

Görüş

Mayıs 2011 - 10 TL KDV Dahil

67

10

Serpil Sancar
**FEMİNİSTLER: TEMSİLCİSİ
PARLAMENTOYA
GİREMEYEN TEK KESİM**

15

Dr. Nazlı Çağın Bilgili
**DEMOKRASİNİN KALİTESİ
KADINLARIN SİYASİ
TEMSİLİ İLE YÜKSELİR**

32

Susae Elanchenny
**FELİPE GONZALES
“AB’YE GİRİŞTE
SORUNUN KIBRIS
OLDUĞUNU
SANMIYORUM”**

35

Volkan Aytar
**NARCIS SERRA:
ANAYASA ÜZERİNDE
UZLAŞILIRSA
KORUYUCUYA İHTİYAÇ
KALMAZ**

40

Prof. Dr.
Meliha Benli Altunışık
**ARAP DÜNYASINDAKİ
AYAKLANMALARI
ANLAMAK**

60

Doç. Dr. Doğan Cansızlar
**MİLLİYETÇİ HAREKET
PARTİSİ’NİN EKONOMİ
PROGRAMI HEDEF VE
POLİTİKALARI**

68

Tanıl Bora-Kemal Can
**MHP: HEM DAVA
HEM KONJONKTÜR
PARTİSİ**

Kadın temsilindeki artış
olumlu ama yetersiz

DAHA
ÇOK

KADIN
DAHA
İYİ
SİYASET

KAMİLE
KADRIYE
KERİME
NACİYE
NAZİFE
NECMİYE
ŞADİYE

Siz de bir gün öğrencilerimizle övüneceksiniz.

Neden dersiniz, öncelikle, hayata farklı bakışını gözünden anlarsınız.
Ne yapmak istediğini çok iyi bilir. Biz de bununla övünürüz.
İyi eğitilmiş, geleceği parlak gençler yetiştirmekle. Nasıl dersiniz,
her Eyüboğlu öğrencisinin arkasında, 42 yıllık bir eğitim tecrübesi vardır.
Kısacası, onun referansı Eyüboğlu Eğitim Kurumları'dır.

Eğitim: Eyüboğlu

www.eyuboglu.k12.tr | 0216 522 12 12

Ataşehir | Batı Ataşehir | Çamlıca | Erenköy | Kemerburgaz
Koşuyolu | Sabancı Üniversitesi Kampüsü

Eyüboğlu Eğitim Kurumları, Türkiye Özel Okullar Birliği üyesidir.

Zafer Ali Yavan

TÜSİAD Genel Sekreteri

YOĞUN GÜNDEM

Yeni anayasayı yapacak meclisin seçileceği bu 12 Haziran öncesinde Türkiye gündemi her zamankinden daha yoğun. İçerideki bu yoğunluğa ilaveten, yurtdışında da tarihi olaylara şahit oluyoruz. Avrupa'da borç krizi daha uzun bir süre gündemde kalacak görünüyor. Japonya'daki felaketlerin bir kez daha bizlere hatırlattığı nükleer enerjinin taşıdığı riskleri bir sonraki sayıda ele almaya karar verdik. Bu sayıya Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki isyanı aldık.

Seçimlerden sonra oluşacak Meclis muhtemelen yeni bir anayasa hazırlayacak. Bu Meclis'te bir grubun katılımı yine çok sınırlı olacak: kadınların. Bu yüzden kadınların siyasi temsilini kapağımıza taşıdık. Ancak, aday listelerini bekleyince dergimizin gecikmesine neden olduk. Özür dileriz.

Meclise girecek kadınların sayısının artacak olmasına rağmen kadın hakları savunuculuğunun Parlamento dışı kalmasının sakıncalarını Serpil Sancar yazdı. Bu seçimlerde daha fazla sayıda kadının Meclis'e girecek olmasında kadın derneklerinin yürüttükleri kampanyalar etkili oldu. KA.DER başkanı Fatma Çiğdem Aydın bu artışa rağmen siyasette kadın oranının hala çok yetersiz olmasının olumsuzluklarını yazdı. Haklı Kadın Platformu'ndan Emel Armutçu ise 275 kadın milletvekili talebinin hala çok uzağında kaldığını anlatarak kampanyanın haklılığını vurguladı. Bu kampanyaların dayanağını KONDA tarafından yapılan bir araştırma gözler önüne seriyor. Türkiye'de kadınların konumu ve siyasete katılmaları konusunda toplumdaki değerleri, KONDA Genel Müdürü ve araştırmanın yürütücüsü Bekir Ağırır ile konuştuk. Nazlı Çağın Bilgili, kadınların siyasi temsili ile demokrasinin kalitesinin yükselmesi arasındaki ilişkiyi irdeledi.

TÜSİAD'ın 40. Kuruluş yıldönümü için Türkiye'ye gelmiş olan İspanya eski başbakanı Felipe Gonzales ile Türkiye-AB ilişkilerini ve İspanya'nın diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinin en önemli aktörlerinden biri olan Narcis Serra ile ordunun demokratikleşmesini konuştuk. Bu söyleşilerin anayasa tartışmalarına katkı yapmasını umuyoruz.

Arap dünyasındaki ayaklanmalar bir yandan bölgesel bir özellik taşıırken bir yandan da ülkelerin kendi dinamikleri var. Meliha Benli Altınışık reform arayışının bu sefer başarılı olup olamayacağı tartışıyor. Ali Resul Usul eski paradigmanın değiştiğini ve liberal demokrasi ihtimalinin hiç de azımsanmayacak boyutlarda olduğunu dile getiriyor. Bu değişimde Türkiye'nin rolü ve model olup olamayacağı da bir başka tartışma konusu... Peki Arap ülkeleri Türkiye'yi bir model olarak görüyor mu? Bu soruyu cevaplamak için iyi bir kaynak olduğunu düşündüğümüz TESEV'in algı araştırmasını Gökçe Percinoğlu özetliyor. Halis Akder ise isyanların arka planında belirleyici önemi olduğu söylenen yoksulluk ve bu çerçevede hızla artan gıda fiyatları konusunu irdeliyor.

Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasındaki tartışmalar kanıksanmışken bu kez Türkiyeli Türkler ile Kıbrıslı Türkler arasında çıkan tartışmayı Sylvia Tiryaki ele alıyor.

Seçimler öncesinde partilerin ekonomi politikalarını tartışmaya bu sayımızda MHP ile devam ediyoruz. Genel Başkan Baş Danışmanı ve MYK üyesi Doğan Cansızlar partinin milli ekonomi programını anlatıyor. Kürt sorunu, gündemde olanca ağırlığını korurken MHP'deki değişimin ne ölçüde partinin merkeze kayması olarak görülebileceğini Tanıl Bora ve Kemal Can irdeledi.

Yaz aylarına giriyor olmamıza rağmen biz yine Noel Baba'yı bekliyoruz. Ancak bu sefer bacadan değil; sınır kapısından girmesi için çalışıyoruz. Kültür-sanat sayfalarımızda Anna Turay'ın kaçırılan tarihi eserlerin geri alınma mücadelesindeki zorlukları irdelediği yazısı bu alanda yapılması gerekenlerin ne kadar çok olduğunu gösteriyor bize. Eski eserlerden çağdaş sanat eserlerine çevirdiğimizde gözlerimizi, sanata ilgisi uzak olanlar için bile ilginç bir piyasa ile karşılaşıyoruz. Cemal Yardımcı Kitap sayfalarımızda sanat piyasasının inceliklerini ele alan Don Thompson'un "Sanat Mezat" adlı kitabını tanıtıyor. Michael Lewis'in son finansal krizde çöküşü öngörerek yüz milyonlarca dolar kazanmayı becerebilmiş yatırımcıları anlattığı "Büyük Açık" ise bu sayıda sizlere tanıttığımız ikinci kitap.

TUSİAD 40

Görüş

Mayıs 2011

67

TÜSİAD adına sahibi:
Nazlı Ümit BoynerGenel Yayın Yönetmeni ve
Sorumlu Müdür:
Zafer Ali YavanYayın Danışmanı:
Cengiz TurhanYazı Kurulu:
Mensur Akgün,
Ferhat Boratav, Ümit İzmen,
Başak Solmaz,
Cengiz Turhan, Zafer YavanGörsel Yönetmen:
Ercan ArmutçuÇizgiler:
Bora ÖzenGrafik Tasarım ve Uygulama:
ArjansBaskı:
Bilgi Promosyon Grafik MatbaacılıkYapım:
Grup 7 İletişim Danışmanlığı
gorus@grup7.com.trReklam:
Başak Solmaz
Tel: (0212) 249 19 29Abone:
Burcu Orhan
borhan@tusiad.orgYönetim Yeri:
TÜSİAD - Meşrutiyet Caddesi 46,
Tepebaşı 34420 İstanbul
Tel: 0212-2491929Görüş'te yayınlanan tüm yazılar,
açıkça metinde belirtilmedikçe
kuruluşun resmi görüşünü yansıtmaz.İmzalı yazılarda belirtilen görüşler
sadece yazarların düşüncelerini
ifade eder.

Editörün Notu

1 Yoğun Gündem

Zafer Ali Yavan

Konjonktür

4 Değişimin ve Belirsizliğin Ortasında

Ümit İzmen

Başkan'ın Görüş'ü

8 Kadın Milletvekillerinden Beklentimiz Var

Ümit Boyner

Kapak

10 Feministler: Temsilcisi Parlamente Giremeyen Tek Kesim

Serpil Sancar

15 Demokrasinin Kalitesi Kadınların Siyasi Temsili ile Yükselir

Dr. Nazlı Çağın Bilgili

18 Konda 5434 Kişiyile Görüştü:
Kadına Engel Toplum Değil Siyasetçi

21 Matematiğiniz mi Bozuk? Eşit Temsil Yüzde 50 Demektir!

Emel Armutçu

26 Kadın Temsili Şart!

Fatma Çiğdem Aydın

30 Kadın Meselesi Değil Toplum Meselesi

Nur Ger

Güncel

32 Felipe Gonzales "AB'ye Girişte Sorunun Kıbrıs Olduğunu Sanmıyorum"

Susae Elanchenny

35 Narcis Serra: Anayasa Üzerinde Uzlaşılsa
Koruyucuya İhtiyaç Kalmaz

Volkan Aytar

Dosya

40 Arap Dünyasındaki Ayaklanmaları Anlamak

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık

45 Tesev Algı Araştırması: Ortadoğu'nun Gözüyle Türkiye

Gökçe Perçinoğlu

48 Orta Doğu ve Demokrasi: Eski Paradigma ve Yeni Durum

Doç. Dr. Ali Resul Usul

53 Kuzey Afrika'da Yükselen Gıda Fiyatları ve İsyan

Prof. Dr. A. Halis AKDER

Türkiye - Dünya

57 KKTC'nin Posta Kodu: Mersin 10 ya da Ekonomik Bağımsızlığın Anlamı

Dr. Sylvia Tiryaki

Türkiye

60 Milliyetçi Hareket Partisi'nin Ekonomi Programı Hedef ve Politikaları

Doç. Dr. Doğan Cansızlar

68 MHP: Hem Dava Hem Konjonktür Partisi

Tanıl Bora-Kemal Can

Kültür - Sanat

74 Noel Babamız Ne Zaman Gelecek?

Anna Turay

Kitap

78 Kıyamet Makinesinin İçinden Kriz Manzaraları: Büyük Açık

Cemal Yardımcı

80 Sanat Mezat: Çağdaş Sanat Piyasasında Bir Gezinti

10

15

21

26

30

32

35

40

60

DEĞİŞİMİN VE BELİRSİZLİĞİN ORTASINDA

Dr. Ümit İzmen

Boğaziçi Üniversitesi

Belirsizliklerin bu denli yoğun olduğu pek az dönem vardır. Belirsizlikler yoğunsa, geleceği tahmin etmek güç olur. Bu da risk primlerini artırır; ekonomik kararların, risklerin ortaya çıkacağı döneme kadar ötelenmesine yol açar. Sonuç, ekonomik aktivitede düşüş ve kısa dönemli göstergelerde bozulmadır.

Yüzyılda bir görülen bir küresel kriz, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu ters yüz eden bir toplumsal ve siyasi dalga, 27 üyeli AB'nin geleceğine ilişkin kuşkular, Japonya'yı yeniden şekillendirecek felaketler zinciri. Bütün bunların sınırların ötesine yayılacak, siyasetten ekonomiye, teknolojiye ve toplumsal yaşama her alana yayılacak radikal etkileri olacak. Tüm yerküre muazzam bir değişim fırtınasının tam göbeğinde. Bütün bu coğrafyalarda, bütün bu alanlarda olası tüm kombinasyonları önümüze serince değişimin yönünü de kestiremiyoruz.

Dünyada hüküm süren bu belirsizliğe ve yaklaşan seçimlere karşın Türkiye'nin ekonomik göstergelerinde belirgin bir bozulma görülüyor.

Dünya değişirken

Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki gelişmelerin ardından bu ülkelerde nasıl yönetimlerin ortaya çıkacağı konusundaki belirsizlikler devam ediyor. Devrilen diktatörlerin yerine demokrasiye bağlı yönetimlerin geçip geçmeyeceği konusunda tereddütler var. Bu ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrar ve artan tüketici güveni dünya ekonomisi açısından ama özellikle de Türkiye ekonomisi açısından gayet iyi olacak.

Yıkılan baskı rejimlerinin yerine kaosun hakim olması ise karanlık bir senaryoya yol açacak. Şimdiden geçen senenin %64 üzerinde olan petrol fiyatlarının daha da artması kaçınılmaz görünüyor. Yüksek petrol fiyatları yüksek gıda fiyatlarıyla birleştiğinde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik

ve toplumsal hayatlarını olumsuz etkiler. Kuzey Afrika ve Orta doğu ülkelerindeki isyanların arkasında bu ülkelerde refahın paylaşılmasındaki sorunlar da var. Artan gıda fiyatları, yeni yönetimleri, bozulan toplumsal huzur veya bozulan ekonomik dengeler arasında tercihe zorlayabilir.

Kuzey Afrika ve Orta doğu ülkelerindeki gelişmeleri takip etmeye çalışırken bu kez de Japonya'yı derinden sarsan bir felaketle karşılaştık. Japonya'daki felaketlerin boyutları konusunda hala kesin bir fikre sahip olmadığımız için dünya ticaretinin ve finansal akımların nasıl etkileneceği konusunda da kesin ve net tahminler yapılamıyor. Japonya'da son 20 yıldır hüküm süren düşük büyüme, Japonya'nın dünya ekonomisi içindeki önemini geçmişe kıyasla azaltmış olsa da, Japonya hala dünyanın en büyük dördüncü ihracatçısı ve bazı sektörlerde ağırlığı tüm üretim zincirini etkileyecek kadar yüksek. Japonya'nın dünya otomotiv ürünleri içindeki payı %14'ü yarı iletken chip üretiminde kullanılan

Küresel Kriz, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki toplumsal ve siyasi dalga, AB'nin geleceğine ilişkin kuşkular, Japonya'yı yeniden şekillendirecek felaketler zinciri... Bütün bunların sınırların ötesine yayılacak, siyasetten ekonomiye, teknolojiye ve toplumsal yaşama yayılacak radikal etkileri olacak.

silikondaki payı %60'ı buluyor. Japonya'daki felaketlerin büyüme hızı üzerindeki etkisinin 0.2-0.3 puan arasında kalacağı hesaplanıyor. Ama bu felaketlerin Japonya tarihinde yeni bir dönemi başlatmasına da şaşırmamak gerekir.

Bu siyasi gelişmelerin, küresel finansal piyasalardaki yapısal sorunların üzerinde gelmiş olduğunu da dikkate almak gerekiyor. Gerek Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki gelişmeler, gerekse Japonya'daki felaketler gelişmekte olan ülkelerin küresel fonlardan aldıkları payları etkileyecek. Net dış varlıkları GSYH'nın %60'ına varan Japonya'da fonların ülkeye geri dönmesi gelişmekte olan ülkelere yönelen küresel fonların azalması anlamına gelecek.

Dünya çok ciddi bir küresel krizi geride bıraktı. Ama toparlanma özellikle gelişmiş ülkelerde kuvvetli olamayacak.

Gelişmiş ülkelerdeki parasal genişlemenin daha ne kadar ve hangi hızla devam edeceği belli değil. Buna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelere yönelen sermaye akımlarının miktarı değişebilecek. Ama genelde gelişmiş ülkelerin daha yavaş büyüyeceklerini ve bu nedenle gelişen piyasaların cazibesini koruyacağını düşünebiliriz.

Borç krizi ile boğuşan Avrupa belki en kötüsünü geride bıraktı ama alınan önlemlerin, planlanan reformların, geliştirilen İstikrar Paketi'nin borç krizinin aşılmasında ne ölçüde etkili olacağını göreceğiz. Yine de Euro bölgesinde birliğin bozulması riski tamamen bertaraf edilmiş değil.

Her şey yolunda gitse bile, küresel finansal mimaride meydana gelecek değişiklikler ülkeler arası finansal akımlar üzerinde etkili olacak.

Riskler gerçekleşip dünya ekonomisi yavaşladığında yapılabilecekler çok sınırlı. Sıfıra yaklaşmış faiz oranları, aşırı şişmiş kamu borçları ve kamu açıkları, ekonomi politikası alanını ziyadesiyle daraltmış durumda.

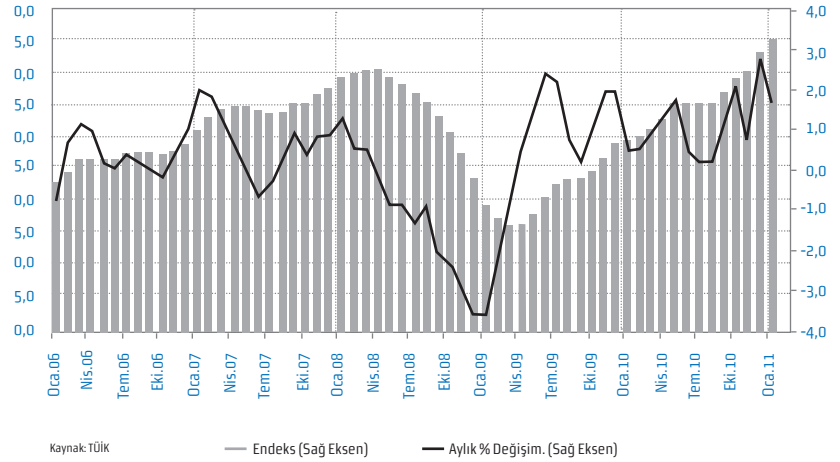
Türkiye açısından da 50 milyar dolara dayanmış olan bir cari açık varken, artan petrol fiyatları, yavaşlayan büyüme ve azalan uluslararası sermaye akımları ile baş etmek çok zor olacak.

Cari açık hariç Türkiye ekonomisinde göstergeler iyi

Küresel krizde şiddetle daralan Türkiye ekonomisi ardından hızlı bir büyüme sürecine girdi. Sanayi üretimi artık kriz öncesi seviyelerinin üstünde seyrediyor. Sanayi üretimi ocak ayında bir önceki seneye göre %20 arttı. (Grafik 1) Alt sektörlerin performansında da, dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarında daha yavaş, ama aramalı ve sermaye mallarında daha hızlı bir artış olduğu görülüyor.

GRAFİK 1

SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ TAKVİM VE MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ 3 AYLIK HAREKETLİ ORTALAMA

Reel kesim ve tüketici güven endeksleri güçlü performanslarını 2011 yılının ilk iki ayında da devam ettiriyorlar. Siparişlerin durumu ve gelecek üç aya ilişkin beklentiler, üretimde artışın süreceğini ama geçmiş dönemki hızlı artışın bir miktar yavaşlayacağını gösteriyor. Zaten mevsim ve takvim etkilerinden arındırıldığında sanayi üretiminde bir önceki aya göre artış %0.1. Yani ekonomi %8'leri bulan yüksek büyüme hızından tedricen %5'lere doğru yavaşlıyor.

Hızlı büyüme beraberinde ithalat artışına yol açıyor. Her ne kadar ihracatın dünya ekonomisindeki tüm olumsuzluklara rağmen 2008 seviyesini yakalaması bekleniyor olsa da, güçlü yurt içi talep ve artan petrol fiyatları sonucu cari işlemler açığı süratle bozuluyor.

2011 yılının ilk ayında cari işlemler açığı 5.9 milyar dolar ile geçen senenin neredeyse iki katına çıktı. Petrol fiyatlarının geçen seneye göre yaklaşık iki kat daha yüksek olduğunu dikkate aldığımızda, cari açığı bu artışı şaşırtıcı değil.

Yıllıklandırılmış rakamlara göre 51.4 milyar dolarlık cari açık tarihi olarak yeni bir rekor anlamına geliyor. Enerji dışarıda

tutulduğunda cari işlemler açığı yaklaşık 15 milyar dolar seviyesine iniyor olsa da yıllar içinde sürekli bir bozulma görülüyor. Petrol fiyatlarının bugünkünden çok daha yüksek olduğu kriz öncesinde, enerji hariç cari açık 10 milyar dolar civarındaydı. Petrol fiyatlarının o sıralarda 140 dolara dayanmış olduğu, şimdi ise 100-110 dolar arasında olduğunu hatırladığımızda, cari açık sorunun önü alınamaz biçimde kötüleşmekte olduğu ortaya çıkıyor.

Türkiye petrol fiyatlarındaki artış, dünya talebindeki gerileme, üretim zincirlerindeki aksama, sermaye akımlarında durma gibi risklere hazırlıklı olmak zorunda. Bunun için de iki konu ön plana çıkıyor: mali disiplin ve finansal istikrar.

Cari açığın finansmanında şimdiye kadar çok önemli bir sıkıntı yaşanmamıştı. Ancak, dünya ekonomisindeki gelişmeler, finansman konusunda dikkatli olunması gerektiğini gösteriyor. Son ayki 5.9 milyar dolarlık açığın 3.7 milyar dolarlık bölümünün finansmanı net hata ve noksandan geliyor. Yani bu büyüklüğün nasıl finanse edildiği belli değil. (Grafik 2)

Doğrudan yatırımlarda çıkış var. Yani yabancıların burada yaptıkları yatırımlardan daha fazlasını Türkiyeli iş insanları yatırım yapmak üzere yurtdışına götürmüş. Yabancılar Türkiye'den hisse senedi ve tahvil almaya devam ediyorlar.

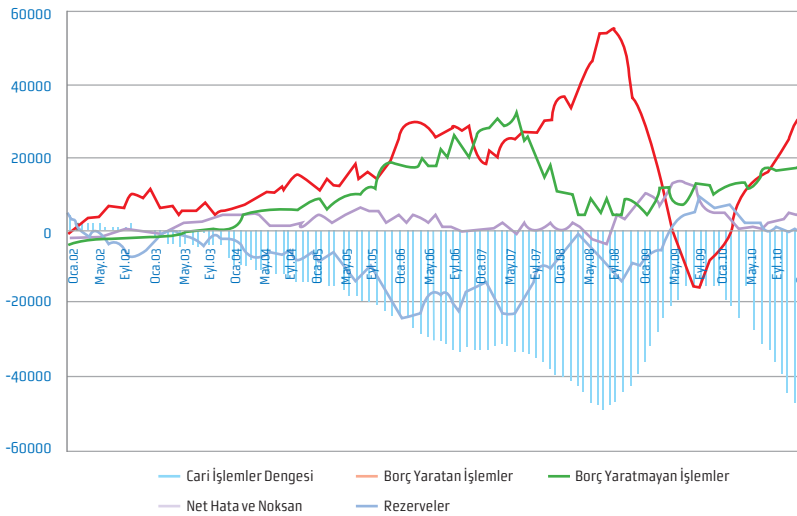
Cari açıkla beraber çok tartışılan bir konu da reel kurdaki gelişmeler. OECD tarafından yapılan yeni bir araştırma, reel değerlenmenin rekabet gücünü nasıl zayıflattığını ve dış ticaret açığını bozduğunu bir kez daha gözler önüne serdi. Bu araştırmaya göre kurdaki %10 civarındaki reel değerlenme, GSYH oranında 3 puanlık artışa yol açıyordu.

Türkiye'de kur ve cari işlemler açığındaki gelişmeler bu çalışma ile paralel. Cari işlemlerin hemen hemen dengede olduğu 2002 yılından bu yana reel kurda %35'lik bir değerlenme var. Yavaşlayan büyüme de hesaba katıldığında, cari açık GSYH oranının %6'yı da aşarak %7'ye doğru gittiği görülüyor.

GRAFİK 2

CARİ AÇIK VE Finansmanı

(12 Aylık Kümülatif, Milyon Dolar)

12 aylık kümülatif rakamlara göre, toplam cari açığın finansmanında net hata ve noksan kaleminin payı %12'yi buluyor. Açığın sadece 6.5 milyar doları doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile yaklaşık 16 milyar doları ise portföy yatırımları ile finanse edilmiş. Bankalar yurtdışından 15.7 milyar dolar borçlanırken reel sektör hala kredi borçlarını

Güçlü iç talebe rağmen enflasyon neredeyse gelişmiş ülkeler seviyesine gerilemiş durumda. Şubat ayında %4.16'ya inen enflasyonun gelecek aylarda ise bir miktar artış göstermesi bekleniyor. Zaten Merkez Bankasının da yıl sonu için enflasyon tahmini %5.9. Özellikle petrol ve gıda fiyatlarındaki artışa bağlı olarak enflasyonda bir yükselme kaçınılmaz. Petrol fiyatlarında 10 dolarlık bir artışın enflasyonda 0.4 puanlık bir artışa yol açacağı hesaplanıyor. Merkez Bankasının tahmininde 95 dolar olarak kabul edilmiş olan petrol fiyatları şimdi yaklaşık 110 dolar civarında seyrediyor. Piyasada enflasyon beklentisi ise %6.6.

Enflasyondaki seyri etkileyecek faktörlerden birisi olan istihdam piyasalarında ise işsizlik oranındaki düşüş devam ediyor. Buna karşılık, işsizlik oranının halen kriz öncesi seviyelerin üstünde olması, önümüzdeki dönemde enflasyonda meydana gelecek yükselmeye maliyetten kaynaklanan baskıların nispeten sınırlı kalacağını gösteriyor.

Türkiye de değişime hazır olmalı

Türkiye petrol fiyatlarındaki artış, dünya talebindeki gerileme, üretim zincirlerindeki aksama, sermaye akımlarında durma gibi risklere hazırlıklı olmak zorunda. Bunun için de iki konu ön plana çıkıyor: mali disiplin ve finansal istikrar.

Seçim dönemine girilmiş olması, mali disiplin konusundaki endişeler için bir zemin hazırlıyor olsa da, bütçe performansı bu endişelere yer bırakmıyor. Sabit fiyatlarla bakıldığında 12 aylık kümülatif temelde bütçe harcamaları kriz sonrasında ulaştığı nispeten yüksek platodaki seyrine devam ediyor. Buna karşılık ekonominin yeniden büyümeye geçmesi vergi gelirlerini artırıyor ve böylece bütçe açığının kapanmasına imkan tanıyor. Bütçedeki bu performans devam ettirilmelidir. (Grafik 3) Böylece ekonomideki aşırı ısınma riskleri azalacağı gibi finansal istikrarın korunması da kolaylaşacak ve bir şok karşısında politika alanı açılacaktır.

Ekonominin dış şoklara karşı direncini artıracak olan ikinci nokta ise finansal istikrar. Kredilerdeki aşırı genişleme, tüm finansal krizlerin arka planındaki başlıca faktörlerden birisidir. Bu nedenle geçtiğimiz Kasım ayından bu yana Merkez Bankasının politika değişikliğine giderek enflasyon hedeflemesiyle birlikte finansal istikrarı gözetken önlemler alması, yerinde ve zamanlıdır. Uygulanan yeni politika bileşimi sonucunda TL'deki değerlenme eğiliminin durduğu görülüyor. 2003 yılından beri TL reel anlamda değer kazanıyor olsa da, bu değerlenme gelişmiş ülke para birimleri karşısında gerçekleşiyor. Gelişmekte olan ülkelerin para birimleri karşısında TL'de reel anlamda bir değerlenme gözlenmiyor. Yeni politika bileşiminin uygulanmaya başlanmasından sonra ise TL'nin gelişmekte olan ülke para birimleri karşısında %11.3 değer kaybetmiş olduğu dikkati çekiyor. (Grafik 4)

Merkez Bankası'nın politika değişikliğinin kredi genişlemesi üzerindeki etkisinin ise şimdilik sınırlı olduğu görülüyor. Kredilerdeki hızlanma durmuş olsa da,

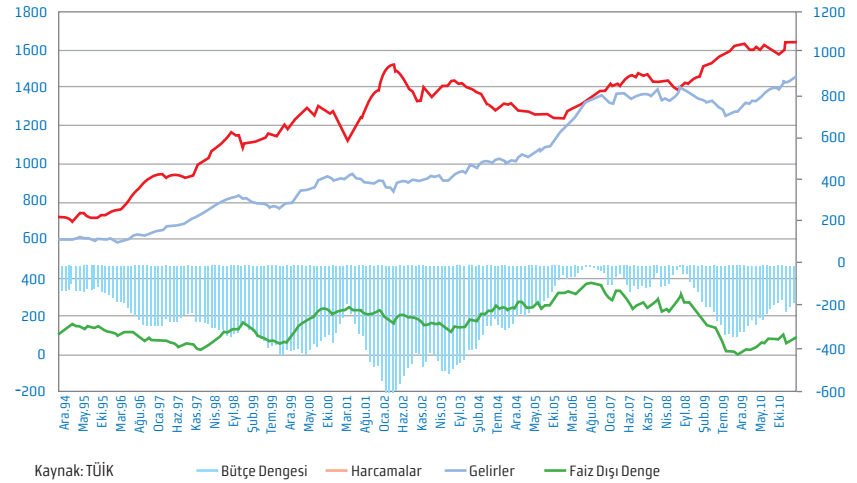
henüz kuvvetli bir yavaşlama işaretinden söz etmek mümkün değil. Ancak Merkez Bankasının, önümüzdeki aylarda gelişmelerin seyrine göre zorunlu karşılık oranlarını ve politika faiz oranlarını artırması olası. Merkez Bankası politika faizlerinin %6.25'te olması bu değişiklikler için uygun bir uygulama esnekliği sağlıyor.

Sonuç olarak tüm dünya için riskli bir döneme giriyoruz. Bugünden bakınca gelecekteki dünyanın hiçbirimiz için tanıdık olmayacağı aşikâr. İleride kötü bir sürprizle karşılaşmamak için yapmamız gereken, değişen koşullara adapte olabilme kapasitemizi geliştirmek. Dünün koşullarına takılıp kalmamak, değişimi sürekli takip etmek ve en önemlisi de ekonominin değişen koşullara uyum sağlayabilecek bir esnekliğe kavuşmasını sağlamak ve her alanda kendimize manevra alanı açmak gerekiyor.

GRAFİK 3

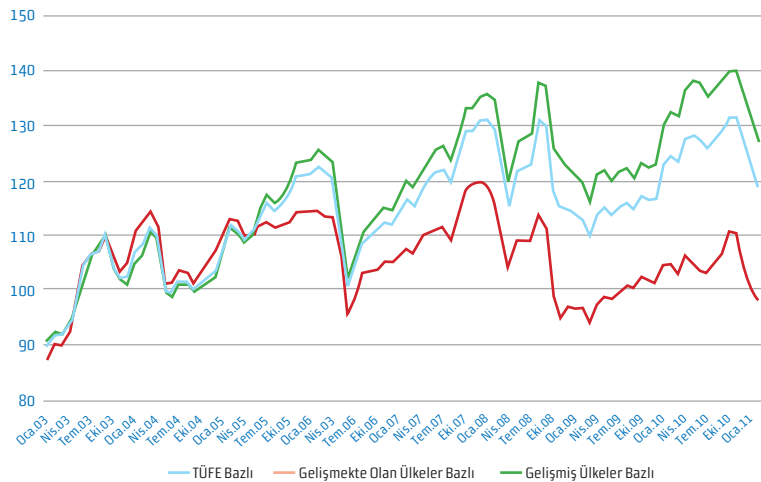
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BÜYÜKLÜKLERİ

(12 aylık kümülatif, sabit fiyatlarla, milyon TL)

GRAFİK 4

REEL DÖVİZ KURLARI

Ümit Boyner

TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

KADIN MİLLETVEKİLLERİNDEN BEKLENTİMİZ VAR

12 Haziran 2011 genel seçimleri için siyasi partilerin milletvekili aday listelerini açıklamalarının öncesinde, her seçimde olduğundan biraz daha farklı bir heyecanlı bekleyiş vardı. Aralarında TÜSİAD'ın da bulunduğu sivil toplum örgütleri, siyasi partilerin milletvekili aday belirleme süreçlerinde “eşit temsil” ilkesini göz önünde bulundurmaları için kapsamlı ve ısrarlı çabalar sergilediler. Parti liderlerinin önceki seçimlere kıyasla kadın aday sayısında ciddi bir artış olacağına dair beyanlarının listelere ne kadar yansıtacağı merak konusu haline geldi.

Kadınlarımızın, siyasette de ekonomide de daha çok yer alması, daha dengeli ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi açısından önemli. Daha çok kadın, daha iyi siyaset demek...

Sonunda aday listeleri açıklandı: Kadın aday sayısında geçtiğimiz seçim dönemlerine nazaran bir artış sağlandı fakat kadın-erkek aday oranları arasında hala çok fark var. TBMM’de grubu bulunan partilerde kadın aday sayısının toplam adayların % 12-20’si aralığında değiştiği görülüyor. “Seçilebilecek yerlerden” aday gösterilen kadınlar dikkate alındığında önümüzdeki dönem TBMM’de 100-115 civarında kadın milletvekilimiz olacağı tahmin ediliyor. Bu ise, son dönemlerdeki genel seçimlerde kadın milletvekili oranlarında sürekli iki kat artış sağlanması anlamına geliyor: 2002’de %4,4; 2007’de %9,1 ve 2011’de beklenen % 18-20... Bu oran, Türkiye’nin dünyada parlamentoda kadın oranını (%19) yakalaması ve Inter Parliamentary Union ülke sıralamasında

yıllardır yüzümüzü kızartan 101. sıradan 55-65. sıra aralığına yükselmesi demek...

Peki böylece kadınların siyasi hayata katılım sorununu çözmüş oluyor muyuz?

Kadınların parlamentoda temsil oranındaki artış eğilimi olumlu ancak yeterli değil. Bu oranın eşit temsil hedefinden uzakta olduğu açık. Ayrıca kadınların sadece parlamentoya değil, yerel yönetim kademelerine ve kamu yönetimine katılımının düşüklüğü de önemli sorun alanlarını oluşturuyor.

Kadınların yaşadıkları toplumda karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmalarının önünde, siyaseti erkeklere ait bir dünya olarak gören anlayış, hem kadınların hem de erkeklerin zihinlerindeki ilk engeli oluşturuyor. Kadınlar, ülkeden ülkeye bazı farklılıklar gösterse de, kültürel çevre, aile sorumlulukları ve benzeri sebeplerin etkisiyle siyasette erkekler kadar yer alamıyor.

Uluslararası planda, Türkiye’nin de imzaladığı Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, kadınların insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit olarak yararlanmalarını garanti etmek için, devletlere, yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri alma zorunluluğunu getirmiştir. AB Konseyi de kadınların siyasal katılımını ve temsiliyi gerçekleştirecek araçlar arasında, “olumlu eylem politikaları”, “seçim sisteminde düzenlemeler” ve “atama ya da seçimle gelinen yerlerdeki aday listelerinde

cinsiyet eşitliğinin sağlanması”nı saymaktadır. Bu doğrultuda pek çok ülkede katılımdaki eşitsizliği azaltmaya yönelik özel düzenlemeler hayata geçirilmiştir. “Olumlu ayrımcılık” veya “kota” olarak adlandırılan bu düzenlemelerin amacı, siyasal karar organlarında bir cinsin temsilinin, kritik eşik kabul edilen en az % 30-% 40 oranlarında gerçekleşmesini sağlayabilmektir. Ülkelerin bir kısmı anayasalarında, bir kısmı seçim ve siyasi partiler yasalarında, bir kısmı da siyasi partilerin iç düzenlemelerinde bu konuyu ele almaktadır.

Türkiye de anayasasında 2004 ve 2010’da yaptığı düzenlemelerle devleti, kadın-erkek eşitliğinin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü tutarak ve bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı yorumlanamayacağını kayda geçirerek önemli bir adım atmıştır. Ancak daha önemlisi, bu düzenlemelerin hayata yansımaları sağlayabilmektir.

Beklentimiz, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının savunuculuğunda kadın milletvekillerini en ön saflarda görmektir. Arzu ettiğimiz dönüşüm, ancak toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci Meclis’e taşındığı ve tüm politikalara yerleştirildiği takdirde başarılabılır.

Ülkenin yarısını oluşturan kadınların eşit şekilde temsil edilememesi, tespitlerinin, ihtiyaçlarının, görüşlerinin ve önerilerinin kamu politikalarına dolaylı yoldan ve sınırlı yansımaya yol açıyor. Siyasi karar mekanizmalarında yer almak; ülkenin demokratik gelişimini, ekonomiyi ve sosyal düzeni etkileyecek kararların alınması, mevcut sınırlı kaynakların doğru bir şekilde değerlendirilmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi ve hizmetlerin ve fırsatların toplumda adil bir şekilde dağıtılması gibi konularda söz sahibi olmayı getirir. Ev ekonomisinde, parayı yönetmede, empati ve diyalog kurmada çok başarılı örnekler sergileyen ve risk yönetiminde öngörülü olan kadınlarımızın, siyasette de ekonomide de daha çok yer alması, daha dengeli ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi açısından önemli. Yani daha çok kadın, daha iyi siyaset demek...

Birçok saha araştırması gösteriyor ki ülkemizin demokratik standartlarının yükseltilmesi sürecinde, daha çok sayıda kadının bakan, milletvekili ya da belediye başkanı olarak

görev alması artık geniş toplum kesimleri tarafından da kabul görmekte. Fakat bu dönüşümün hızı kendi akışına bırakılamaz; demokrasimizi ve gelişmişlik düzeyimizi ilerletmek için uzun yıllar bekleme lüksümüz bulunmuyor. Burada siyasi iradeye düşen önemli bir görev var: Kadınların karar alma süreçlerine katılımını konjonktürel değil kalıcı ve yerleşik kılacak politika araçlarını kullanmak. Bir cinsin ulusal ve yerel düzeyde seçim ve atama ile gelen pozisyonlarda varlığının belirli bir oranın altına (örneğin % 30) düşmemesini sağlayan sistemlerin mevzuata entegrasyonu, çarpık cinsiyet temsilini düzeltmeye yönelik bir araç olarak değerlendirilmeli.

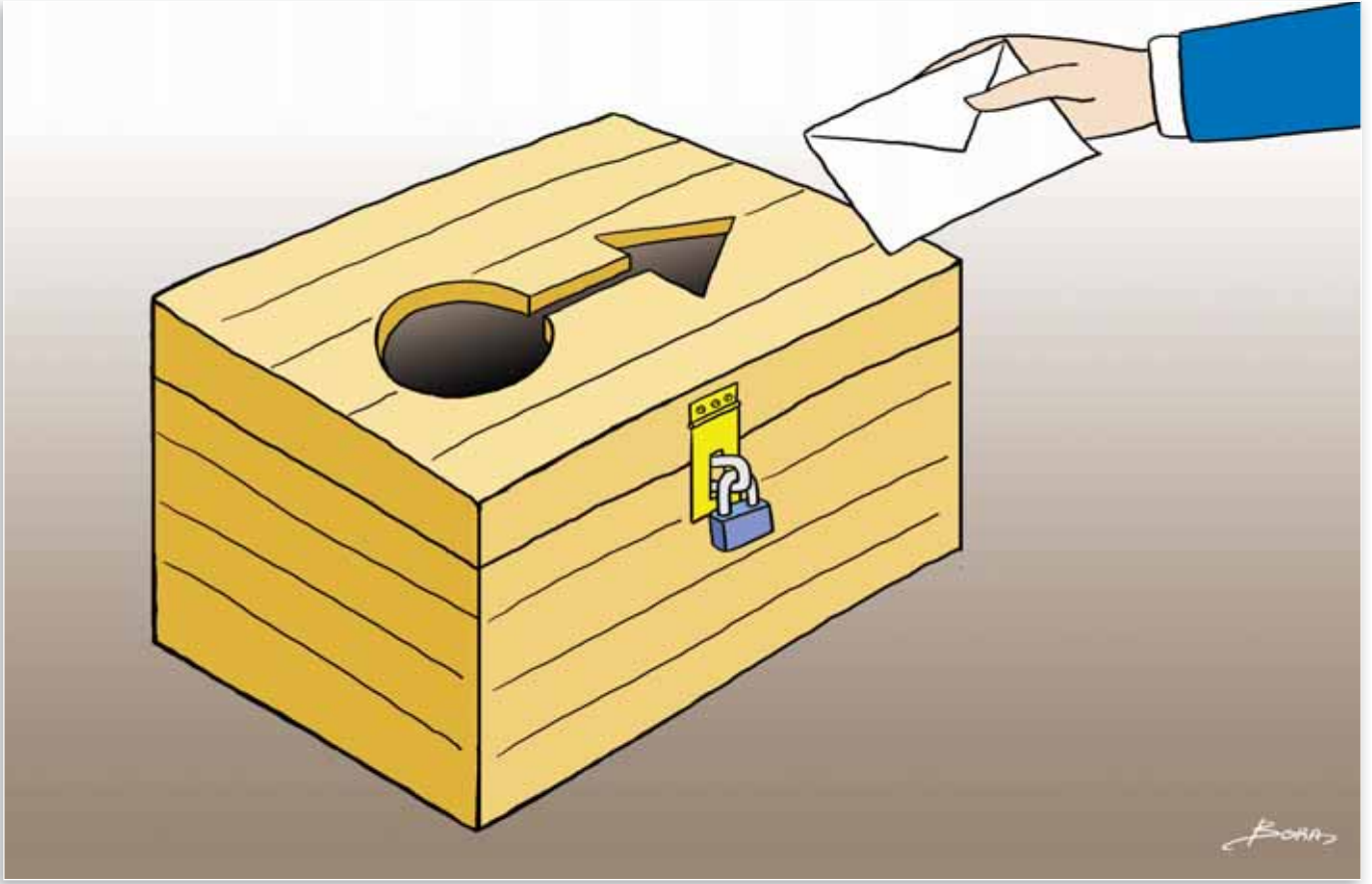
Yeni Meclis’ten beklentiler yüksek; katılımcı ve uzlaşmacı bir süreçle yeni bir anayasa yapılması, siyasi sistem reformlarının (seçim ve siyasi partiler yasaları) gerçekleştirilmesi ve ekonomik ve sosyal gelişmişliği sağlayacak adımların atılması, zorlu ama ülkenin ihtiyaç duyduğu ödevler. Bu ağır gündemi

taşıyacak Meclis’te, oranı en fazla % 20 olması beklenen kadın parlamenterlerin varlıklarını etkili şekilde hissettirmeleri ve TBMM parti grup yönetimlerinde ve istisnasız tüm TBMM komisyonlarında yer almaları gerekiyor. Beklentimiz, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının tüm politikalarda dikkate alınması yani “ana akım” haline gelmesinin savunuculuğunda kadın milletvekillerini en ön saflarda görmektir.

Kadınların katılımı ile arzu ettiğimiz dönüşüm, ancak toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci Meclis’e taşındığı ve tüm politikalara yerleştirildiği takdirde başarılabılır.

Kadınların temel güçlenme alanları olan eğitim, istihdam ve siyasete katılımını artırmak, şiddete maruz kalmalarını önlemek gibi alanlarda kat edeceğimiz mesafe, daha demokratik ve gelişmiş bir ülke olmamızı sağlayacak. Bu süreçte, Türkiye’de sivil toplumun gücünü arttıran en önemli demokratik gelişmelerden biri olan kadın hareketinin ve daha geniş demokrasi isteyen tüm sivil toplum kuruluşlarının da çalışmalarını sabırla ve kesintisiz şekilde sürdürmeleri gerekiyor. Önümüzde, 2014 yerel seçimleri var; kadınların en düşük temsil edildiği bu alanda siyasi partileri ve kadınları büyük bir sınav bekliyor.

Demokratik mücadeleye devam... Kadınların sebat ve kararlılığı, erkeklerin desteği ile toplumsal cinsiyet eşitliğini yakalamak mümkün.

FEMİNİSTLER: TEMSİLCİSİ PARLAMENTOYA GİREMİYEN TEK KESİM

Serpil Sancar

Ankara Üniversitesi

Kadın Araştırmaları Merkezi (KASAUM) müdürü

Türkiye yeni bir seçim ortamına giriyor. 12 Haziran 2011 seçimleri için siyasal partiler aday listelerini açıkladılar. Aday listeleri açıklanmadan KA.DER TBMM'de milletvekili sayısının yarısı olan 275 kadın görmek istediklerini belirten bir reklam kampanyası yürüttü. Başka feministler de parlamentoya feministlerin ve kadın hakları savunucularının girmesinin en az kadın sayısı kadar ve belki de daha önemli olduğunu söylediler. Siyasal partilerin bu tartışmaları benimseme düzeyi ise korkulanın gerçekleştiğini gösterdi: liderler parlamentodaki kadın sayısının artırılarak kadınların siyasal temsil sorunlarını çözmekte olduklarını iddia

ettiler ama kadın örgütlerinden gelen kadın adayları listelere almadılar; kadın sayısının artırılması talebi içeriği boşaltılmış bir talep haline dönüşme riskini taşımaya başladı.

11 Nisan tarihinde Yüksek Seçim Kurulu'na verilen listelerde AKP'nin 78, CHP'nin 109, MHP'nin ise 68 kadın adaya yer verdiği görüldü. BDP ise bağımsız adaylar ile gireceği seçimlerde seçileceğini düşündüğü yerlerden 13 kadın aday göstererek TBMM'deki kadın vekil sayısını 8'den 13'e çıkarmayı planladığını belirtti. CHP'de 38, AKP'de 55, MHP'de ise 8 kadın adayın seçilebilecek yerlerden aday

gösterildiği tahmin ediliyor. Bu öngörüler gerçekleşirse kadın milletvekili sayısının AKP'de 30'dan 55'e, CHP'de 8'den 38'e,

dönemlerde kadın milletvekili olarak seçilen kadınların taşıdığı özelliklerin çok değişmediğini görüyoruz. Önemli bir grup kadın, kendisi doğrudan siyasete girmeyi sakıncalı bulan erkek siyaset grupları tarafından öne sürülen, perde arkasında görünmezliği seçen erkek politikacıların 'güvenilir' bulunduğu kadınlardan oluşuyor. Bunlara destekli-icazetli-vesayetli kadın politikacılar diyebiliriz ve bu tür kadın politikacıların kendi arkalarındaki siyasal grubun çizdikleri sınır dışında, özellikle kadınlar lehine hareket etmeyi tercih etmediklerini daha önceki örneklerden biliyoruz.

Sonuçta Türkiye'de son yıllarda kadınlar için yapılan her şeyin fikir annesi, örgütleyicisi ve siyasette dillendiricisi olan feminist kadınlar parlamentoya tek bir temsilci bile gönderemediler. Parlamento Kürt, alevi, sol, aşiret ve bölgesel siyasetleri içerecek bir çeşitliliğe sahip olurken nerdeyse temsilcisi parlamentoya giremeyen tek kesim feministler oldu.

MHP'de ise 2'den 8'e çıkması bekleniyor¹. Bir başka dikkate değer özellik ise BDP'nin, bir önceki seçimde olduğu gibi, kadın adaylarını yine Diyarbakır, Van, Siirt, Mardin gibi 'geri kalmış' il listelerine koyarak, 2007 seçimlerindeki gibi 'ezber bozan' tavrını devam ettirmesi. Bu durumda yeni parlamentoda kadın oranı % 17-20 arasında olacak.

Tek tek partiler hesaba katıldığında TBMM'de bugün 48 olan kadın milletvekili sayısının en az iki katına çıkmış olacağı açık. Bu durumun sevinilecek yanı olduğu gibi önemli bir siyasal dışlamayı işaret eden düşündürücü bir yanı da var.

Kadın adaylarda yeni bir şey var mı?

Kadın adayların özelliklerine bakıldığında her şeyden önce mevcut kadın milletvekillerinin yeniden seçilmeme oranının erkek milletvekillerine göre daha yüksek olduğunu görüyoruz. Yani kadın milletvekillerinin parlamentoda kalıcı olma şansı daha düşük. Öte yandan çok sayıda yeni kadın isminin listelerde yer aldığı ve bunların bir kısmının seçilebilir sıralarda kendine yer bulduğu görülüyor.

Bir başka çarpıcı durum da AKP'nin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf'ı liste dışı bırakması oldu. Bu durumu, AKP'nin kendi kadın politikasından sorumlu politikacısını başarısız bulması, dolayısıyla AKP döneminin Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı icraatlarının da bu bağlamda olumsuzlanması olarak yorumlayabiliriz.

Listelere giren kadınların temsil niteliklerine baktığımızda geçen

ikinci grup kadın ise, ister merkezde isterse yerel örgütte olsun, seçici parti yöneticileri tarafından 'keşfedilmiş', iyi niyetli, siyasal desteği ve gücü olmayan, deneyimsiz kadınlardan oluşuyor. Bu tür kadın politikacıların zaman içinde kadın haklarını savunur hale gelme olasılıkları diğer gruba göre daha yüksek oluyor. Üçüncü grup liste kadınları ise seçici parti yöneticilerinin arkadaşı, komşusu, sekreteri, vb 'tanıdık' kadınlar.... Bu kişiler zaten kendini seçen yöneticinin tercihlerinden ayrılmayan kadınlar oluyorlar ve çoğunlukla sessiz ve etkisiz kalıyorlar. Belki en dikkat çekici kadın politikacı grubu ise parti ideolojisinin en estetik ve en edebi biçimlerde savunusunu yapma becerileri nedeniyle seçilen kadın politikacılar. Her partide var olan bu kadınlar çoğunlukla kendi parti ideolojilerini savunurken- eğer benimsemişlerse- sözlerinin arasında zaman zaman kadın sorunlarıyla ilgili görüş ve önerileri de dile getirebiliyorlar.

TBMM'de kadın sayısı artacak ama kadın hakları savunucularına kapılar hala kapalı..

Parlamentoda artan kadın oranı ve çeşitlenen kadın profillerine rağmen kadın haklarını savunarak önemli bir saygınlık kazanmış hiçbir kadının aday listelerinde olmayışı çok çarpıcı. Kadın sorunlarının temsili ve çözümü için en önde katılımı gereken bu tür kadınların elenmiş olması önümüzdeki dönemde çok tartışılacak bir sorun olacak.

Kadın hakları savunucularının ve kadın örgütleri temsilcilerinin listelere alınması beklentisinin öncelikle CHP için geçerli olduğu ve belki bu beklentinin gerçekçi olmadığı söylenebilir. Öte yandan AKP'de başörtüsü nedeniyle dışlanan, ama aslında partinin gerçek kadın tabanı olan kadınların listelerde

yer bulamayışını da benzer bir durum olarak niteleyebiliriz. BDP ise kadın hakları savunusunu kendi kimlik siyaseti ile bütünleştiren kadınları listelerine alma ilkesini sürdürdü. Ancak kendi demokratiğinin göstergesi olarak seçilebilir liste sıralarında yer verdiği solcu erkeklerle gösterdiği ilgiyi feminist politikacılarından da bir aday göstererek genişletmedi. Sonuçta Türkiye’de son yıllarda kadınlar için yapılan her şeyin fikir annesi, örgütleyicisi ve siyasette dillendiricisi olan feminist kadınlar parlamentoya tek bir temsilci bile gönderemediler. Parlamento Kürt, alevi, sol, aşiret ve bölgesel siyasetleri içerecek bir çeşitliliğe sahip olurken nerdeyse temsilcisi parlamentoya giremeyen tek kesim feministler oldu.

Türkiye’de kadınların durumu: her malzeme var, ama helva yapılamıyor....

Siyasal partilerin aday listelerinde kadın sayısının artışı ile TBMM’deki kadın oranı %17-20 düzeyine yükselecek. Bu artış ile Türkiye Parlamentolar Arası Birlik (IPU) verilerine göre dünya parlamentolardaki ortalama kadın oranı olan %19’u yakalayacak. Parlamentolardaki kadın oranı Kuzey ülkelerinde %41.6, Amerika kıtasında %21, Avrupa-OSCE ülkelerinde %20, Asya ülkelerinde %18, Arap ülkelerinde %11.4².

Parlamentoda kadın temsiliinin bu dönemde- en azından dünya ortalamasını yakalıyor olması çok sevinilecek bir durum mudur? Birçok alanda kadınların durumuna bakarsak bugün için bu düzeyin çoktan geçilmesi gerektiğini görürüz. Çünkü kadınlar uzun süredir bazı uzman mesleklerde ve kamu görevlerinde zaten önemli sayılarda yer almayı başarmışlardı. Yargı organlarında, üniversitelerde ve farklı profesyonel mesleklerde çalışan kadın oranı en az %20-25 düzeyinde. Siyasal partilerin yönetim organlarında da kadın oranında önemli artışlar oldu. Ama bütün bu kurumların çalışanlar düzeyinde önemli sayılara ulaşan kadınlar, yönetim düzeylerine gelince çok azalıyorlar.

TBMM’de kadın oranı çok düşük. Türkiye’de ilk kez 18 kadın, 8 Şubat 1935’te yapılan TBMM 5. Dönem seçimleri sonucunda Meclis’e girebilmişti. O günden günümüze TBMM’ye seçilen 9134 milletvekilinin sadece 236’sı kadın oldu. Yani Cumhuriyet tarihi boyunca kadınların TBMM’de temsili ancak % 2.6 olarak gerçekleşti.

Yerel yönetimlerde seçilmiş kadın oranları ise hala çok düşük.16 büyükşehir belediye başkanı içinde hiç kadın yok,

2903 belediye başkanı içinde ise 26 kadın var. Belediye Meclislerinde kadın oranı ise % 4.5.

SIYASAL PARTİ YÖNETİMLERİNDE KADIN ORANLARI

Partiler	BDP	CHP	AKP	MHP
MYK (Merkez yön. kurul)	47	16	15	6.6
PM (Parti meclisi)	35	24	25	0
İB (İl Başkanları) (Eş başkanlık)	46	2.4	0	0

Kamu kurumlarının uzman ve profesyonel kadrolarında çalışan kadın oranındaki yüksek düzey hala aynı kurumların yönetim ve karar düzeylerine yansımıyor:

Kamu kurumlarında çalışanların %34’ü kadın.

Oysa ki,

Hükümet üyesi 24 bakanın 2’si,

24 müsteşardan 1’i(%4.1).

165 genel müdürden 9’u(% 5.4).

2108 daire başkanından 302’si kadın... (% 14.3).

İçişleri Bakanlığı’nın 13 üst düzey yöneticisinden 1 tanesi kadın...

81 vali içinde hiç kadın yok, 464 vali yardımcısı içinde 10 kadın var (%2.1).

168 büyükelçiden 187’si (%10.7), 65 başkonsolosun 11’i kadın (%16.9).

RTÜK’ün 7 kurul üyesinden sadece 17’si ve YÖK’ün 20 üyesinden 2’si kadın.

Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Sayıştay başkan ve yardımcılarında kadın yok.

Genel Kurmay Başkanlığı bünyesinde görev yapan generaller arasında hala kadın yok.

Barolarda kadın üye oranı % 37, Barolar Birliği Yönetim Kurulunun 10 üyesinden 3’ü, 78 Baro Başkanının sadece 4’ü kadın (% 5.1).

Türkiye’de genel olarak çalışanların % 28’i, çalışma dünyasındaki yöneticilerin %10’u kadın.

DİSK, HAK-İŞ, TÜRK-İŞ yönetimlerinde hala hiç kadın yok.

TİSK Yönetim Kurulunun 25 üyesinden 2’si kadın.

Konfederasyonlarda hiç kadın başkan yok.

İstisna olarak KESK Yönetim Kurulu’nun % 30’u kadın.

YÖK bünyesindeki üniversitelerde çalışan akademik personelin %40.6 sı kadın ve profesörlerin içinde kadın profesörlerin oranı % 27.4.

² <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> ulaşım tarihi 12.04.2011

Polis memurlarının sadece %5.6'sı kadın.
4003 cumhuriyet savcısıdan 2077'si kadın (% 52).
6644 hâkimin 17907'si kadın (% 26.9)³.

Neden kadın erkek eşitsizliği süre giden bir durum...

Modern toplumlarda siyasal kararlara kadınların eşit katılımı toplumun kendiliğinden gelişimi sonucu olmuyor. Cinsiyet eşitliği ancak cinsler arası eşitliği sağlamak amacıyla hareket eden bir siyasi iradenin müdahalesi ve onun bilinçli uygulayacağı politikalar ile gerçekleşebilecek bir demokratikleşme meselesidir.

Modern toplumlarda 'erkek egemenliği'ne dayalı bir cinsiyet düzeninin ortaya çıkmasına, kadınlardan ailede bakım, yetiştirme, beslenme gibi işleri yapmalarının beklenmesi ve bu işlerin toplumsal yaşamın temel ilkesi olan emek-hak-karşılık bağlamında değil, sevgi-minnet-fedakârlık bağlamında ele alınması yol açıyor. Erkek emeği ise kamusal ilişkiler içinde; piyasada işçi, devlet karşısında vatandaş, toplum karşısında insan olarak tanımlanıyor. Bu nedenle, hak ve özgürlüklerin sahibi olarak siyasal örgütlenme, toplu pazarlık yapma, ücret ve sosyal güvenlik haklarını talep etme, boş zamanlarında eğlenme, gereksinmelerine göre kamu hizmeti talep etme gibi kamusal/siyasal ilişkilerin içinde konumlanabiliyor. Sonuçları itibarıyla cinsler arasında toplumsal kaynaklara ulaşım açısından eşitsizlikler yaratan bu durumu değiştirmek için özel tedbirler almak ve cinsiyet eşitliğini kamu yönetiminin ve sivil toplum örgütlenmesinin temel bir ilkesi haline getirmek gerekiyor.

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği siyasetinin politikleşmesi

Türkiye'de 1980'li yılların ikinci yarısından başlayıp günümüze kadar güçlenerek devam eden **kadın hakları hareketi** sayesinde önemli adımlar atıldı. Bu gelişmelerin arkasında, kadın örgütlerinin taleplerine paralel olarak siyasal ve sivil toplum aktörlerinin çoğunluğunun desteklediği bir 'cinsler arası eşitlik için yapılması gerekenler' var ve bu konuda oluşmuş görüş birliği, diğer deyişle **kadın sorunları için çözümler siyaseti** var. Aile hukukunda kadın-erkek eşitliği, okullaşma oranlarının eşitlenmesi, aile içi şiddetin önlenmesi gibi konuların öncelikli olduğunu görüyoruz. Kadınların eşit siyasal katılımının sağlanması için atılması gereken adımlar konusunda ise siyasal partilerin açık bir tavır aldıklarını söylemek zor.

Türkiye, Anayasa'nın 10. maddesinin değiştirilmesi ile yakın zamanlara kadar kabul etmediği bir şeyi gerçekleştirdi: Kadın-erkek eşitliğini kamu hizmetinin bir ilkesi haline getirerek devlete bu eşitliği gerçekleştirme görevini verdi. Bu demektir ki bundan sonra kadınların eşit vatandaş olabilmeleri için gerekli adımları atmak ve kadınların kamu kaynaklarına eşit ulaşımının önündeki engelleri ortadan kaldırmak devletin de görevi. Bugüne kadar kadın haklarını savunmak için kadın örgütlerinin oluşturduğu politikanın siyasal kurumlara, parlamentolara, kamu hizmeti yürüten kurumların karar süreçlerine taşınması gerekiyor. Bu konuda başarılı örneklerin de yaşandığını görüyoruz. Örneğin kadınlara yönelik aile içi şiddetin önlenmesine ilişkin sorunun temsili, kamuoyu desteği oluşturulması, vb aşamalarda önemli adımların atıldığı söylenebilir.

Siyasal partilerin aday listelerinde kadın sayısının artışı ile TBMM'deki kadın oranı %17-20 düzeyine yükselecek. Bu artış ile Türkiye Parlamentolar Arası Birlik (IPU) verilerine göre dünya parlamentolardaki ortalama kadın oranı olan %19'u yakalayacak.

Bu anlamda kadın-erkek eşitlik siyasetini toplumun gözü önüne taşıyan, sorunları tanımlayıp çözümler geliştiren politik aktörün kadın hakları mücadelesi yürüten örgütler olduğunun altını çizmek gerek. Ama bu yetmez; bu örgütlerin temsilcilerinin karar konumlarına ve yasa yapım süreçlerine taşınması gerekiyor.

Kadınların siyasal kararlara katılımını göstergelerle izleme

Ülkelerin ekonomik ve toplumsal gelişme düzeylerine paralel olarak kadınların güçlenme düzeylerini ve cinsiyet eşitliğini karşılaştırmalı olarak izlemeyi sağlayacak endeksler var. Bu bağlamda *Birleşmiş Milletler, Dünya Ekonomik Forumu ve Avrupa Birliği*'nin düzenli olarak yayınladığı istatistik verileri ve endekslerini belirtmek gerekir.

BM İnsani Gelişim Endeksinde (HDI) cinsiyet eşitliği açısından Türkiye 169 ülke içinde 83.⁴ sırada, Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği endeksine göre ise Türkiye 2006'da 105. sıradayken 2010'da 126. sıraya geriliyor⁵.

³ Veriler www.tuik.gov.tr adresindeki toplumsal cinsiyet, aile, yaşam istatistiklerinden 12.04.2011 tarihli erişimle elde edilmiştir.

⁴ <http://hdr.undp.org> 2.2.2011 tarihli giriş.
⁵ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2010.pdf

Bu endeksler hesaplanırken ve alınması gereken tedbirler önerilirken dikkate alınan göstergeler şunlar:

- kadınların ulusal parlamentolardaki temsil oranı,
- kadınların yerel meclislerde temsil oranı,
- siyasal seçimlerde dengeli katılımın sağlanmasına yönelik siyasal parti ve ülke politikalarının varlığı,
- ulusal hükümette ve yerel yönetimlerde kadın oranı,
- kamu yönetiminde, bakanlıklarda ve her tür kamu hizmetlerinde her düzeydeki kadın oranı,
- kamu yönetimindeki en yüksek kadın oranı (bakandan sonraki en yüksek pozisyonlarda, müsteşarlık, vb.)
- kamu yönetimindeki kadın oranının dağılımı,
- üst yargı organlarındaki kadın oranı,
- ekonomi ile ilgili bakanlıklardaki bakan ve üst yönetici düzeyinde kadın oranı,
- işçi konfederasyonları yönetiminde kadın oranı,
- işveren konfederasyonları yönetimlerinde kadın oranı,
- en büyük 50 firmanın üst yönetim düzeyindeki kadın oranı.

Kadın siyasetçileri erkek siyasetçi vesayetinden ve seçilen kadınları sadece ‘Başkanın kadınları’ olma zorunluluğundan kurtaracak önlemler gerekiyor. Seçilen/aday gösterilen kadınların genellikle parti örgütlerinden yetişmemiş, kadın kollarında yöneticilik yapmamış, partinin kadın üyeleri ve örgütleri tarafından tanınmayan kadınlar olması sorunların odağıdır.

Kadınların siyasal kararlara eşit katılabilmesi için çözüm önerileri

Kadın siyasetçileri erkek siyasetçi vesayetinden ve seçilen kadınları sadece ‘Başkanın kadınları’ olma zorunluluğundan kurtaracak önlemler gerekiyor. Seçilen/aday gösterilen kadınların genellikle parti örgütlerinden yetişmemiş, kadın kollarında yöneticilik yapmamış, partinin kadın üyeleri ve örgütleri tarafından tanınmayan kadınlar olması sorunların odağıdır. Bu nedenle kadınların siyasal partilerdeki varlığı,

seçilmiş ya da atanmış olsun, her durumda sayıca çok olsa bile içerik olarak apolitik, görünmez ve süreksizdir.

Öte yandan, siyasal partilerde erkek politikacılar ile kadın politikacılar arasında cinsiyet ayrımına dayalı bir farklılaşmanın varlığı da sorunun diğer bir boyutudur. En temel siyasal rejim meseleleri olan güvenlik, dış politika, ekonomik ve mali politikaların saptanmasıyla ilgili karar süreçlerinde kadın politikacılar hemen hiç yer yoktur. Kadın politikacılar çoğunlukla siyasal partilerin sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında sorumluluk alabilmektedir.

Anayasa’nın 10. maddesinde tanımlanmış kadın ve erkeklere eşit muamele gereğinin yerine getirilmesi için;

TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun kadınların siyasal temsilini engelleyen faktörleri araştıran bir rapor hazırlaması, *Cinsiyet Eşitliği Ombudsmanı* oluşturulması,

Yasayla kurulan, zorunlu üyeliğe dayalı oda ve meslek örgütlerinin yönetimlerinde kadın kotasını uygulama zorunluluğunun getirilmesi,

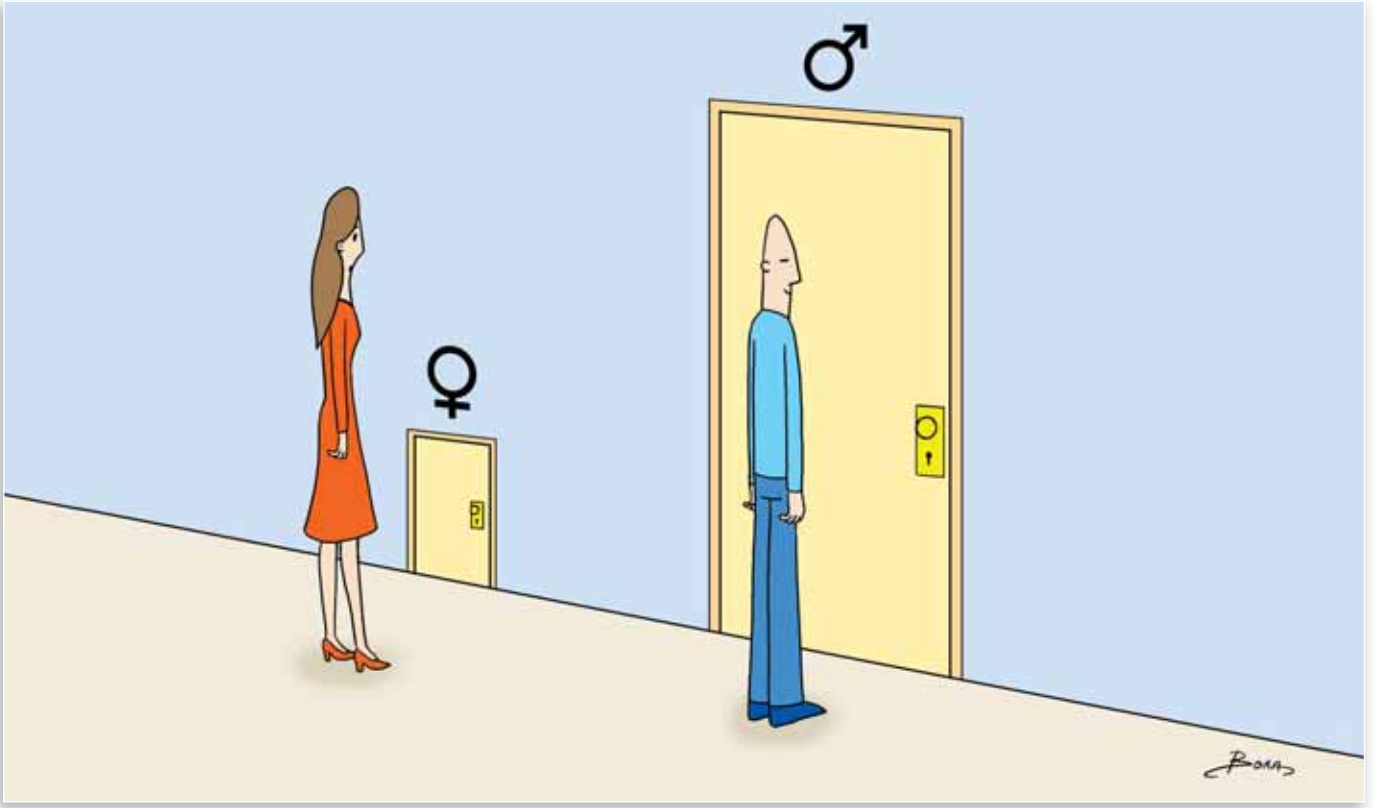
Siyasal partilerde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için tüm aday listelerinin, en az yarısı oranında kadının seçilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve Siyasal Partiler ve Seçim Yasalarında “Toplumsal Cinsiyet Kotası” öngörülmesi,

Siyasal Partilerin aldıkları Hazine yardımının en az %20’sinin kadın-erkek eşitliği için yapacağı çalışmalara ayrılması,

Siyasal partilerin kadın kollarının vesayet altındaki konumlarını değiştirerek daha özerk olabilmelerinin ve özellikle nitelikli ve kadın hakları savunucusu kadın adayların saptanmasında söz sahibi olmalarının sağlanması için parti içindeki yetki ve temsil hukukunun yeniden düzenlenmesi,

Kadın milletvekillerinin sadece eğitim, sağlık, sosyal politika gibi TBMM komisyonlarında değil, finans, savunma, dış politika gibi ‘stratejik’ komisyonlarda da görev alması,

Kadınların yerel siyasal kararlara katılımını arttırmak için Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) eliyle yürütülen *Cinsiyet Eşitliği İçin Ulusal Eylem Planı*’nda siyasal partilerde cinsiyet eşitliğinin açık, somut bir hedef haline getirilmesi sorun çözücü adımlar olacaktır.

DEMOKRASİNİN KALİTESİ KADINLARIN SİYASİ TEMSİLİ İLE YÜKSELİR

Dr. Nazlı Çağın Bilgili
İstanbul Kültür Üniversitesi

Kadının siyasi temsili günümüz demokrasilerinin olmazsa olmaz şartlarından olarak -hiç değilse kâğıt üzerinde- kabul edilmiştir. Oysa bu, tarih boyunca hep böyle olmamıştır. Örneğin, demokrasinin doğduğu yer olarak kabul edilen Eski Yunan'da demokrasi kadınların ve kölelerin dışlanması üzerine kuruluydu. Zaman içinde ortaya çıkan farklı demokrasi tanımları ve önerilen farklı demokratikleşme yöntemlerinin hemen hepsinde öne çıkan ortak nokta halkın kendi kendini yönetmesi olmuştur. Farklılıklar ise daha çok "halk"ın tanımlanması boyutunda ortaya çıkmıştır. Tanımlarda yapılan değişme ve genişlemelerle birlikte kendi kendini yönetmesi beklenen halk mümkün olduğunca genel bir çerçevede tanımlanmaya çalışılmıştır. Halk içine bir türlü dâhil edilemeyen

gruplar dışlanma ve uzaklaştırılma tartışmaları içinde yer alırken kadınların bu tartışmalarda hak ettikleri yere sahip olmaları zaman almıştır. Kuşkusuz kadın hakları tüm bu tartışmalar içerisinde en önemli yeri kaplamalıdır çünkü tartışılan azınlık gruplarından hiçbiri içinde bulundukları toplum nüfusunun yarısına karşılık gelmezler. Böylesine büyük bir grubu, toplumun yarısını dışlayan bir demokraside adaletten, eşitlikten, toplumu kucaklamaktan bahsetmek kuşkusuz ki imkânsızdır. Tüm bireylerin insan haklarını tanıma iddiası ile yola çıkan, bu iddia ile ideal yönetim biçimi olarak kabul gören demokrasi kâğıt üzerinde eşitlik verilmiş olsa da pratikte dışlanan kadınlar için çözümler üretmelidir. Etnik ya da dinsel azınlıklar için istenenler çoğunluğun parçası olarak görülseler de ayrımcılığa uğrayan kadınlar için de istenmelidir.

Demokratikleşme tartışmaları içinde kişisel haklar ve özgürlüklere vurgu yapan liberal demokrasi kavramının önem kazanması ile kadınların siyasal alandaki eksik temsili daha çok dikkat çekmeye başlamıştır çünkü liberal demokrasi tanımı gereği yasal düzenlemelerle yetinmez, pratikte yaşananları ve kişilerin tutumlarını da en az kurumlar ve hukuksal düzenlemeler kadar önemli sayar. Moghadam (2004) demokrasinin kalitesinin yalnızca kurumlarının şekli ile belirlenemeyeceğini, bu kurumlara katılım gösterebilen sosyal grupların farklılığının da çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Phillips, Engendering Democracy isimli kitabında kadınların siyasal katılımlarının artırılmasının önemini vurgularken çok çeşitli faktörlerin önemine değinmiştir. Demokratik adaletin sağlanması, dünya nüfusunun yarısının dışlanmaması, farklı bakış ve tecrübelerin yönetime dâhil edilmesi ve farklı boyutlardaki eşitsizliklerin düzeltilmesi sayılan ana faktörler arasındadır.

Uluslararası Raporlar: Uygulamadaki Problemler

Kadının siyasi temsili, demokratik gelişme bağlamındaki küresel önemi sayesinde uluslararası hukukta özel bir başlık olarak yerini almış bulunuyor. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Birleşmiş Milletler'in temel insan hakları sözleşmelerinden biri olan Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'dır. 1979'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen sözleşme 1981 yılında uluslararası antlaşma olarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin ikinci bölümünde yer alan 7. Madde kadınların siyasal hakları üzerine yoğunlaşır ve hükümet politikalarının şekillenmesinde ve uygulanmasında, devlet memurluğunda ve hükümetin her seviyesindeki kamusal yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kadın erkek eşitliğinin sağlanmasını üye ülkelerin görevi olarak belirtir. CEDAW üye ülkelerde oluşturulan komisyonlar tarafından hazırlanan ülke raporları ile tüm ülkelerde atılan adımları ve çözülmemiş sorunları takip etmektedir. Sözleşmeyi 1985'te imzalayan Türkiye'nin 2010 raporunda, ülkedeki mevcut durum finansal harcama ve zaman kısıtları nedeniyle kadınların siyasal temsili önündeki engellere ve bunların aşılmasında kota sisteminin gerekliliğine vurgu yapılarak açıklanıyor. Yalnızca kadın hakları üzerine yoğunlaşan belgelerde değil Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye İlerleme Raporlarında da ABD tarafından hazırlanan geniş kapsamlı İnsan Hakları Raporlarında da Türkiye'de kadının eksik siyasal temsilinden söz edilmektedir.

Henüz 8 Nisan'da açıklanan ABD'nin 2010 İnsan Hakları Raporu'nun Türkiye bölümünde kadına karşı şiddete, taciz ve tecavüze karşı alınan yasal önlemlerden övgü ile söz edilirken hükümetin bahsi geçen yasal değişiklikleri yeterince etkili bir şekilde uygulamaya koyamadığı birkaç kez tekrarlanmıştır. Hukuki çerçevenin yerinde olduğundan ancak sorunun uygulamada olduğundan bahsedilmiştir. 12 Eylül'de yapılan anayasa değişikliklerinden övgü ile söz eden rapor, bu değişiklikler ile kadınlar için pozitif ayrımcılık önlemlerinin alınabilmesi mümkün kılınmıştır diyor ve mühim olanın bunların uygulanmasında gösterilecek başarı olduğunu da ekliyor.

Türkiye'de son yıllarda kadın erkek eşitliği bağlamında önemli yasal adımlar atılmış olduğu bir gerçek. 2001 yılında Anayasanın 41. maddesine "aile toplumun temelidir" ifadesinin arkasına "ve eşler arasında eşitliğe dayanır" ibaresinin eklenmiş olması, 2002 yılında yürürlüğe giren Yeni Türk Medeni Kanunu, 2003 yılında yürürlüğe giren iş kanununu, 2004 yılında Anayasanın eşitlik ilkesini düzenleyen 10. maddesine "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." ifadesinin eklenmesi bunlara örnek olarak sayılabilir. Tüm bu yasal düzenlemelere, Türkiye'de kadının siyasi temsili konusunda yasal bir engel olmayışına rağmen Türkiye'nin dünya sıralamalarında sonlara yerleşmesi sorunun, pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de, düzenlemelerden çok uygulamada olduğunu açıkça gösteriyor.

Henüz 8 Nisan'da açıklanan ABD'nin 2010 İnsan Hakları Raporu'nun Türkiye bölümünde kadına karşı şiddete, taciz ve tecavüze karşı alınan yasal önlemlerden övgü ile söz edilirken hükümetin bahsi geçen yasal değişiklikleri yeterince etkili bir şekilde uygulamaya koyamadığı birkaç kez tekrarlanmıştır.

Atılan önemli adımların ve bunların getirdiği gelişmelerin sosyal ve ekonomik ilişkilere gereği gibi yansıtılmadığına bir başka örnek de Türkiye'nin Dünya Ekonomi Forumu'nun hazırladığı Küresel Cinsiyet Eşitliği sıralamasındaki konumudur. 2010 yılında 134 ülke arasında 126. olan Türkiye raporun yayınlanmaya başladığı 2006 yılından itibaren düşüş yaşamıştır. Genel sıralamayı oluşturan dört alt başlığın her birinde Türkiye'nin yerleştiği sıralar incelendiğinde ise kadınların sağlık ve yaşam koşulları endeksinde Türkiye'nin

kayda değer bir gelişme kaydettiği ancak diğer başlıklarda 2006 yılındaki sıralamasının altında kaldığı görülmektedir.

Türkiye hakkında ortaya konan tüm bu bilgiler olumlu değişimlerin pratiğe yansıtılmasında sorun olduğunu gösteriyor. Yasal değişikliklerin ya da gelişme yönünde atılan önemli adımların işlev kazanması için davranışa dönüşmesi zaruridir. Bu anlamda ilerleme için kadın erkek eşitliği konusunda rol oynaması gereken kurumların başında da kuşkusuz kadın dernekleri gelmelidir.

2011 Seçimleri ve Kadın Hareketleri

Türkiye’de kadının siyasi temsilini güçlendirmek adına çalışan derneklerin başında KA.DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) geliyor. 1997 yılında kadınların eşit temsilini sağlamak amacıyla kurulmuş olan KA.DER 2007 genel seçimlerinden itibaren seçim öncesi düzenlediği kampanyalar ile konuya kamuoyunun dikkatini çekmeyi başardı. Renkli ve esprili afiş kullanımı ile dikkat çekmeyi ve farkındalık uyandırmayı hedefleyen KA.DER 2007 seçimleri hazırlık döneminde “meclise girmek için erkek olmak şart mı?” sloganlı bıyıklı kampanyası ile ses getirmeyi başardı. 2007 yılında meclisteki kadın milletvekili sayısındaki yüzde 100 artışı da kampanyanın başarısı olarak yorumladı.

2011 genel seçimleri öncesinde ise kampanyalar daha da fazla umut vaat ediyor. Başta KA.DER olmak üzere çeşitli kadın dernekleri, medya kuruluşları ve farklı sektörlerde üst düzey pozisyonlarda bulunan kadınların bir araya gelerek kurdukları Haklı Kadın Platformu “eşit temsil, gerçek demokrasi, yeni anayasa ve engelleri aşmak için 275 kadın milletvekili” sloganıyla dikkatleri kadının eksik siyasi temsiline çekiyor. Bu yılki kampanyanın önemini daha da arttıran en önemli faktör ise seçilecek meclisin yeni bir anayasa yapacak olması. Ülkenin geleceğini belirleyecek olan meclisin kadınsız olmasının kabul edilemeyeceğini vurgulayan Platform üyeleri hedeflerini seçim öncesi ve sonrası için ayrı ayrı belirlemiş bulunuyorlar. Seçime kadar mecliste eşit temsile yoğunlaşan Platform, seçimden sonra ise kadınlara verilen sözlerin tutulup tutulmadığını izleyecek.

Bu yılki kampanyanın öncekilerden çok daha fazla ses getirmesi ise kalabalık ve farklı bir grubun bir araya gelmiş olmasına dayanıyor. Farklı görüşteki kadın derneklerinin yanı sıra NTV ve CNN Türk gibi televizyon kanallarının, TÜSİAD başkanı Ümit Boyner, Hürriyet Gazetesi Yönetim Kurulu Başkanı Vuslat Doğan Sabancı, gazeteci Meral Tamer gibi isimlerin kampanyaya

verdiği desteğin kamuoyunda yarattığı etki çok büyük. Bu isimler sayesinde Türkiye’nin önemli gazete ve televizyonlarında kampanyaya önemli yer verilmiş bulunuyor. Reklam panolarında da büyük yer tutan kampanyanın Türkiye’de yarattığı tartışmayı görmezden gelmek mümkün değil. Bu kampanyayı destekleyen “Ya kadın olsaydın” kampanyası üç büyük partinin liderlerini kadın kılığına sokarak medya organlarında ve internette dikkat çekti. Alternatif bir kampanya ise “Başörtülü aday yoksa oy da yok” sloganıyla dikkat çeken Buluşan Kadınlar Platformundan geldi. Kadınların yüzde 60’ını dışlayan bir mecliste milli iradenin sorgulanması gerektiğine vurgu yapan kampanyanın derin siyasal tartışmalar doğurmuş olsa da “275 kadın milletvekili” kampanyası kadar ses getirdiğini söylemek mümkün değildir.

Sonuç

Tanınırlığı ve gücü olan kişi ve kurumların katılımı ile platformun ve kampanyanın ne derece büyük bir etki yaratabildiğini görmek bile tek başına mecliste eşit temsilin ne derece önemli olduğunu ortaya koyuyor. Seslerini kolaylıkla duyurabilecekleri noktalara gelen kadınların yarattığı etki çığ gibi büyüyor ve tüm kadınlar için her alanda daha fazla fırsat anlamına geliyor. Meclise girecek yeterli sayıda kadın milletvekili de kuşkusuz kadın haklarına daha fazla dikkat çekilmesini sağlayacaktır. Kampanyanın ilk etkilerini 11 Nisan’da açıklanan partilerin milletvekili aday listelerinde görmek mümkün. Listelerde yer bulan 262 kadın adayın 105’inin seçilebilecek sıralarda bulunması dikkat çekiyor. Tabii ki tüm bu ilerlemeyi yalnızca kadın hareketlerinin yaptığı kampanyalara bağlamak doğru olmaz ancak TBMM’de şu an 48 kadın vekil olduğu göz önüne alındığında kampanyalar sayesinde konu güncelliğini ve önemini koruduğu sürece kadın milletvekili adaylarının her geçen seçim daha çok artacağı kesin gibi gözüküyor. Bu yılki kampanyanın da gösterdiği gibi ses getirecek, sesini duyuracak figürlerin kullanımı bu kampanyaların başarısını daha da çok artırmaktadır.

Referanslar

- Moghadam, Valentine. 2004. “The Gender of Democracy: The Link Between Women’s Rights and Democratization in the Middle East (Demokrasinin Cinsiyeti: Kadın Hakları ve Orta Doğu’da Demokratikleşme Arasındaki İlişki)”. Arab Reform Bulletin, 2:7.
- Phillips, Anne. 1991. Engendering Democracy (Demokrasinin Cinsiyeti). London: Polity Press.
- CEDAW Shadow Report of Turkey 46th Session (CEDAW 46. Oturum Türkiye Raporu) http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/ngos/FWAT_Turkey46.pdf
- 2010 Country Reports on Human Rights Practices Turkey (ABD İnsan Hakları Türkiye Raporu) <http://www.state.gov/documents/organization/160479.pdf>
- Zahidi, Saadia and Ibarra, Herminia. The Corporate Gender Gap Report 2010 (Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporu 2010). World Economic Forum, Geneva. <https://members.weforum.org/pdf/gendergap/corporate2010.pdf>

KONDA 5434 KİŞİYLE GÖRÜŞTÜ: KADINA ENGEL TOPLUM DEĞİL SİYASETÇİ

Bu yıl seçime giderken, partileri ve liderleri, kadın adaylara ağırlık verilmesi konusunda bir kez daha ikna etmeye çalışanların elinde, çok önemli ve yeni bir koz vardı: Türkiye'nin en saygın kamuoyu araştırma şirketlerinden **KONDA** tarafından yapılan **Siyasette Kadın Temsili** çalışması.

Bu araştırma, KONDA'nın **KA.DER Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği** için, 5-6 Mart 2011 tarihlerinde, 36 ilin, merkez dâhil 180 ilçesinde 308 mahalle ve köyde, 5434 kişiyle yüz yüze yaptığı görüşmelere dayanıyor, ve Türkiye'deki 18 yaş üstü yetişkin nüfusun kadınların konumuna ve siyasete katılımlarına ilişkin değer ve tutumlarını, tercihlerini yansıtıyor. (Araştırma raporuna www.konda.com.tr adresinden ulaşabilirsiniz.)

Önyargılarımızı sorgulayan araştırmanın ayrıntılarını KONDA Genel Müdürü ve araştırmanın yürütücüsü Bekir Ağırdır'la konuştuk.

Bekir Ağırdır: Bu araştırmanın en önemli sonucu, sade vatandaşın, kendi hanesindeki bir kadının, yani örneğin eşinin ya da annesinin, siyasete girmesine %81 oranında destek vermesidir. Bu çok önemli, çünkü ezberimizin ve

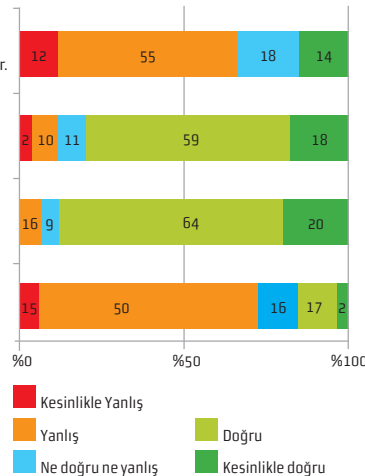
SİYASETE KADININ KATILIMINA DAİR GÖRÜŞLER

Kadın milletvekili sayısının artması, kadınların başka alanlarda da önemli roller üstlenmelerini sağlamayacaktır.

Siyasette ve mecliste genel üslup ve tavırlar iyi yönde değişir.

Mecliste aile içi şiddet, çocuk bakımı, doğum izni, eğitim gibi konular daha fazla ele alınır.

Kadınlar siyasette yer alsalar bile ekonomi, finans, dış ilişkiler, milli güvenlik gibi konularda fikir sahibi olamazlar.

gözlemlerimizin tersi. “Hanenizden bir kadın” diye soruyoruz, yani herhangi bir kadın değil, ve %70’i “desteklerim” diyor, %11’i de, “en doğrusunu kendisi bilir,” diyor.

Aynı soru, 1999’da, yine KA.DER için yapılmış başka bir araştırmada sorulmuş. O zaman “desteklerim,” diyenlerin oranı yüzde kırklar civarında.

Hepimiz topluma bakarken, mesrebimize, dini inancımıza, siyasi tavrımıza, hayat tarzımıza göre, kadının toplumdaki yeri konusunda bir şeyler söylüyoruz. Bu toplumun gelenekçi, muhafazakar olduğu, kadın sorununun bu toplumun en önemli sorunlarından biri olduğu –ki ben de o kanıdayım-gibi.. Ama bir yandan da insanların kadının siyasette aktif olmasını bu kadar arzulaması çok ilginç bir durum. Bu başka sorularda da ortaya çıkıyor. Mesela, “mecliste daha fazla kadın olsa ne fark eder?” diye sorduğunuzda, net bir biçimde “siyasetin tarzı, ‘karat’ı değiştir,” yanıtını alıyorsunuz.

GÖRÜŞ: Bu sonuçlar, toplumda kadının yeriyle ilgili genel kanılarla çelişmiyor mu?

Bekir Ağırdır: Ben bütün bunları şöyle anlıyorum: Evet, sıradan vatandaş, geleneklerine bağlı, kadına bakışında sorunlu alanlar var, doğru, ama bir yandan da çağdaş, kentli, gündelik hayatın getirdiği, kadının daha aktif olması meselesine de olumlu bakıyor. Bunun dışında ve karşısında kalamayacağını da hissediyor.

Bu konuda, genç-yaşlı, kadın-erkek ya da kırsal-kentsel ayrımlarına bağlı olarak çok büyük farklar yok. Yani var ama, yüzde ikiler, üçler düzeyinde. Tabii ki, kadınlar, hemcinslerinin siyasette daha iyi temsil edilmesine daha sıcak bakıyorlar. Ama burada bile çok büyük farklar yok.

Genel olarak kadın konusunda ve daha özel olarak, kadının siyasetteki temsili konusunda asıl büyük fark getiren faktörler, hala eğitim düzeyi ve siyasi tercih olarak

Bekir Ağırđır: Bu araştırmanın en önemli sonucu, sade vatandaşın, kendi hanesindeki bir kadının, yani örneğin eşinin ya da annesinin, siyasete girmesine %81 oranında destek vermesidir. Bu çok önemli, çünkü ezberimizin ve gözlemlerimizin tersi.

gözüküyor. Bir örnek vermek gerekirse, Saadet Partisinin tabanıyla Cumhuriyet Halk Partisinin tabanı, kadın ve kadının temsili konusunda iki ucta duruyorlar. Eğitim düzeyi yükseldikçe de, kadının siyasette daha fazla yer almasını benimseyenlerin oranı artıyor.

İlginc bir durum da şu: “Neden kadın siyasette daha fazla yer almıyor?” diye sorduğunuz zaman, insanlar doğrudan “siyasi partileri” sorumlu görüyorlar, “partiler kadına daha iyi bir rol biçmiyor, kadını içine almıyor,” diyorlar. Dolayısıyla, kadının önündeki engel, “toplumsal zihniyet” olarak değil de, “erkek egemen siyaset ve siyasi partiler” olarak görülüyor.

GÖRÜŞ: Peki bu durumun değişmesi, kadının siyasette daha fazla rol alması için neler yapılabileceği konusunda ne düşünüyor araştırmaya katılanlar? Özellikle de, çok tartışılan aday listelerinde kadına kota tanınması konusunda eğilim ne yönde?

Bekir Ağırđır: Kota konusunda henüz toplumda genel bir kabul yok. “Kota olsun” diyenler %24’ta kalıyor. %49’luk bir çoğunluk, kadın adaylara kolaylık gösterilmesi gerektiğini düşünüyor. Bunu da özellikle parti teşkilatlarından bekliyor. Ayrıca, siyasi liderlerin yaygın olarak kullandıkları, “kota gerekmez, hakkeden kadın zaten seçilir,” görüşü de, araştırmaya katılanların yaklaşık %20’si tarafından benimseniyor. Özetle, toplumun büyük çoğunluğu kadının siyasette yer alması için çaba sarf edilmesinden yana, ancak bunun için kota uygulaması ilk tercihleri değil. Yaş ilerledikçe, kota uygulamasına destek azalıyor. Eğitim seviyesi ilerledikçe de artıyor.

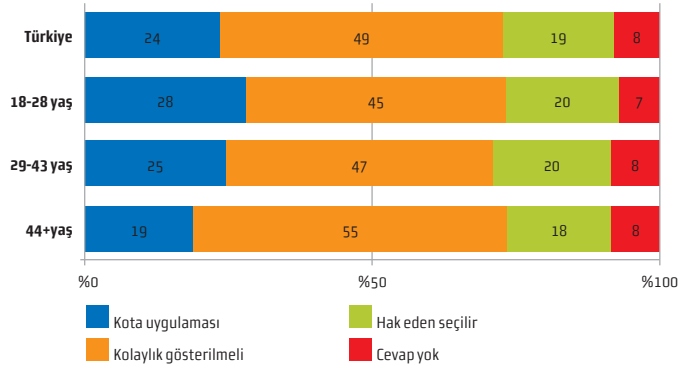
GÖRÜŞ: Kadınların siyasete girmesini böyle destekleyen erkekler, bunun kendileri açısından, kendi gündelik hayatları açısından ne anlama geleceğinin farkındalar mı?

Bekir Ağırđır: Bu soruyu, gündelik siyaset gerçeğini tam bilerek yanıtladıklarını söylemek zor. Zaten soruların içinde de böyle bir konu yok. Ama genel olarak “kadının siyasetteki

varlığı, meclisteki temsili güçlenince neler değişir?” diye sorduğunuzda, yine genel olarak “Türkiye gelişir, daha iyi bir toplum haline gelir,” diyen yaklaşık %60’lık bir kitle var. Bu görüşe “yanlış” diyen sadece %19, yani beş kişide bir kişi. Yine hakim bir kanaat, “mecliste kadın sayısının artmasının, kadının başka alanlarda da daha iyi yerlere gelmesini” sağlayacağı görüşü. Yani, insanlar siyasetin anahtar bir mesele olduğunun da farkında aslında.

Tabii bunun gündelik hayattaki bedelini ne olacağının, yani mesela artık her gün aynı saatte sofraya oturamayacağının farkında olmayabilir. Ama sorunun özellikle “kendi ailenizden bir kadının siyasete girmesi” diye sorulduğunu da hatırlamalıyız.

KADINLARIN SİYASETTE DAHA FAZLA ROL ALMASI İÇİN NE YAPILMALI?

GÖRÜŞ: 12 Haziran seçimi için partiler adaylarını belirlerken, kadın adaylar bağlamında, “türbanlı milletvekili olmalı mı?” sorusu çok konuşuldu. Bu tartışmaya ışık tutacak bir veri var mı araştırmada?

Bekir Ağırđır: Şöyle bir sorumuz var: “Listede kadın aday olması, sizin siyasi parti tercihinizi etkiler mi?” “Kararım değişmez,” diyenler %63. “Adayın kim olduğuna bağlı,” diyenler %23. “Kadın olursa kararım daha da güçlenir,” diyenler %9. “Listede kadın varsa, parti tercihimden vazgeçerim,” diyenler sadece %5. Bunun hemen ardından, “peki, başı kapalı kadın aday olursa,” diye soruyoruz. “Kararım değişmez,” diyenler %59. “Kararım güçlenir,” diyen %9. “Vazgeçerim,” diyen %15. Yani, başı kapalı kadın aday konusunda durum biraz aleyhe dönüyor, diyebiliriz. Tabii buna siyasi tercih farklılıkları üzerinden baktığımızda, tahmin edilebileceği gibi, CHP’liler çok yüksek oranlarda “vazgeçerim” diyor, AK Partililer daha hoşgörülü.

Bekir Ağırdir: Kota konusunda henüz toplumda genel bir kabul yok. “Kota olsun” diyenler %24’te kalıyor. Çoğunluk, özellikle parti teşkilatlarının kadın adaylara kolaylık gösterilmesi gerektiğini düşünüyor. “Kota gerekmez, hak eden kadın zaten seçilir,” görüşü de %20.

Bu sonucu, bizim başka bir araştırmamızda sorduğumuz bir soruyla birlikte değerlendirebiliriz. “Üniversitede türban serbest olsun mu?” diye sorduğunuzda %70’den fazla insan “evet, olsun” diyor. Buna karşılık, “türban yasağı devam eder, ve başı örtülü olan kızın üniversiteyi kazanırsa, ne yapmalı?” diye sorduğunuzda ise, neredeyse %70’e yakını, “başını açsın ve okula devam etsin,” diyor. Çünkü insanların gözünde eğitim çok önemli. Ben kadının siyasete katılımı konusunda da aynı durumun olduğunu düşünüyorum. “Başı açık-kapalı” meselesini siyasette biz bu kadar kemikleşmiş hale getirdik, yoksa sade vatandaşın derdi orada değil, diye düşünüyorum.

Şimdi, burada ilginç bir durum daha var. Kadının siyasette daha iyi bir yer almasını destekleyenler %80’ler civarında diyoruz ya, kadın-erkek diye ayırdığımızda çok özel bir farklılaşma görülmüyor bu oranda. Ancak kadının başının açık ya da örtülü olması durumuna göre bir ayrıştırmaya gittiğimizde şunu görüyoruz. Başı örtülü, ya da türbanlı kadınlar da, yine %75 oranında, kadının siyasette daha aktif olmasını destekliyorlar. Ama, eşi başını örten erkeklerde, bu oran %62’ye, eşinin başı türbanlı erkeklerde ise birdenbire %45’e düşüyor.

Bekir Ağırdir: Başı örtülü, ya da türbanlı kadınlar da, yine %75 oranında, kadının siyasette daha aktif olmasını destekliyorlar. Ama, eşinin başı türbanlı erkeklerde bu destek birdenbire %45’e düşüyor. Yani türban, aslında kadınların kafasında değil, erkeklerin kafasında. “Türbanlı erkekler” var.

Yani türban, aslında kadınların kafasında değil, erkeklerin kafasında. “Türbanlı erkekler” var. Ve türbanlı kadınlarla, “türbanlı erkekler” arasındaki fark sadece kadının siyasetteki

yeriyle sınırlı değil. İnternet kullanımından, Avrupa Birliği’ne bakışa kadar pek çok konuda bu farkı görüyoruz. Türbanlı kadın, bu konuların hepsinde, “türbanlı erkekler”e göre çok daha açık görüşlü.

GÖRÜŞ: Kadının mecliste ne yapması, ya da neyi farklı yapması bekleniyor? Bu konuda bir öngörü sunuyor mu

araştırmamız?

Bekir Ağırdir: Araştırmaya katılanların %84’ü, yani çok büyük bir çoğunluğu, kadınların siyasette daha fazla yer alması durumunda, daha çok kadınların ilgi ve sorumluluk alanı olarak görülen aile içi şiddet, çocuk bakımı, doğum izni, eğitim gibi konuların, mecliste daha fazla ele alınacağını düşünüyor. Yani kadının, siyasette daha insan odaklı konulara yönelmesi bekleniyor.

Ama bu durumu başka bir sorumuzla birlikte değerlendirmeliyiz. “Kadınlar siyasette yer alsalar bile ekonomi, finans, dış ilişkiler, milli güvenlik gibi konularda fikir sahibi olamazlar,” görüşünü onaylayıp, onaylamadıklarını sorduğumuzda, görüşülen kişilerin %65’i “onaylamadıklarını” söylüyorlar.

Yani, siyasette kadınlardan ilk beklenti eğitim, sağlık gibi insan odaklı alanlarda ama, başka ve bugüne kadar “erkek işi” görülen alanlarda da, kadınların yetkin olacakları genel olarak kabul görmekteydi.

Bunun ötesinde, bir de sezgimi paylaşmama izin verin. Doğrudan böyle bir sorumuz yok ama, siyasette kadının

yerinin güçlenmesi, temsiline artması arzusunun kökeninde, bütün bu konuların ötesinde, siyasette genel olarak hakim olan, itiş-kakışlı, kavgacı tarza bir itirazın da olduğunu düşünüyorum. Vatandaş, bu kadar gerilimli, kavgalı bir siyasetten hoşlaşmıyor. Ve kadının meclisteki varlığının, bu tarz siyasete karşı etkili olabilecek bir çare olarak görüyor. Bence, kadının siyasetteki yerinin güçlenmesi için ortaya çıkan bu büyük desteğin ardında,

insan odaklı bazı konularda daha iyi şeyler yapılacağı beklentisi kadar, hatta belki daha fazla, siyasette tarz değişikliği arayışı var.

Fotograf: Hürriyet Arşivi - Murat Deliktaş / DHA

MATEMATİĞİNİZ Mİ BOZUK? EŞİT TEMSİL YÜZDE 50 DEMEKTİR!

Emel Armutçu

Haklı Kadın Platformu

Ekonomik büyüme hızıyla gurur duyan, giderek yükselen bir özgüvenle uluslararası arenada önemli bir aktör olmaya soyunan ve politikacıların her fırsatta ne kadar yol kat ettiğinden övgüyle söz ettiği Türkiye, konu toplumsal cinsiyet eşitliğine geldiğinde ne yazık ki suskunluğunu koruyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği mahkumiyet kararları, yazılan sayfalar dolusu raporlar, cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı her geçen gün gelişen toplumsal muhalefet sorumluları harekete geçirmeye yetmiyor. Türkiye, nüfusunun yarısını görmezden gelmeye devam ediyor.

Var olan durumun ne kadar vahim olduğunu anlatmak için uzun uzun cümleler kurmaya hiç gerek yok aslında, alt alta sıralanabilecek birkaç rakam tabloyu tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyor:

Dünya Ekonomik Forumu'nun 134 ülke için hazırladığı Kadın

Erkek Eşitliği Karnesi'ne bakalım mesela; Türkiye'nin notu ancak sondan 9'uncu olmasına yetiyor.

Inter Parliamentary Union'ın açıkladığı rakamlara göre Türkiye, Büyük Millet Meclisi'ndeki yüzde 9,1'lik kadın vekil oranıyla, 181 ülke içinde 105'inci sırada. Çünkü TBMM'nin 550 milletvekilinden yalnızca 48'i kadın. Bu rakam, önceki döneme göre yüzde 100 fazla olsa da eşit temsilden ve kabul edilebilir olmaktan çok uzak.

Parlamentosunda bu kadar az kadın barındıran bir ülke, bunu bir dinamo etkisiyle tüm alanlarda yaşıyor ve rakamlar konuşmaya devam ediyor:

Bakanlar Kurulu'nun 25 üyesinden sadece ikisi kadın.

TBMM'nin 17 ihtisas komisyonunda görev alan 477 milletvekilinden ise yalnızca 45'i...

Hangi alana ne kadar para ayrılacağına, yani hangi alana-soruna ne kadar önem verileceğine karar veren Plan Bütçe Komisyonu'nun 40 üyesi arasında, bir tane bile kadın vekil yok!

Türkiye'de toplam sayısı 16 olan büyükşehir belediyelerine bakarsak, orada da tek bir kadın başkana rastlayamıyoruz. 2.903 Belediye Başkanlığı koltuğundan ise yalnızca 26'sında kadın başkan oturabiliyor.

32.392 Belediye Meclis Üyesi'nin sadece 1.471'i kadın. 3.281 İl Genel Meclisi Üyesi'nin ise 115'i... Her 100 muhtardan sadece 2'si...

Türkiye'nin valilerine baktığımızda iki rakamına bile ulaşamadığımızı görüyoruz; Mayıs 2008 itibarıyla, Türkiye'nin 155 valisi arasında tek bir kadın yok. Vali yardımcılarının yalnızca 5'i, kaymakamların ise yalnızca 16'sı kadın.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini oluşturmanın, kadınları şiddetin her türlüünden korumanın, istihdamda hak ettikleri yeri almalarını sağlamanın yolu önce Meclis'e bu konuda duyarlı daha fazla kadını sokmaktan geçiyor.

Ülke sınırları dışına çıktığımızda da manzara farksız: Türkiye'nin 177 büyükelçisinden sadece 18'ini, 65 başkonsolosundan yalnızca 11'ini, dış temsilciliklerde görev yapan diplomatik statüye sahip 1.062 personelinden ancak 300'ünü kadınlar oluşturuyor.

Tekrar geri dönersek; Meclis'te grubu bulunan siyasi partilerin karar organlarında yer alan kadın sayısı şöyle: BDP'de yüzde 39,5, CHP'de yüzde 20,6, AKP'de yüzde 17 ve MHP'de yüzde 4.

İş dünyasında da durum hiç iç açıcı değil: Ekonomik büyüklüğüyle dünyada 16'ncı olan Türkiye, kadınların ekonomiye katılımında sınıfta kalıyor: Sondan 4'üncü! Üyesi olmayı hedeflediği Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde kadınların yüzde 59'u çalışma hayatı içinde, Türkiye'de ise bu oran yüzde 22.

Araştırmaların kadın istihdamındaki 5 puan artışın yoksulluğu yüzde 15 azalttığını göstermesi de Türkiye'yi önlem almaya ikna etmiyor; çalışma yaşındaki kadınların yüzde 62'si, yani tam 12 milyon kadın ev işlerine mahkum edilmiş durumda.

Kadınların çalışması da pembe bir tablo çıkarmıyor ortaya: Çalışan

kadınların yüzde 42'si tarım sektöründe ve neredeyse tamamı hiç ücret almadan çalışıyor. Çalışan her yüz kadından 58'inin hiçbir sosyal güvencesi yok.

Her 100 işverenden yalnızca 6'sı kadın.

Gayrimenkullerin sadece yüzde 9'u kadınlara ait.

Ve başka bir alan: Türkiye'de kadınların yüzde 39'u aile içi şiddete maruz kalıyor, buna karşılık sadece 65 sığınma evi var.

Haklı Kadın Platformu, sayfalar boyu uzatılabilecek bu iç sıkıcı ve acıtıcı rakamların artık tersine çevrilmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak kuruldu. Hürriyet Gazetesi Yönetim Kurulu Başkanı Vuslat Doğan Sabancı'nın çağrısıyla bir araya gelen iş kadınları, akademisyenler, gazeteci-yazarlar ve sivil toplum örgütleri, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğini oluşturmanın, kadınları şiddetin her türlüünden korumanın, istihdamda hak ettikleri yeri almalarını sağlamanın yolunun önce Meclis'e bu konuda duyarlı daha fazla kadını sokmaktan geçtiğini düşünüyordu.

Çünkü Meclis'teki ve toplumun her alanındaki erkek çoğunluğu, yukarıdaki

rakamlardan rahatsız olsalardı, değiştirmek için adım atarlardı, buna da daha fazla kadının siyasete girmesini sağlayacak koşulları oluşturmakla başlardı. Oysa açıldı ki, siyasetten başlayarak hiçbir alanda kadınlar ve erkekler arasında fırsat eşitliği yaratacak adımların atılacağına dair bir umut, ufukta görünmüyordu. Tersine, kadınların politikaya katılımını engelleyen koşullar aynı şekilde sürecekti gibiydi.

Haklı Kadın Platformu, bu tablonun 12 Haziran 2011 seçimlerinden önce değişmesi ve seçimlerden sonra oluşacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bugüne kadar olandan çok daha fazla sayıda kadın milletvekili girmesini sağlamak amacıyla çalışmak üzere yola çıktı.

Platform, 17 Mart 2011'de yapılan basın toplantısıyla, kadınlar lehine düzenlemelerin bir an önce yapılması için parti yöneticileri ve il teşkilatları nezdinde konunun takipçisi olacağını duyurdu. Eşit özelliklere sahip kadın ve erkek aday arasında kadın adaylara öncelik verilmesi gerektiğinin dikkat çekti ve seçmenleri, partilerin kadın aday göstermesi konusunda duyarlı olmaya çağırdı. "Gerçek demokrasi için hemen şimdi, eşit temsil!" dedi.

PLATFORM ÜYELERİ:

- Adalar Kent Konseyi Kadın Meclisi, Adana Uluslararası İş ve Meslek Kadınları Derneği,
- Adana STK Kadınları Güçbirliği Platformu,
- AGİFED (Anadolu Girişimci İş Kadınları Dernekleri Federasyonu),
- Antalya Kent Konseyi Kadın Meclisi,
- Antalya Kent Konseyi Kadın Gücü Bilişimi,
- Antalya TOAYDER Kadın Kolu,
- Aralık Derneği,
- Atasehir Kent Konseyi, Aynur Bektaş (İş Kadını),
- Aysel Eroğlu (Muhtar),
- Ayşe Sözeri Cemal (Yönetici),
- Bakırköy Life Dergisi,
- Başkent Kadın Platformu,
- Birten Gökyay (İş Kadını),
- Canan Arıtmaz (Milletvekili),
- Celalettin Dilli (TKDF Silopi Temsilcisi),
- CNN Türk,
- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği,
- Engin Demir (TKDF Ege Bölge Temsilcisi),
- Ezel Evrensel,
- Filiz Karayelli,
- Filiz Pehlivan (İş Kadını),
- Gila Benmayor (Gazeteci-Yazar),
- Gül Köksal (Siyasi Danışman),
- Hafize Er (Danışman),
- Hatice Güvensoy (Milletvekili Adayı),
- Hürriyet Aile İçi Şiddete Son! Kampanyası,
- İstanbul Bakırköy Kent Konseyi Kadın Meclisi,
- İş Dünyasında Kadın Komisyonu,
- İş ve Meslek Sahibi Kadınlar Derneği,
- KA.DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği),
- Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Genel Merkezi,
- Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği Çorlu Şubesi,
- KAGİDER,
- KAMER,
- Leyla Alaton (İş Kadını),
- Liberal Demokrat Parti,
- Marmara Grubu Vakfı,
- Meral Tamer (Gazeteci-Yazar),
- Mesude Avcı,
- NTV,
- Nur Ger (İş Kadını),
- Nurgül Uçar (İzmir Seyrek Eski Belediye Başkanı),
- Nurten Aksungur,
- Özen Demircioğlu (İş Kadını),
- Pınar Özcan (Karabük AKP Milletvekili Adayı),
- Prof. Yeşim Arat (Akademisyen),
- Rabia Rana (İnşaat ve Kadın Derneği),
- Seher Güzin Bayaz,
- Seyfettin Gürsel (Akademisyen),
- Sibel Hamzaoglu (Türkiye Partisi Milletvekili Adayı),
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği,
- Şükran Gezmiş, Tijen Mergen (Yönetici),
- Türk Hukukçu Kadınlar Derneği, Türk Kadınlar Birliği,
- Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu,
- TÜRKONFED (Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu),
- TÜSİAD,
- Uçan Süpürge,
- Vuslat Doğan Sabancı (İş Kadını),
- Yaşar Seyman (BASİSEN Ankara ve Orta Anadolu Başkanı),
- Yeditepe Kadın Dayanışma Derneği,
- YEKUV (21. Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı)
- 87.637'biyresel destekçi

Platform soru ve taleplerini, birer mektupla siyasi parti liderlerine de ilettiler. Mektupta, gerçek bir demokrasi için kadınların TBMM’de eşit temsili için şart olduğu bir kez daha hatırlatıldı. “36 milyona yakın kadın nüfusun bulunduğu Türkiye’de 550 milletvekilinden yalnızca 48’inin kadın olması ayıbının bir an önce ortadan kaldırılması için sizleri göreve çağırıyoruz” denilerek, 12 Haziran 2011 seçimlerinin ardından oluşacak parlamentoda kadınların eşit temsili için şu talepler sıralandı:

Parti aday listelerinin ilk dört sırasında 2 kadın adayın yer alması,

Kadın adaylara seçim kampanyalarında pozitif ayrımcılık yapılarak seçim kampanyası harcamalarının parti tarafından üstlenilmesi,

Yüksek Seçim Kurulu’nun bağımsız adaylardan istediği ve kadın adaylar için caydırıcı ve engelleyici olan 7 bin 734 TL’lik başvuru ücretinin kaldırılması,

Partiye ait kadın politikalarının tüm netliği ile kamuoyuna açıklanması.

Kota Değil Eşit Temsil

Haklı Kadın Platformu üyeleri, son yıllarda iyice içi boşalan kota kavramının, aslında ayrımcılığı ortadan kaldıran geçici bir önlem olarak değerlendiriyor. Eşit temsil (Parite) ise bunu uygulayan ülkelerde kalıcı ve bir vatandaşlık hakkı olarak yasalarda yer alıyor. Bu ilke sayesinde kadın ve erkek aday listelerine eşit şekilde yerleştiriliyor. Adı da “cinsiyetler arası eşit temsil”, yani parlamentolarda, her iki cinsiyetten de belli bir orandan az ya da çok sayıda temsilci yer almamasını garanti altına alıyor.

Başörtülü Vekil Konusu

Kurucuları arasında başörtülü kadınların Meclis’e girmesini savunan kadın örgütleri gibi, buna laiklik ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle kesin olarak karşı çıkan kadın örgütleri de bulunan Haklı Kadın Platformu, aynı anda gündeme gelen “türbanın

Meclis'e girmesini savunuyor" ve "başörtülü kadınları dışlıyor" eleştirilerine de şöyle cevap verdi: "Haklı Kadın Platformu, 90 bine yakın kadını temsil eden yapısıyla, gerçek demokrasi için parlamentoya daha fazla kadın girmesini savunurken farklılıkları değil, benzerlikleri bir araya getirmeyi amaçladı. Çerçevesini Meclis'e daha fazla kadın sokmak için mücadele ile sınırladı. Başörtüsü konusunu ise siyasetin alanına bıraktı."

Kadın Değil, Demokrasi Sorunu

Haklı Kadın Platformu, kuruluşunu ve taleplerini kamuoyuna açıkladıktan sonra siyasi parti liderlerine sesini duyurmak için çalışmaya başladı. Platform üyelerinden Milliyet Gazetesi yazarı Meral Tamer, "siyasetçilerin ensesindeyim" başlıklı yazısında şöyle yazıyordu: "Deneyimli bir sivil toplumcu ve aktivist olarak şimdi de kadınlar için karşınızdayım. İşe kadına siyasette yer açmakla başlıyoruz. Çünkü siyasette kadın azlığının bir kadın sorunu değil, bir demokrasi sorunu olduğuna inanıyorum. Öncelikle TBMM'ye daha fazla kadın milletvekili, ardından Bakanlar Kurulu'nda ve Meclis komisyonlarında daha fazla kadın temsili. Bir sonraki adımda kadınları ilgilendiren tüm bütçelerin yükseltilmesi, şiddetin önlemesi için kararlı adımlar atılması ve yasalarda kadınlar lehine yapılmış bazı düzenlemelerin, kâğıt üzerinde kalmayarak uygulamaya geçirilmesi. Sözümüz bütün partilere..."

Haklı Kadın Platformu, Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan Tayyip Erdoğan, ana muhalefet partisi CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'den, taleplerini yüz yüze iletmek ve sorularını sormak, kadınlarla parti politikalarıyla ilgili görüşlerini almak üzere randevular istedi. Bu üç partiden randevu istenmesindeki ölçü, Meclis'te grubu bulunmalarıydı. BDP ise zaten listelerinde ve parti kademelerinde en fazla kadına yer veren parti olarak, talepleri kendiliğinden yerine getirmekteydi.

Platform, programının yoğunluğu nedeniyle Başbakan Erdoğan'la görüşemedi, ancak taleplerini Parti Sözcüsü ve Başkan Yardımcısı sıfatıyla Hüseyin Çelik'e ilette. Çelik, "Eşit temsil talebinizi belki ilk seferde elde edemezsiniz ama sebat ve kararlılık varsa olmayacak şey değil. Siz isteyin, bugün olmasa yarın belki olur" dedi. Çelik'e göre bu bir ideal hedefti ama ütopya değil! Eşit temsile vicdanen inanıyordu: "Hanımların akıllarından yararlanmayan toplumlar, aklının yarısından vazgeçmişlerdir" diye düşünüyordu. Galiba bir de söz veriyordu: "Nüfusunun yüzde 52'si kadın olan bir toplumda olmayacak şey değil. Kadınlar bunu bir sevda haline getirirse, bizde gerekli çabayı gösteririz."

Platform temsilcilerinin görüştüğü CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ise "Ben kadın adaylara oy verilmesi için hep çağrı yapıyorum ama biz listelerimizi ön seçimle oluşturduğumuz için sonuç ne olur bilemiyorum. Erkek egemen toplumda, kadın adaylara ne kadar oy çıkar bütün endişem orada" şeklinde dile getirdi düşüncelerini. Platform üyeleri toplumdaki ön yargılar nedeniyle pozitif ayrımcılık yapmak gerektiğini vurguladıysa da Kılıçdaroğlu'ndan destek bulamadılar. Kılıçdaroğlu'nun bir demokrasi sorunu olan kadın meselelerini kadın kollarının işi gibi görmesi platform üyelerinde hayal kırıklığı yarattı.

Kılıçdaroğlu sonunda özetle şunları kaydetti: "Önemli olan, Yüksek Seçim Kurulu'na verilecek 550 milletvekili aday listesinde kaç kadının, gerçekten seçilebilecek yerlerden aday gösterileceği. Biz bunu yapacağız, göreceksiniz."

Listeler Kadınları Tatmin Etmedi

550 milletvekilinin belirleneceği seçimler için CHP 109, AK Parti 78, MHP 68 ve BDP bağımsız olarak 13 kadına aday listelerinde yer verirken, CHP listesindeki 38, AKP listesindeki 55, MHP listesindeki 8 kadın aday seçilebilecek sıralara yerleştirdi. İlmışti. BDP ise 13 kadını Meclis'e taşıyacağını ileri sürüyordu. Partilerin açıkladığı listelerde seçilebilecek yerlere konan kadınların sayısı 100 civarındaydı. Bu mevcut parlamentodaki kadın vekil sayısının iki katı olabilirdi ancak kadınların talebi olan eşit temsilden halen çok uzaktı. Özellikle son aylarda hızlanmış bir şekilde yıllardır bu konuda mücadele veren kadın örgütleri, bir kez daha hayal kırıklığı yaşadılar.

Kadın sorunlarına hakim, siyasette bir üslup değişikliği yaratabilecek kadınların seçilebilecek sıralardan aday gösterilmemesi siyasi partilerin kadın sorununa nasıl yaklaştığını gösterdi. Siyasi partilerin listelerinde söz ve karar sahibi olan erkek siyasetçiler, önümüzdeki 4 yıl için Türkiye'nin sorunlarına çözüm arayacak parlamentoda kadınların yüzde 20 ile temsil edilmesini yeterli gördü.

Kadınlar siyasette eşit temsiline, demokratik bir Türkiye ve kadın sorunlarının çözümü için bir ön koşul olduğu konusundaki ısrarını sürdürecekler. Çağdaş, demokratik ve sorunlarını halletmiş bir Türkiye için, kadınların siyasette eşit temsili için çalışmalar aynı kararlılıkla devam edecek. Çünkü eşit temsil, yüzde 50 demektir.

Not: Rakamlar, CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu ve TCK Kadın Platformu Raporu ve KA.DER İstatistiklerinden alınmıştır.

POWERING VODAFONE

VODAFONE'UN KÜRESEL İNOVASYON MERKEZLERİNDEN OKSİJEN AR-GE, İSTANBUL'DAN DÜNYAYA AÇILIYOR.

Vodafone Türkiye'nin grup şirketlerinden Oksijen Ar-Ge, Vodafone'un küresel inovasyon merkezlerinden biri olarak seçilmenin mutluluğunu yaşıyor.

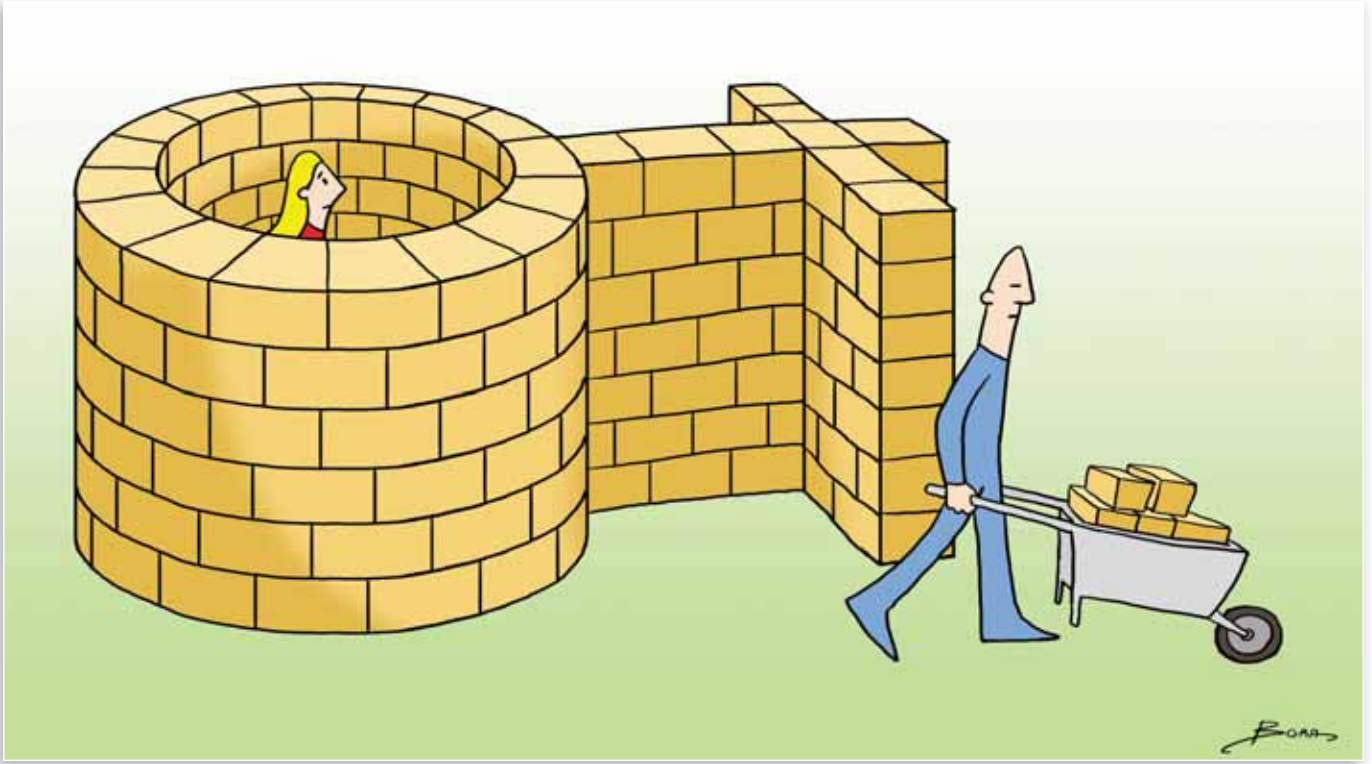
250 uzman Türk mühendisin Oksijen Ar-Ge'de geliştirdiği yenilikçi ürün ve servisler bundan böyle tüm dünyaya yayılmış Vodafone ağına ihraç edilecek. Böylece Oksijen Ar-Ge dünyadaki 360 milyon Vodafone'lunun hayatına yenilik, kolaylık ve teknolojiyi taşıyan bir merkez haline geliyor.

Sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada ilklere imza atan Oksijen Ar-Ge ile ülkemizi dünya teknoloji platformunda temsil etmekten gurur duyuyoruz.

vodafone

KADIN TEMSİLİ ŞART!

Fatma Çiğdem Aydın

KA.DER Genel Başkanı

12 Haziran 2011 tarihinde yapılacak Genel Seçim için, seçime katılacak tüm partiler geçici aday listelerini 11 Nisan saat 17.00 de Yüksek Seçim Kuruluna teslim ettiler. Ben de bu yazıyı 11 Nisan günü saat 22.00'de yazıyorum. Öfkeli, kızgın ve üzgünüm. Öfkem, aday listelerinde kadınlara %10 ile %20 arasında yer verilmesine, kızgınlığım bunca kadının emeğinin ve talebinin göz ardı edilebilmesine, üzüntüm ise ülkemizin demokratikleşme yolunda yine geri kalmasına yönelik.

Listeleri yapan liderler ve kurmayları, kadınlara seçilebilir yerleri değil, listelerin en altlarını uygun gördüler. Partilerin kadın kollarında yetişmiş kadınlarla kadın hareketinden gelen kadınları hiçe saydılar. Yine çok eğitilmiş kadınlara yer verdiler, ev kadınlarını, işçi kadınları görmezden geldiler.

Siyasi erk, ki bu ülkemizde tamamen erkeklerden oluşuyor, kadınları yine siyasette istemedi. Listeleri yapan liderler ve kurmayları, kadınlara seçilebilir yerleri değil, listelerin en altlarını uygun gördüler. Partilerin kadın kollarında yetişmiş kadınlarla kadın hareketinden gelen kadınları hiçe saydılar. Yine çok eğitilmiş kadınlara yer verdiler, ev kadınlarını, işçi kadınları görmezden geldiler.

Önümüzdeki 4 yılı planlayacak, tüm yasalarımızı ve hatta Anayasamızı yapacak olan TBMM yine %80 ağırlıkla erkek olacak. Bu haliyle de gelişmiş bir ülke demokrasisinin icra edildiği bir ortama değil, er-erbaş gazinosuna, bir kıraathane ya da kahvehaneye benzeyecek.

Türkiye'de kadınların siyasete katılımının önündeki en büyük engel bu işte, erkekler. Ve onların siyaseti sadece iktidar olarak gören yaklaşımları. Bu yüzden de yerleştikleri

koltuklardan, tuttukları köşelerden asla vaz geçmek istememeleri. Oysa siyaset sadece iktidar değildir. Çözüm üretmektir, fikir üretmektir, yer ve yol açmaktır, demokrasiyi güçlendirmektir, insan haklarını uygulamak ve geliştirmektir. Tüm bunlar, ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sesini, sözünü ve aklını siyasete katmadan gerçekleştirilemez.

Kadınların siyasette, karar alma mekanizmalarında yer alamamasının faturası ağır. Bu durum bize kadına yönelik şiddet olaylarının artması, onca uluslar arası sözleşmeye rağmen hala sıfırlanamayan kadın okumaz yazmazlığı ve çok yüksek seviyedeki kadın işsizliği olarak geri dönüyor.

KA.DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği) kurulduğu 1997 yılından bu yana 6 seçim yaşadı. Bunların üçü genel, üçü yerel seçimdi. 1999, 2002 ve 2007 yıllarındaki genel seçimlerde TBMM’de kadın temsili sırasıyla %4,2, %4,4 ve %9,1 oldu. Oysa bu son üç seçimden önceki toplam 17 genel seçimde en yüksek kadın temsil oranı %4,5 ile kadınların aday olarak katıldığı ilk seçim olan 1935 yılına aitti!

KA.DER’in yakından takip ettiği son üç yerel seçimde ise kadın belediye başkanlarına ait oranlar şöyle oldu: 1999-%0,6, 2004- %0,56 ve 2009- % 0,97. 2004 yılında 18 olan kadın belediye başkanlarının sayısı 2009 yılında 27’ye çıktı.

Yükseldiği (!) halde hala içler acısı bir tablo çizen bu kadın temsil oranları, bir yandan KA.DER’in başarısını gösterirken diğer yandan siyasette kadın temsili meselesinin erk sahibi olanlar tarafından hiç mi hiç mesele gibi algılanmadığını gösteriyor.

Oysa siyasette kadın temsili önemli bir mesele. Eşitlik, demokrasi, katılım gibi kavramların tam göbeğinde duran bir mesele hem de. Kadınların kendi haklarında alınan kararlara katılamadığı bir demokrasi olabilir mi? Ülkemizde olabiliyor. Toplumun yarısını oluşturan kadınlar siyasetten dışlanıyor. Eşitlikçi ve demokrat olduğunu iddia eden, halkın katılımını çok önemseydiğini sıklıkla ifade eden erkek siyasetçiler, nedense iş kadın temsiline geldiğinde yan çizmeye başlıyorlar. Genel ve yerel seçimlerde kadın adaylara hem çok az yer

veriyor hem de onların genellikle listelerin en sonuna daha çok yakışıklarını düşünüyorlar.

Siyaset erkekler için iktidar, kadınlar içinse hizmet aracı. Bu farklılık, siyasete atılmış ya da atılmayı düşünen kadınların önünü kesiyor, dirençlerini kırıyor. Onlar hizmet etmek isterken erkeklerin siyaseti iktidar edinmek, sosyal ilişki kurmak ve rant aracı olarak kullanmaları kadınların “benim burada ne işim var?” duygusuna kapılmalarına yol açıyor. Bu durumu kişisel öykülerden bildiğimiz gibi geçen yıllarda yapılmış bir araştırma da aynı şeyi söylüyor: Kadınların bir siyasi partide “dayanma” ortalamaları sadece 2,5 yıl.

KA.DER, bu yılki seçim kampanyasının ana teması olan “275 Kadın Milletvekili” talebinin toplumdaki yansımaları, desteklenip desteklenmediğini görmek için KONDA Araştırma Şirketine Mart 2011’de bir araştırma yaptırdı. Bu araştırmaya katılan 5,345 seçmen, kadın adayları destekleyeceğini, kadınların partilerde desteklenmedikleri için siyasette çok sayıda olmadıklarını ve kadın siyasetçilerin sayıca artması halinde Meclisteki üslubun iyi yönde değişeceğini ve kadın sorunlarına daha kolay ve hızlı şekilde çözüm bulunacağını söyledi. Bu sonuçlar, KA.DER olarak bizi sevindirdi, tüm argüman ve savunularımızı halka doğru biçimde anlattığımızı görmüş olduk. Ama bugün aday listeleri açıklandığında, siyasi partilerin bizi hiç mi hiç anlamak istemediğini, üstelik seçmeni de kaale almadığını gördük.

Türkiye’deki siyasi erk, ülkemizin 2010 Dünya Ekonomik Forumu raporunda kadın erkek eşitliği alanında 134 ülke arasında 126. olabilmesine, 2011 Dünya Parlamentolar Birliği sıralamasında 129 ülke arasında 108. olabilmesine, UNDP’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği 2010 raporunda yer alan insani gelişmişlik endeksinde 43 ülke arasından sondan üçüncü olabilmesine aldırıyor. Oysa özellikle gelişmiş ülkelerde, bu endeks ve sıralamalardaki yer, bir ülkenin gelişmişlik, demokrasi ve insan hakları açısından bulunduğu yeri gösterdiği için çok önemli. Türkiye şu anda parlamentodaki %8,8 lik kadın oranıyla, gerçekten utanılacak bir yerde. Zira uluslar arası arenada parlamentodaki temsili %10’un altındaki ülkeler ciddiye bile alınmıyor.

Kadınların siyasette, karar alma mekanizmalarında yer

alamamasının faturası ağır. Bu durum bize kadına yönelik şiddet olaylarının artması, onca uluslar arası sözleşmeye rağmen hala sıfırlanamayan kadın okumaz yazmazlığı ve çok yüksek seviyedeki kadın işsizliği olarak geri dönüyor. Gerçekten de bir toplumun gelişmişlik seviyesi, o toplumdaki kadınların nasıl yaşadığı ile ölçülebiliyor.

Ekonomik özgürlük ya da ekonomik yönden güçlü olabilmek, kendi ayakları üzerinde durabilmek, siyasetin olmazsa olmazlarından biri. Koca ya da baba parasıyla siyaset yapılmaz, yapılırsa da uzun soluklu olmaz.

Bu yazının TÜSİAD gibi çok önemli bir sivil toplum kuruluşunun dergisinde yer almasından hareketle, iş dünyası ve kadınlar hakkında da birkaç şey eklemek isterim. Ekonomik özgürlük ya da ekonomik yönden güçlü olabilmek, kendi ayakları üzerinde durabilmek, siyasetin olmazsa olmazlarından biri. Koca ya da baba parasıyla siyaset yapılmaz, yapılırsa da uzun soluklu olmaz. Kadınların çalışması ve para kazanması gerek. Ayrıca iş dünyasında yer almak, getireceği ilişkiler, bilgi ve kendine güven açısından da kadınları siyasete hazırlar. Ancak iş dünyasında çok az işveren ya da yönetici kadın olması, bu kadınların siyasete bir kaynak olarak aktarılmasını engellediği gibi, çalışan kadın sayısının az olması da seçmen olarak taleplerinin siyasete yansımalarını engelliyor. (Ülkemizde çalışan kadın oranı %23. 2010 TÜİK verisi)

İşverenler, yasada bulunan her 100 kadın işçiye emzirme odası, her 150 kadın işçiye bir kreş uygulamasını kaldırtmayı başardılar. Maliyetli oluyormuş. Ayrıca çoğu işletme regli, doğum izinleri vb. kadınca biyolojik gereksinimler nedeniyle kadın işçi almak istemiyor. İş dünyasının kar ve kazanmak üzerine kurulduğu doğru. Kadın işçi karlılığı azaltıyor, diyorlar. Peki ya gelecek nesillerin sorumluluğu? Bunu neden yalnız kadınlar taşısın? Çocuklar sosyal sermayemizdir ve tüm toplumun geleceğidir. Nesillerin akıllı, ruhu ve bedeni sağlıklı olsun istiyorsak, kadınlar hem çalışacak hem doğuracak. Erkekler de hem çalışacak hem babalık yapacak. Kaldı ki demokrasi, toplumsal iyileşme, ve verimlilik de hepimizin sorumluluğu. Tüm bunları, karlılık için kadınlardan vaz geçerek mi gerçekleştireceğiz?

Amerika’da mali kriz patlak verip bankalar battığında New York Times gazetesinde şöyle bir espri yapılmıştı. “Lehman Brothers, Lehman Sisters olsaydı batmazdı.” Bu esprinin dayandığı nokta, bir araştırmaydı; Kadın CEO’ların yer aldığı şirketler krizden en az zararla çıkan şirketler olmuştu.

Kadın bakış açısına sahip, duygusal akıllı çok gelişmiş ve işinde titiz kadın CEO’lar, genel müdürler, müdürler, valiler, kaymakamlar, belediye başkanları ve milletvekilleri, kendilerine fırsat verilirse Türkiye’nin çok daha iyi ve ileri bir ülke olmasını sağlayabilirler. Onlara bu fırsatların verilmesi için hepimize görev düşüyor.

Peki ne yapılmalı? Kadın temsili kesin olarak artırılmalı. Ama nasıl? Bu sorunun tek bir cevabı yok. Dünyada aynı yollardan geçmiş bir çok ülke var. Onların deneyimi yol gösterici olabiliyor. Bizim yapmamız gereken şey, öncelikle seçim sistemini, bir çok yasayı ve elbette zihinleri değiştirmek ya da dönüştürmek. Bir çok adımı aynı anda atmak durumundayız. Yoksa siyasette kadın temsilini “doğal artışına” bırakırsak, korkarım gelecek 100 yılda bile Meclisimizde %50 oranında kadın göremeyeceğiz.

Kadınların dahil olduğu “Gerçek Demokrasi” için yapılacakları kabaca iki başlık altında toplayabiliriz: 1) Yasalarda yapılması gerekenler ve 2) Siyasi partilerin yapması gerekenler.

Yasalarda yapılması gerekenler:

- Anayasa’ya “Eşit Temsil” kavramının yerleştirilmesi. Atama veya seçimle geline her türlü karar alma pozisyonunda kadın ve erkeklerin eşit temsil edilmesi, bir Anayasa maddesi olmalıdır.
- Seçim barajının indirilmesi. Kadınlar ülkemizde ve dünyada, üye sayısı nispeten az, “küçük” partilerde kendilerine daha çok yer bulabiliyor, yönetim kademelerine gelebiliyorlar. Oysa baraj küçük partilerin Meclis’te temsil edilmesini engelliyor. Ayrıca baraj, çoğulculuğu, toplumdaki bütün renklerin Meclise yansımalarını engelliyor. Demokrasiyi sınırılıyor.
- Seçim yasasının değiştirilmesi. Seçim yasası, “Eşit Temsil” kavramına yer vermediği sürece siyasi partilerin bu konuda kendiliğinden kadınlara yer vermesini beklemek bir hayal.

Dünya deneyimi de aynı şeyi gösteriyor. Yasayla zorunlu kılınmadıkça, aday listelerinde kadınların yarı yarıya yer alması mümkün değil.

- Milletvekili olma yasaının değiştirilmesi. Aynı şekilde milletvekili olma yasaının da “eşit Temsil”e yer verecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Siyasi partilerin yapması gerekenler:

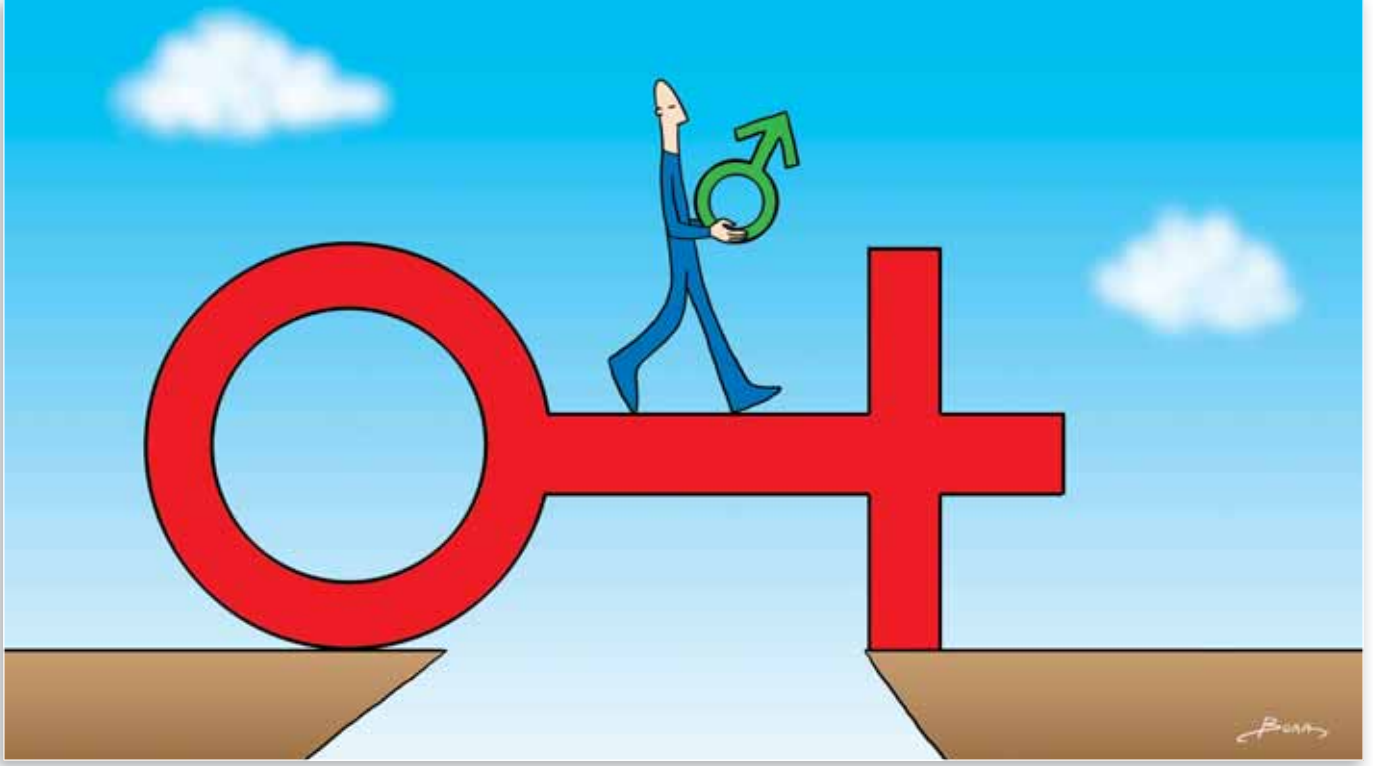
- Seçim sonunda Hazine’den aldıkları para yardımının belli bir oranını, KA.DER’in bu konudaki önerisi %30’dur, kadın çalışmalarına ayırmaları. Ülkemizde kadınların maddi yetersizlik yüzünden siyasete atılamadıkları ya da ilgilenemedikleri bir gerçektir. Çoğu kadın için parti aidatı ödemek, toplantılar için yol paralarını bulmak ve aday olmak için başvuru parası ödemek son derece zordur. Partiler bu parayı, maddi yetersizliği olan kadınların desteklenmesi için ya da kadın aday bulmak, yetiştirmek için kullanabilirler. Kadın seçmene yönelik çalışmalar için de parti bu maddi kaynak havuzunu kullanmalıdır.
- Seçim dönemlerinde kadın aday adaylarından başvuru ücreti almamak. Kadınların siyasi temsiliinin artması için önerilen bu pozitif ayrımcılık uygulaması, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’nde yer almaktadır. CEDAW, Türkiye’nin imzaladığı uluslararası bir anlaşmadır ve bu nedenle de siyasi partilerin bu maddeye uygun davranması gerekmektedir. Son bir iki seçimde, sadece bir iki parti kadın adaylardan erkek adaya oranla daha düşük bir ücret alarak pozitif ayrımcılık uygulamıştır ama bu yeterli değildir.
- Partilerde kadınları yönetim kademelerine taşımak. Parti tüzüklerinde, yönetim ve adaylık kademelerinde “Eşit Temsil”e uyulacağına dair madde koymak. Günümüzde parti yönetimleri, erkeklerin iktidar kulübü olarak gördükleri bir alandır. Bu alanda kadınlarla rol ve sorumluluk paylaşımı olmadıkça, kadınların siyaseti öğrenmesi güçleşmektedir. Ayrıca kadınlar, kararları alan değil, uygulayan kişi durumunda kaldıkça partiye olan aidiyetleri zayıflamaktadır.
- Kadın sorunlarını parti programına koymak. Siyasi partilerde genel eğilim, kadın sorunlarını partinin kadın kollarının çalışma alanı olarak görmektir. Kadınlar bu şekilde bir “getto”ya kapatılır ve orada kadınlarla birlikte kadın sorunlarına ilişkin çalışmaları beklenir. Oysa “kadın

sorunu” önemli bir siyasi konudur ve parti programlarında kapsamlı bir şekilde ele alınıp çözüm önerileri geliştirilmesi gerekir.

Bir çok adımı aynı anda atmak durumundayız. Yoksa siyasette kadın temsili “doğal artışına” bırakırsak, korkarım gelecek 100 yılda bile Meclisimizde %50 oranında kadın göremeyeceğiz.

- Kadın örgütlerinde yetişmiş, kadın sorunları alanında bilgili kadınları siyasete taşımak. Parti liderleri, bilgiden çok itaat ve biat kültürünü önemserler. Bu nedenle de birlikte çalışmak ya da bazı görevlere atamak/seçmek için genellikle kendilerine yakın, sorun çıkarmayacak kadın ve erkekleri tercih ederler. Oysa özellikle kadın sorunları alanında bilgili kadınları siyasete kazandırmak, alınacak karar ve yapılacak uygulamalarda partiye hız kazandırır.
- Parti teşkilatlarından kadın kolları örgütlenmesini kaldırmak. 1980’de kapatılan siyasi partiler tekrar açılırken, kadın ve gençlik örgütlenmesi için “kol” tanımlaması yapılmış ve bu organların sosyal kültürel işlerle uğraşabileceği ifade edilmiştir. Bu tanım, siyaseti kadınsız yapmak isteyen erkeklerin işine gelmekte, kadınları üye kazanma, aidat toplama, kermes, çay çorba işleriyle ilgilenmeye yöneltmelerine yol açmaktadır. Oysa kadın kolları, kadınların siyaset üretmesi için uygun koşulları sağlaması gereken bir organdır. En uygun çözüm, kadın kollarının kaldırılarak kadınların parti içinde yönetim kademelerine seçilerek veya üye olarak çalışmalara katılımının sağlanması olacaktır.

Yapılması gerekenleri saydıktan sonra şunu eklemekte yarar var. Tüm bunlar, bir zihniyet değişikliği yapılmadıkça etkin olamayacak düzenlemelerdir. Ama şu da unutulmamalıdır ki, yasalar her zaman toplumun biraz daha önünde, ilerisinde olmalıdır. Umudumuz, ilerici yasaların, gerçekten çok geri olduğumuz bu alanda, kadınların siyasi temsili alanında ülkemizi ileriye taşıması, geliştirmesidir.

KADIN MESELESİ DEĞİL TOPLUM MESELESİ

Nur Ger

TÜSİAD Kadın-Erkek Eşitliği Çalışma Grubu Başkanı

2001 yılından beri aktif olarak faaliyette bulunan TÜSİAD Kadın-Erkek Eşitliği Çalışma grubumuz kadınların toplumdaki konumunun hak ettiği yere gelmesi faaliyetlerine katkıda bulunmayı amaçlamakta. Birçok kadın sivil toplum kuruluşu bu konuda çok değerli faaliyetlerde bulunuyor. TÜSİAD olarak sivil toplum olgusunun gelişimine destek verdik ve önümüzdeki süreçte de üzerimize düşeni yapmaya devam edeceğiz.

2011 genel seçimlerinden sonra Meclis'teki kadın milletvekili oranının %9'dan %18-20'ye çıkması söz konusu. Bu durum, demokratik temsil açısından yetersiz olsa da, haklı taleplerin sonunda duyulmaya başlaması açısından bir başarı olarak değerlendirilebilir. 1935 yılı seçimlerinden sonra Meclis'teki %4.6 kadın milletvekili oranını ancak 2007 yılında gerçekleştirilen 18. genel seçimlerde geçebilmemiz, karşı karşıya olduğumuz sorunun ne kadar partiler üstü ve kemikleşmiş olduğunu göstermesi açısından oldukça

anlamlıdır. Bugün geldiğimiz konumda sivil toplumun ve kamuoyunun çok önemli katkısı olduğu da açıktır.

TÜSİAD olarak biz de bu süreçte katkıda bulunmak amacıyla geçen haftalarda TBMM'de grubu bulunan tüm partilere bir ziyaret gerçekleştirdik. TBMM'deki kadın temsil oranının artırılmasının önemi ve siyasi partilerin seçim programlarında kadına ilişkin politikaları hakkında görüş alışverişinde bulunduk. Tüm partilerden "kadın dostu politikalar" oluşturmalarını ve söz konusu politikaları kararlılıkla uygulamalarını beklediğimizi ilettik. Önümüzde bir seçim propaganda dönemi var. Siyasi partilerin, seçim programları çerçevesinde kadın-erkek eşitliği konusunda ne tür politikalar izleyeceklerini seçmenlere anlatmaları ve seçmenler olarak bizlerin de bu konuyu sorgulamamız gerekiyor. Bu bilinci yerleştirmeye başladığımızda, önümüzdeki seçim dönemlerinde siyasete kadın katılımının artmasını kalıcı mekanizmalarla sağlamak kolaylaşacaktır.

Siyasi partilerin, seçim programları çerçevesinde kadın-erkek eşitliği konusunda ne tür politikalar izleyeceklerini seçmenlere anlatmaları ve seçmenler olarak bizlerin de bu konuyu sorgulamamız gerekiyor.

Kadının siyasetteki temsili, başta çalışma yaşamı olmak üzere kadının toplumdaki konumu ile birebir ilintili. Kadın ile erkeğe biçilen farklı roller, küçük yaşlardan itibaren hayatlarımızı şekillendiriyor. Bir tercih yapılması gerektiğinde okula gönderilmeyenin kız çocuğu olması yönündeki anlayış, bakım hizmetlerinin sadece kadına yüklenmesi ya da ülke kararlarının sadece erkekler tarafından verilmesi gibi hayatın her alanında, her gün kendini gösteriyor. Ve bu durum sanki bir doğa kanunuymuşçasına sorgulanmadan kabul ediliyor. Öncelikle tüm tarafların bu durumun bir kadın meselesi değil toplum meselesi olduğunu anlaması gerekir.

Ülkemizde kadınların işgücüne katılımı ve istihdamdaki payı uluslararası kıyaslamalara göre çok geride, % 25’lerde takılmış kalmış durumdayız. TÜSİAD üyelerinin şirketlerinde yapmış olduğumuz bir anketin sonuçlarına göre üyelerimizin firmalarında toplam çalışanların %35’i kadın. Bu oranı da, Türkiye ortalamasının üzerinde olmakla birlikte yeterli görmüyoruz. TÜSİAD Kadın-Erkek Eşitliği Çalışma Grubu olarak bu senenin başında “Çalışma Hayatında Kadın” konulu dokümanter bir film ve 45 saniyelik bir spot film hazırladık. Filmde gerçek hayattan örneklerle kadınlar tarafından çalışma hayatına dair sorunlar gündeme taşınırken; toplumun farklı kesimlerinden tanınmış erkekler de konuyla ilgili temel mesajları dile getirdi. Bakım hizmetlerinin henüz kurumsallaşmaması, kadınların işgücüne katılımını engelleyen arz yanlı nedenlerin en önemlilerinden. Okul öncesi eğitimin zorunlu olmaması, kreş ve bakım evlerinin yaygınlaşmaması, aile içindeki geleneksel rol dağılımıyla birleştiğinde, erken yaşta çocukların bakımını sadece annelerin sorumluluğuna bırakıyor. Ülkemizde devletin ve ilgili tarafların (işveren örgütleri, sendikalar, sivil

toplum kuruluşları) bu konularda işbirliği yapması gerekli. Bu sorunları aşmak için, iş ve aile yaşamını dengeleyici politikalara ihtiyaç var.

TÜSİAD olarak uzun süreden beri bu konuda bir farkındalık yaratmaya çalışıyoruz ve bu konunun takipçisiyiz. Elbette mevcut yasal düzenlemenin ne kadar yeterli olduğu tartışılır. İşyerlerindeki emzirme odaları ve kreşlerin kurulması kadın çalışan sayısı üzerinden belirleniyor; 100-150 kadın çalışan işyerlerinde emzirme odaları, 150’den çok kadın çalışan işyerlerinde de kreş hizmeti verilmesi, dışardan hizmet alımı imkanıyla birlikte, zorunlu. Ancak Türkiye’deki işyerlerinin %90’ından fazlası KOBİ; dolayısıyla özel sektör deyince sadece büyük ve kurumsal firmalar akla gelmemeli. Mevcut yasal düzenlemedeki sayı sınırı kadın çalışanlar yerine tüm çalışanları dikkate alsa dahi mevcut sorunu çözebilmesi çok zor. Yaygın bakım hizmetleri sunan ülkelere baktığımızda bu sorunu erişilebilir, kurumsal mekanizmalar kurarak başardıklarını ve okul öncesi eğitimin yaygın olduğunu görüyoruz. Bu konuda çeşitli ülke örneklerinden istifade edilmeli, çocuk bakım sorumluluğunu sadece kadınların sorumluluğundan çıkaran bir anlayış benimsenmelidir. Sadece işverenleri değil kamu ve yerel yönetimleri de çocuk bakım hizmetinin sunumuyla yükümlü tutan düzenlemeler yapılmalı ve yaptırımlar yerine teşvik edici düzenlemelere ağırlık verilmelidir. Yaşlı ve özürllüler gibi bakıma muhtaç aile fertlerinin bakımlarının ve sağlıkla ilgili gereksinimlerinin çağdaş ölçülerde karşılanabileceği kurumlar tesis edilmelidir.

Kadınların eğitime, iş yaşamına ve siyasete eşit katılımı yolunda siyasi partilerin etkili, bütüncül politikalar oluşturması ve uygulaması ve sivil toplum örgütlerinin çabalarının kesintisiz sürmesi, hem kadınları güçlendirecek hem de topyekun ülkeyi geliştirecektir.

Kadınların çalışma hayatına katılımı konusuna bir toplumsal refah ve demokrasi meselesi olarak baktığınız zaman bu sorunu ancak kadın-erkek birlikte çözebileceğimizi görüyoruz. Kadınların eğitime, iş yaşamına ve siyasete eşit katılımı yolunda siyasi partilerin etkili, bütüncül politikalar oluşturması ve uygulaması ve sivil toplum örgütlerinin çabalarının kesintisiz sürmesi, hem kadınları güçlendirecek hem de topyekun ülkeyi geliştirecektir.

FELİPE GONZALES

“AB’YE GİRİŞTE SORUNUN KIBRIS OLDUĞUNU SANMIYORUM”

Susae Elanchenny

İstanbul Kültür Üniversitesi - GPoT

Türkiye Felipe Gonzalez’i yakından tanıyor. 1982-1996 yılları arasında 14 yıl İspanya’nın Başbakanlığını yapmış, daha sonraki yıllarda da Türkiye’nin AB üyeliğine destek vermiş bir politikacıyı tanımamak zaten imkansız. Üstelik de Gonzalez başkanı olduğu komisyonun yazdığı raporlarla da yakın zamanda Türkiye’nin üyeliğine destek vermiş bir kanaat önderi. Geçtiğimiz ay içinde de TUSİAD’ın 40. Kuruluş yıldönümü için Türkiye’ye gelmiş ve konuşmasıyla bir kez daha kendisini hatırlatmıştı.

Biz de Görüş Dergisi olarak kendisiyle AB-Türkiye ilişkileri hakkında görüştük. Kıbrıs sorunu üstüne düşüncelerini sorduk. Bize genel kanının aksine Kıbrıs’ın AB’nin önünde bir engel olmadığını, AB’nin Kıbrıs sorununun çözümünü engellediğini söyledi. Haklı olup olmadığının tartışmasını size bırakıyoruz, sadece tecrübeli politikacının söylediklerinin altını çiziyoruz. Gonzalez ile yaptığımız bu kısa söyleşinin Bask ve Kürt sorunu arasındaki benzerlikler açısından da ilgi çekeceğini umuyoruz.

Söyleşi 22 Mart Salı günü Four Seasons otelinde Görüş Dergisi adına Susae Elanchenny tarafından gerçekleştirildi. Sorular

Görüş Dergisi editörleri tarafından kaleme alındı. Felipe Gonzalez hem yaptığı konuşmayla, hem de verdiği söyleşiyle bizleri etkiledi, umarız aynı şey sizin için de geçerli olur.

Diğer İspanyol politikacılardan farklı olarak siz Türkiye’de oldukça iyi tanınılmaktasınız. Bunun nedenleri, İspanya’nın demokratikleşme sürecinde almış olduğunuz rol, ETA terörüne karşı savaşınız ve de Türkiye’nin AB’ye girişine sürecin başından beri verdiğiniz destek. Bizler Türkiye’de İspanya’nın demokratikleşme süreci ile Türkiye’ninki arasında birçok benzerlik görmekteyiz, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, iki ülke arasında bu yönden benzerlikler var mı?

Gonzales: Tam da bu konuyla ilgili olarak, buradan hemen önce Tunus’u ziyaret ettim. Tabii ki tüm demokratikleşme süreçleri içerisinde benzerlikler ve farklılıklar vardır. Bu anlamda bir ülkeden diğerine aynen kopyalanabilecek bir demokrasi modeli olamaz. Ancak, demokratikleşme sürecindeki deneyimleri paylaşmak kesinlikle çok önemli. Deneyimler paylaşıldığında, demokrasi süreci içinde mücadele edilmesi gereken güçlüklerin her bir

deneyimde birbirine ne kadar benzer olduğunu görmek gerçekten şaşırtıcı. İşte bu yüzden tam da Tunus'tan geldim diyorum, orada tüm politik otoritelerle görüşüm ve bu benzerlikleri kesinlikle orada da görmek mümkün.

Günümüz demokrasilerinin en büyük problemlerinden biri hem çoğulcu yapıyı garanti edebilen hem de farklı etnisite ve kültürleri kapsayan bir demokratik yapıyı sağlamaktır.

Türkiye'nin, bizimle deneyimlerini değiş tokuş etmesinin neden önemli olduğuna gelince, bizler otoriter bir rejimden demokratik ve çoğulcu bir rejime geçtik, bu paylaşabileceğimiz birinci deneyim. İkinci deneyim, bizler çok güçlü olan bir merkezi yapıyı, sadece idari bölgelere ayırmakla kalmayıp, politik olarak da ayırdık ve merkezi yapıyı yıktık. Bu da idari gücün halka çok daha yakınlaşmasını sağladı ve halkta büyük ölçüde bir memnuniyet yarattı. Günümüz demokrasilerinin en büyük problemlerinden biri hem çoğulcu yapıyı garanti edebilen hem de farklı etnisite ve kültürleri kapsayan bir demokratik yapıyı sağlamaktır.

Bizler AB ile 7 sene süren bir müzakere yaptık, Türkiye de bu müzakerelere başlamış durumda. Diğer taraftan iki ülkenin de eskiye dayanan bir terörizm sorunu var. Fakat bu anlamda Türkiye ve İspanya'nın durumları birbirinden tamamen farklı ve karşılaştırılamayacak durumlar. Bizlerin, birçok girişimde bulunduğunu düşünüyorum, ancak bu girişimler şiddete son vermekle ilgili değil, devlet modeli ile ilgili girişimler. Birinci önemli girişim, vermiş olduğumuz bölgesel siyasi özerklik. Bu anlamda, mesela Bask bölgesi diğer tüm federal bölgelerden çok daha fazla yetkiye sahip bir özerk bölge durumunda. Bizler Türkiye'ye göre çok daha geniş bir otonomi sistemine sahibiz ve bu fark çok önemli.

İlk yanıtınızda biraz değindiniz ama, Türkiye siyasetini yakından takip eden biri olarak Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde gördüğünüz engeller nelerdir?

Gonzales: Bu engelleri bir sıraya sokmak zor. Ancak, Türkiye'de demokratik çoğulculuk oldukça geniş. Her bir kişi kendi düşüncesini savunabilir. Basın özgürlüğüne karşı tarihten gelen bir korku var diye düşünüyorum ve sanıyorum bundan dolayı demokratikleşme önünde engeller oluşturuyor. Oysaki

demokraside basının sansürlenmesinden, basın özgürlüğünde aşırılıklar olması tercih edilir. Bu dışarıdan gördüğüm problemlerden biri. İlk soruyla ilişkili olarak, üçüncü önemli nokta, İspanya'da 19. ve 20. yüzyıl boyunca devam eden ve son

otuz yılda çözülmüş olan, şu an Türkiye'de gördüğümüz sivil güçler ile silahlı kuvvetler arasındaki ilişki. Silahlı kuvvetler belirli hedefleri olan bir devlet kurumu, ancak bu hedefleri yönetenler sivil güçler, bu pek benzeri olmayan bir durum. Dördüncüye noktaya gelince bu da, çok geniş bir çeşitliliği olan bir ülkede tüm bu çeşitliliği kapsayan bir demokrasinin nasıl

oluşturulacağı. Buna bizlerin İspanya'da da sahip olduğumuz, geniş dil çeşitliliği de dahil.

Yanıtınızdan yol alarak, hemen bir diğer soruya geçiyoruz. Türkiye'deki Kürt sorunu ve terör örgütü PKK ile, İspanya'daki Bask ve ETA'yı karşılaştıracak olursak, Türkiye'ye bu konuyla ilgili neler önerirdiniz?

Gonzales: Benzer gibi görünmelerine rağmen bu iki durum, İrlanda'da IRA için de olduğu gibi birbirinden çok farklı durumlar. Ancak bakın, bizler politik talepleri tam bir demokratikleşmeyle yerine getirdik ve tam anlamıyla özerk bir Bask hükümeti oluşturduk. Öyle ki, şiddet yanlısı olmadıktan sonra bağımsızlık yanlısı da olsa herhangi bir muhalefet bu yapı içinde siyasette yerini alabilir. Bu süreç çok geniş kapsamlı ve açık bir şekilde yürütüldü. Tabii bunun ne ETA'ya ne de bask bağımsızlık hareketine verilen bir imtiyaz değil, devletin düşündüğü ve uyguladığı bir plan olduğunu belirtmek gerekiyor. Diğer taraftan söylenmesi gereken bir başka şey de İspanya'daki tüm demokratik hükümetlerin, şiddete müzakere aracılığı ile son verebilmek için bir araya geldiği. Ancak bu, şiddet yanlılarına hiçbir imtiyaz verilmeden gerçekleştirildi ki özerk devlet müzakerelerden önce zaten kurulmuştu.

Şimdi, izninizle Türkiye'nin AB sürecinden bahsedelim. Türkiye'nin AB'ye girişindeki en büyük engel Fransız hükümeti gibi görünüyor. Fransa Türkiye'nin AB üyeliğine kesinlikle karşı. Siz de Türkiye'yi AB Düşünce Grubu raporu, "Avrupa Projesi 2030"a koymakta birtakım güçlüklerle karşılaştınız. Bununla ilgili olarak Türkler'e ne tavsiye ederdiniz, bu durumda ne yapmalılar?

Gonzales: İlk olarak, tarihe baktığımız zaman Türkiye'ye AB giriş

sürecinde en büyük desteğin, Amerika'nın bu anlamdaki güçlü baskısı ile İngiltere'den geldiğini görüyoruz. Belirleyici unsur, AB'nin serbest bir değişim bölgesi olarak görülmesiydi. Sadece ekonomik bir birliktelikken, politik bir birlikteliğe de atılan adımlarla birlikte, bu değişti. Aynı şekilde, Fransa ve Almanya'nın muhalefeti de, Chirack ve Schröder ile değişti. Almanya ve Fransa'nın Türkiye'nin AB'ye girişine yönelik pozisyonlarının değişmesiyle beraber, büyük bir gelişme kaydedildi ve Avrupa komisyonu Türkiye'nin adaylığını beyan etti. Sanıyorum bu Aralık 1999'da gerçekleşti. Ancak, daha sonra Alman ve Fransız kamuoyunun Türkiye'nin AB'ye girişine sıcak bakmadığını gördüler ve müzakerelerin normal gidişatını yavaşlattılar.

Benim başkanlık yapmış olduğum AB Düşünce Grubu Raporu'nda kendi kararlarımızı almakta tamamen bağımsızdık. AB'nin genişleme planları ve Türkiye'den bahsedilen bölümün çıkarılması yönünde birtakım dış etkilerin olduğu gerçek. Direkt olarak belirtilmedi ama istenilen açıktı. Bizler de sonuç olarak, AB, Türkiye ile üyelik müzakereleri için anlaşmış olduğundan, müzakerelerin bir sonuca bağlanması için vermiş olduğu sözleri yerine getirmesi gerektiği kararını aldık. Ve bu karardan dolayı Türkiye raporda yerini aldı.

Sanıyorum ki Türkiye'nin direkt olarak adının geçmiş olması özellikle Almanya ve Fransa'yı rahatsız etti. Diğer taraftan, bu konudaki temsil ulusal değil tamamen bireysel bir temsildi. Türkiye'nin raporda yer alması için en çok ısrar eden grup üyelerinden biri, Alman üye idi.

Türkiye'nin AB'ye girişindeki bir diğer engel Kıbrıs sorunu olarak görülüyor. Türkiye, AB'nin Kıbrıs Türklerine verdiği sözleri tutmadığını düşünüyor. AB tarafından gelecek bir olumlu adım da beklenmiyor. Tüm bunları bir araya koyduğumuz zaman, siz Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında AB çatısı altında bir anlaşma olabileceğini düşünüyor musunuz?

Gonzales: Ben Türkiye ve AB arasındaki temel mesele çözülürse, Kıbrıs sorununun da bununla beraber hızlı bir şekilde çözüleceğine inanıyorum. Tarihe baktığımız zaman Kıbrıs ve Türkiye arasındaki sorun Türkiye'nin AB'ye girişi önündeki en temel sorun olarak

görüyoruz. Ancak sanıyorum şimdi durum bunun tersi. Yani, eğer Türkiye ve AB arasındaki temel sorun çözülürse, bununla beraber Kıbrıs sorunu da çözülecektir.

AB içinde çok tartışılan bir şeyi hatırlatmak istiyorum; Kimler AB üyesi olabilir sorusu. Hatırlatmak istiyorum çünkü yıllar boyunca bunun için müzakere ettim. Anlaşmanın adı 'Katılım Anlaşması', tam olarak bu adla düşünmek lazım. Bu anlaşmaya göre iki temel koşulun sağlanması gerekiyor. İlk koşul ülkenin AB'nin bir parçasını oluşturma irade ve isteğinin olması. Bu anlamda Norveç gibi tartışmasız bir Avrupa ülkesi olan bazı ülkeler birliğe katılmak istemediler. İkinci koşul ise girilecek

topluluğun tüm şartlarını uygulamak. Müzakereler bu iki ana koşul üzerine temellendirilir. Türkiye'de müzakerelerde kimi başlıklarda hala ilerlenmesi gereken şeyler var. Türkiye'nin AB'ye girişinde sorunun Kıbrıs olduğunu sanmıyorum. Ancak bir süre daha bu süreç içinde birtakım zorluklar yaşayacağını düşünüyorum. Bu durumda Türkiye'nin ortaya çıkabilecek kimi sorunlardan doğabilecek çift taraflı bir hayal kırıklığını engellemesi ve çıkacak sorunlarla irade ve istekle mücadele etme kararlılığını göstermesi gerekli.

Türkiye'nin bir gün AB üyesi olacağına hala inanıyor musunuz? Özellikle de Sarkozy'nin AB dışında bir ortaklık teklif etmesi ve Türkiye'deki yükselen AB karşıtı görüşleri düşündüğümüzde Türkiye'nin AB'ye girişi için hala umudunuz var mı?

Gonzales: Evet, ben gireceğine inanıyorum. Henüz değil, halen zaman var, ancak ileride gireceğini düşünüyorum. Belki de müzakerelere Türkiye'nin üyeliği üzerinden değil, her iki tarafın kamuoyunu hazırlayarak ortaya çıkarılan iki taraflı özel bir anlaşma ile gelineydi, diğer taraftan da insan hakları, basın özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği, ticari ve ekonomik ilişkiler yönünden oyunun aynı kurallarla oynandığını varsayıp Türkiye'nin son zamandaki gelişimi ve büyümesini hesaba kattığımızda, Türkiye, bugün AB üyesi olmaya çok daha yakın olacaktı diye düşünüyorum. Türkiye-AB takviminin iyi bir şekilde düzenlenmediğini düşünüyorum. Ancak Türkiye isteğini sürdürürse eğer, er ya da geç bir gün AB'ye kesinlikle üye olacağı kanaatindeyim. Ama bakalım Türkiye AB'ye girmeyi istemeye devam edecek mi?

NARCÍS SERRA: ANAYASA ÜZERİNDE UZLAŞILIRSA KORUYUCUYA İHTİYAÇ KALMAZ

Volkan Aytar
Bahçeşehir Üniversitesi

Barcelona doğumlu Narcís Serra (tam adı: Narcís Serra i Serra) ekonomi alanında eğitim gördü ve aynı alanda doktorasını tamamladı, ekonomi tarihi profesörü oldu. 1979-1982 yılları arasında Barcelona Belediye Başkanlığı'nı yaptı ve 1982'de İspanya Savunma Bakanlığı'na atandı. 1991'e dek yürüttüğü bu görevde İspanya'nın Franco diktatörlüğünden demokrasiye geçiş sürecinin en önemli aktörleri arasındaydı. 1991 ile 1995 arasında İspanya'nın Başbakan Yardımcısı (İspanyolcada üstlendiği görev, 'Devlet Başkanı Yardımcısı' olarak geçmektedir) olarak görev yaptı. Serra, 1996-2000 yılları arasında Katalonya Sosyalist Partisi Genel Sekreterliği'ni, 1986-2004 arasında da İspanya

Milletvekilliği'ni yürüttü. Merkezi Barcelona'da bulunan CIDOB adlı düşünce üretim merkezini kurdu ve çok sayıda kitap ve makaleye imza attı. 22-23 Mart tarihlerinde TÜSİAD'ın davetlisi olarak İstanbul'da bulunan ve 2011'de İletişim Yayınları'ndan yayımlanan "Demokratikleşme Sürecinde Ordu: Silahlı Kuvvetlerin Reformu Üzerine Düşünceler" başlıklı kitabındaki görüşleri çerçevesinde bir konuşma yapan Narcís Serra ile Görüş dergisi için **Volkan Aytar** konuştu.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin siyasi ve sosyal 'özerkliği' ve siyaset üzerindeki etkisi konusu, son yıllarda çok derinlemesine bir şekilde tartışılıyor. Bu konu aynı

zamanda, Avrupa Birliği Uyum Süreci çerçevesinde, Türkiye için önemli bir gündem maddesi olmaya devam ediyor. Avrupa Komisyonu'nun yıllık raporlarında, Türkiye'deki Sivil-Asker ilişkilerinin Avrupa Birliği'ndeki en iyi uygulamalarla uyumlu hale getirilmesinin gerektiği önemle vurgulanıyor. Hükümetin son dönemde attığı çok önemli adımlardan da bahsetmek mümkün... Bu çerçevede, yasama organı olan TBMM çok önemli yasaları onayladı. Siz bu açıdan Türkiye'nin ilerlemesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce atılan adımlar yeterli mi? Sivil-asker ilişkileri ve ordunun siyasi olarak denetlenmesi konusunda Türkiye başka neler yapmalı?

Serra: Açıkçası, Türkiye'deki durum üzerine bu soruyu cevaplamama yetecek derinlikte bir araştırma yapmadım. Ama şu kadarını söyleyebilirim ki, bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin reform süreci, ülkedeki demokratik programları yürütmek konusundaki kapsamlı sorun içinde belirsiz bir süreç olarak ele alındığında başarılı olamaz. Bu yüzden, genel bir demokratikleşme süreci yürütmezseniz, silahlı kuvvetler size, "neden sadece biz hedef alıyoruz" sorusunu sorabilir. Benim içinde yer aldığım ve bilebildiğim kadarıyla başarıyla sonuçlanan tek askeri reform süreci, bu tür bir reformun genel bir reformun parçası olduğu durumlardır. Yalnızca askeri mercek altına alan, yalıtılmış bir sürecin ters tepebileceğini düşünüyorum. Bu süreç daha genel bir demokratikleşme ve reform sürecinin parçası olarak ele alınmak durumunda.

Başarıyla sonuçlanan tek askeri reform süreci, bu tür bir reformun genel bir reformun parçası olduğu durumlardır. Yalnızca askeri mercek altına alan, yalıtılmış bir sürecin ters tepebileceğini düşünüyorum.

Çok iyi bildiğiniz gibi, silahlı kuvvetlerin demokratik kontrolü meselesi kimi bilim insanları tarafından, daha genel bir başlık olan, güvenlik sektörü reformu konusunun altına yerleştiriliyor. Türkiye'deki

tartışmalarda kimi kesimler, Silahlı Kuvvetlerin haksız bir şekilde hedef alındığını düşünüyor, sivil-asker ilişkileri düzenlenmeye çalışılırken, polis teşkilatında reforma gidilmediği, sahil güvenliğinde ya da sınır muhafaza birliklerinde reform çabası içinde yer alınmadığı düşünülüyor. Siz de sadece silahlı kuvvetlerin hedef alınmasının haksız ve siyasi amaçlı olabileceğini eleştirisine katılıyor musunuz?

Serra: Bana göre tüm farklı sektör ve toplumsal kesimler, eğitim sistemi bile demokratik bir bakış açısıyla ele alınabilir ve belli aralıklarla reforma tabi tutulabilir.

Ama bir kesimdeki reformlar, başka bir kesimde belli reformlar gerçekleştirilmeden yapılamaz; bu anlamda haklı olabilirler. Çünkü akademisyenlerin çok da hakkını vererek geliştirmemiş olduğu "kısmi rejim" kuramları diğer bütünleyici parçalarda reforma gitmeden rejimi kısmi olarak düzeltmenin mümkün olmadığını altını çiziyor. Örneğin yargıda reform gitmedikçe diğer parçalardaki sorunları çözemeyebilirsiniz. Ordu, istihbarat ya da poliste reform yokken kendisinin reforma zorlanmasından şikâyet edebilir.

Bu noktada, askeri alanın özerkliğini ve siyasi etkinliğini sivil alan içine dâhil ederek çözmek yolunda İspanya örneğinde neler yapıldı ve bunlar Türkiye gibi başka örnekler için nasıl bilgilendirici olabilir?

Serra: Demokrasilerde, tek bir yargı, tek bir yürütme ve tek bir yasama organı olmak durumundadır. İspanya'da askeri yargıyı demokraside mümkün olan tek yargıya dâhil etmek süreci gerçekleştirdi. Dolayısıyla, askeri yargıyı demokraside mümkün olan tek sistemin içine sokmak için, yargı sisteminde de reforma gitmek ve örneğin, temyiz mahkemesinde askeri sorunlara ayrılmış bir daire oluşturmak zorundasınız. Aynı zamanda, yargıçların yenilenmesi ve terfi ettirilmesi için

demokratik yöntemler bulmak zorundasınız. Siyasetçiler bazen tek sorun silahlı kuvvetlermiş gibi davranırlar. Bu doğru değil. Bazı sorunlar sivil toplumdan da kaynaklanabilir. Bunları da çözmek zorundasınız. Gözlemleyebildiğim

kadarıyla, Türkiye'deki en önemli sorunlardan biri, laik bir devleti güvence altına alacak yeni bir anayasa yapmaktır. Cumhuriyetin laik olacağını kesin olarak güvence altına alamıyorsanız, orduya laikliğin koruyucusu olamayacağın söylemek mümkün değildir. Bu sorunu çözenin en iyi yolu, siviller arasında, en azından da en önemli iki parti arasında, anayasanın laik devleti ve din özgürlüğünü koruması konusunda güçlü bir uzlaşının ortaya konmasından geçer. Anayasa bu iki unsuru da korumalıdır, çünkü iki unsur birbirini tamamlayıcıdır. Laik olmayan bir devlette din özgürlüğünü sağlamak imkânsızdır. Devlet belli bir dinden yanaysa, din özgürlüğü yoktur. Yani, toplumun içindeki sorunlar için silahlı kuvvetleri suçlamamak lazım. Bu sorunları çözmesi gereken, uzlaşmayı geliştirmesi gereken, toplumdur. Anayasa üzerinde gerçek anlamda uzlaşmaya varılırsa, bu yeni durum beş yıl devam ettikten sonra hiç kimse herhangi bir koruyucuya ihtiyaç duyulduğunu düşünmez. Çünkü laikliği esas koruyacak olan, sivil toplumda laik devletin korunacağı yönünde büyük bir uzlaşmanın gerçekleşmesidir.

Türkiye'deki en önemli sorunlardan biri, laik bir devleti güvence altına alacak yeni bir anayasa yapmaktır. Cumhuriyetin laik olacağını kesin olarak güvence altına alamıyorsanız, orduya laikliğin koruyucusu olamayacağın söylemek mümkün değildir.

Peki, ordunun demokratikleşmesinde, sivilleşme sürecinin gerçekleşmesinde medyanın ve iş çevrelerinin rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? İspanya örneği hakkında anlatabileceğiniz önemli noktalar var mı? Bilhassa da medya ve iş çevrelerinin oynadığı rol hakkında...

Serra: İspanya'da durum farklı bir şekilde gelişti diyebilirim. Ordu kendisini Franco rejiminin özünün koruyucusu olarak görüyordu. Ama iş çevreleri de dâhil olmak üzere pek çok toplumsal katman, Franco öldükten sonra Francocu rejimi sürdürmenin imkânsız olduğu konusunda mutabakata varmıştı bile. Dolayısıyla tek çözüm, Avrupa Birliği çerçevesinde gelişen çözümdü. Bu da demokrasi ya da demokratikleşme anlamına geliyordu. Francocuların bile bunun farkında olmaları bu aşamalı geçişi mümkün kıldı, çünkü demokratik bir siyasi sistem kurmak konusunda Franco'yla çalışan siviller ile muhalefetteki demokratik partiler arasında güçlü bir uzlaşma vardı.

Ve bu uzlaşma o kadar güçlüydü ki, silahlı kuvvetler de siyasette bir rolünün olmadığına ikna oldu. Sonuçta Franco olmadan Francocu bir sistem mümkün değildi. Sonunda silahlı kuvvetler bile buna ikna oldu. Ama bu zaman aldı. Bunun dünden bugüne gerçekleşmesi mümkün değil. Öncelikli görev, yeni durumun önceki durumdan daha iyi olduğunu göstermektir...

Bir siyasetçi olarak iş çevrelerinin desteğinin gerçekten hissedildiğini düşünüyor musunuz? İş insanlarının kurduğu örgütler, bir siyasetçi olarak bu reformda müttefikleriniz olarak görüyor muydu? Orduyu ikna etmeye çalıştılar mı? Örneğin, bunu aktif olarak, yüksek sesle söylüyorlar mıydı?

Serra: Elbette... İspanya'da, 1970'lerin sonunda, işadamları arasında Moncloa Anlaşması denen önemli bir uzlaşma sağlandı. Başbakanlık konutunun adına göndermede bulunan bu Moncloa Anlaşması çerçevesinde, işadamları, sendikalar ve siyasi partiler bir araya geldi. Maaşların durumu ve yeni mevzuatın unsurları üzerine anlaşmaya varıldı. Ordu konusunda

en acil reformlar üzerine anlaşmaya vardılar; örneğin, hiçbir askeri mahkemenin herhangi bir sivil yargılayamayacağı konusunda anlaştılar. Bu ilk adımdı. Daha sonra askeri yargının sadece askerleri yargılaması kuralını getirdik. Bu süreç daha birinci günden başlamış oldu... Ayrıca bu uzlaşmaya sadece siyasi partiler arasında varılmış değildi. Sivil toplumun rolü çok kilit bir unsurdu. Örneğin,

yeni anayasanın temel dayanakları diyebileceğimiz unsurlar üzerine derin bir uzlaşma sağlandı. Çünkü bir parti kazanırsa bir yasayı değiştirebilirsiniz ya da bir sorunu yönetme biçimini değiştirebilirsiniz. Sonra anayasayı değiştirmek zorunda kalmazsınız, çünkü bir parti kazanmıştır ve iktidara gelmiştir. Yani anayasa bir anlaşmaya, derin bir anlaşmaya dayanmalıdır. Anayasanın asıl önemli kısmı üzerinde uzlaşma olmalıdır. Ve biz bu uzlaşmaya ulaştık. Ve bence İspanya'da işadamları, sendikalar ya da siyasetçiler, silahlı kuvvetlerin reformunun, genel reformun bir parçası olduğunu düşündüler. Bundan ne daha azı ne de daha fazlası oldu. Atılan ilk adım, sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmalarına son vermektir. Çünkü aksi takdirde iktidar muhalefette mücadele etmek için askeri mahkemeleri kullanacaktı. Bir grev düzenleyenler ya da sokakta gösteri yapanlar askeri mahkemeye çıkarılacaktı. En ufak muhalefette ya da değişim konusundaki bir fikir ayrılığında, demokrasiye ve demokratik duruşa karşı bir araç olarak orduyu kullanacaklardı.

Türkiye’de ise hâlâ ikili yargı sorunundan bahsedenler var. Askeri mahkemelerin sivil mahkemelerden ayrı bir sisteme sahip olması ne ifade eder?

Bu sorunu çözmenin en iyi yolu, anayasanın laik devleti ve din özgürlüğünü koruması konusunda güçlü bir uzlaşının ortaya konmasıdır. Anayasa bu iki unsuru da korumalıdır, çünkü iki unsur birbirini tamamlıyıcıdır. Laik olmayan bir devlette din özgürlüğünü sağlamak imkânsızdır.

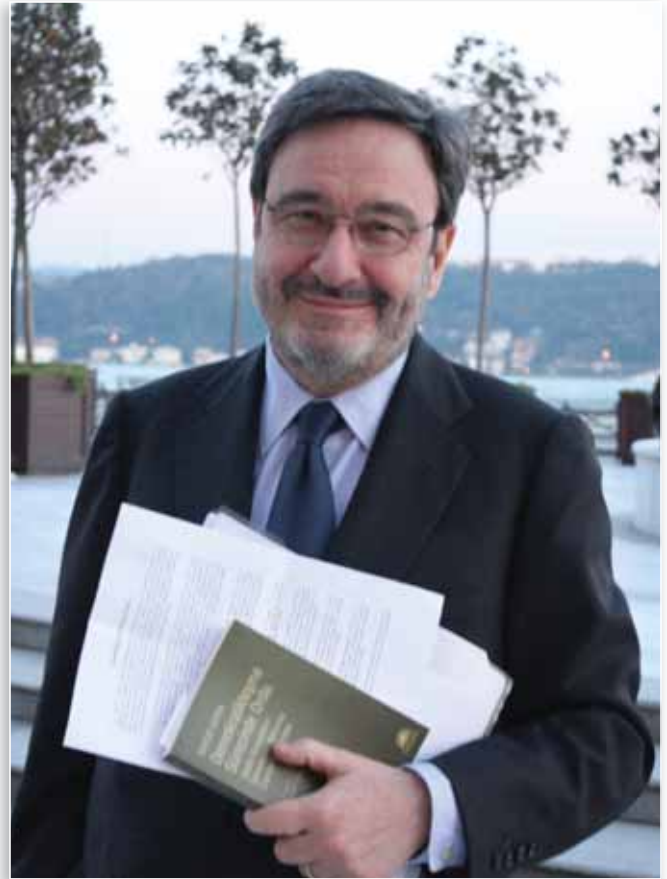
Serra: Aslında pek çok Güney Amerika ülkesinde de benzer süreçler oldu. Kimi Güney Amerika ülkelerinde askeri yargının rolüne baktığınızda, bunun sadece görevini kötüye kullanan askerleri korumak için var olduğunu görürsünüz.

Çalışmalarınızda, genel bir toplumsal bilinç düzeyinin gelişmesi gerektiğinden bahsediyorsunuz. İspanyol toplumda Franco öldükten sonra Francoculuğun yaşayamayacağı konusunda bir fikir birliğine varıldı dediniz. Ama Türkiye’ye baktığınızda, bazı kesimlerin özellikle laiklik konusundaki kaygıları yüzünden ordunun siyasetteki rolünün devam etmesini istedikleri öne sürülüyor. Bu çerçevede, sivil toplum kuruluşlarının, üniversitelerin, akademik çevrelerin değişim sürecinde, toplumsal uzlaşının sağlanmasında bir rol üstlenebileceğini düşünüyor musunuz?

Serra: Toplumdaki değişime yardım etmek konusunda herkesin oynayacağı bir rol vardır... Daima şunu söylerim: Eğitim reformunda ya da sağlık sektörünün reformunda olduğu gibi, askeri reformun da çok önemli bir zihniyet boyutu var. Yani ilgili insanların, ilgili kesimin üyelerinin reformu sindirmeleri gerekiyor. Toplumun da reformu sindirmesi gerekiyor. Toplumun bu reformun yeni gelişmelere, yeni durumlara uyum sağlamak için yapıldığına ikna olması gerek.

Kitabınızda ABD’deki 11 Eylül saldırılarının ardından silahlı kuvvetler konusundaki tartışmanın kesintiye uğradığını, yani Amerikalıların artık silahlı kuvvetler konusunda konuşmadıklarını savunuyorsunuz. Özellikle de Bush döneminde terörizmle savaş retorığının sivilleşme pratiklerini ertelettiğinden bahsediyorsunuz. Yakın gelecekte bu konunun yeniden ortaya çıkacağını düşünüyor musunuz?

Serra: Kitabımın sonuna Amerika Birleşik Devletleri’nde hükümet ve ordu arasındaki ilişkiler üzerine bir bölüm koydum, çünkü sorunların hiçbir zaman bitmeyeceğini açıklığa kavuşturmak istedim. Hükümet bu sorunla sürekli olarak başa çıkmak zorunda... Sorunlar değişse de demokrasiye önem verilirse her zaman çözüm bulunacak. Ancak sorunlar her zaman var olacak. Clinton da birçok sorunla başa çıkmak zorunda kaldı. Mesela eşcinsellerin orduya kabulünü ele alalım. Clinton başkanlık kampanyasında “Eşcinselleri orduya alacağım,” diye söz verdi, ama ordu buna izin vermedi. Bu, başkanın değil ordunun kazandığı vakalardan biriydi. Bush’la birlikte ve 11 Eylül 2001’den sonra bu konu Afganistan ve Irak’taki savaşlar nedeniyle gündemden düştü. Ancak Rumsfeld, askeri operasyonları dönüştüren müdahalelerin düzeyi konusunda

Teröristlerle mücadelede polis, istihbarat birimleri ve Fransa'yla işbirliğini kullanma kararı aldık. Ama hiçbir zaman silahlı kuvvetleri kullanmadık. Çünkü bu, teröristlere önemli bir argüman vermiş olacaktı. Teröristler, "İspanya'ya karşı, İspanya devletine karşı savaşıyoruz," diyeceklerdi.

çekimser bir tavır sergileyen silahlı kuvvetlerle birçok sorun yaşadı. Başkan Obama bir generali yaptığı açıklamalardan dolayı görevden almak zorunda kaldı. O General de Afganistan'da çok önemli bir görevdeydi. Yani her zaman sorun yaşanacaktır. Daima sorunlar olacaktır, ama bir kurumla ilgili sorunların olması başka şeydir, bu kurumu demokratik devlet yapısı içinde yerine yerleştirme sorununun olması başka bir şeydir. Silahlı kuvvetleri demokratik devlet yapısının içine koymak, onun idari yapının bir parçası olması, yargıyla, yürütmeyle ya da yasamayla diyaloga giren ayrı bir kuvvet olmaması anlamına gelir. Silahlı kuvvetler yürütmenin bir parçasıdır ve yürütmenin emirlerine tabi olmak zorundadır. Yani asıl sorunu çözmek başka şeydir, bu sorun çözüldükten sonra dönem dönem çeşitli sorunlarla karşılaşmak başka bir şeydir. Obama eşcinsellerin silahlı kuvvetlere kabul edilmesi meselesini çözecek gibi görünüyor. Ama aynı Amerikan ordusu, silahlı kuvvetleri siyahları kabul etmeye ikna etmekte de çok zorlanmıştı, bunu da hatırlayalım... Aynı şekilde kadınların da kadrolarda yer alması çok sancılı bir süreçti. Ama örneğin artık Amerika Birleşik Devletleri ordusunda siyahların ordu mensubu olmalarına izin verilmemesi gerektiğini düşünen kimse yok. Ancak 1960'larda Amerikalı askerlerin büyük bir bölümü bunun doğru olmadığını düşünüyordu.

Yine aynı çerçevede, bilhassa da 11 Eylül saldırılarının önemi konusunda sivilleşme ve terörle mücadele konusu gündeme geliyor. Bu tartışma Türkiye için de önemli. Reform konusundaki tartışma terörizm tehdidi nedeniyle genelde erteleniyor. Türkiye'de PKK'nın saldırılarının ardından "reform sürecine başlamak için iyi bir vakit değil çünkü terörizmle mücadele ediliyor" argümanı yapıldı. Hâlâ aktif olarak bu tür bir tehditle karşı karşıya olduğu düşünülen Türkiye'nin, güvenlik güçlerini bir reform sürecinden geçirebileceğini düşünüyor musunuz?

Serra: Tabii, ama ordunun demokratik yapının içine dâhil edilmesi başka bir konu. Bence ordunun demokratik devlet yapısına dâhil edilmesi orduyu zayıf düşürmez, aksine güçlendirir.

Her şeyin ötesinde, eğer ordunun teröristlerle savaş gibi bir misyonu olup olmadığını tartışmak lazım... Bir ülkenin diğerine ders verebileceğini düşünmüyorum. Ama bir ülkede olup bitenler başka bir ülkede başka bir durumda nasıl kararlar alınacağına ilişkin yeni fikirler verebilir. İspanya'da silahlı kuvvetlerin doğrudan teröristlerle mücadele etmesine hiçbir zaman izin vermedim. Teröristlerle

mücadelede polis, istihbarat birimleri ve Fransa'yla işbirliğini kullanma kararı aldık. Ama hiçbir zaman silahlı kuvvetleri kullanmadık. Çünkü bu, teröristlere önemli bir argüman vermiş olacaktı. Teröristler, "İspanya'ya karşı, İspanya devletine karşı savaşıyoruz," diyeceklerdi. Silahlı kuvvetleri kullanmış olsaydım, böyle düşüneceklerdi. Böyle bir şey olamaz. Mücadele ediyoruz ve ETA sorununun sona, çözüme çok yaklaştığını düşünüyorum. Ama teröristlerle mücadelede hiçbir zaman silahlı kuvvetleri kullanmadık. Her zaman polis ve istihbarat birimleriyle mücadele ettik. Fransa'yla yaptığımız işbirliği de çok önemliydi. Çünkü her ne kadar teröristler sınırın diğer tarafında olmasalar da, Fransa isteseydi çok rahatlıkla İspanya'daki terörizme destek verebilirdi.

Türkiye'nin AB üyeliği sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz? Çünkü bazı kişiler sürecin kesintiye uğradığını ve üyelik olasılığının giderek azaldığını söylüyor. Özellikle de Fransa ve Almanya'nın konumu doğrultusunda Türkiye tarafının sabrının kalmadığı iddia ediliyor. Türkiye'nin AB üyelik sürecine devam etmesi ne kadar gerçekçi midir?

Serra: Bence durum değişecek. Fransızların ve Almanların pozisyonlarını anlamak benim için çok zor. İspanya olarak biz Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmaya hakkı olmasının yanı sıra Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin AB için de çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Avrupa Birliği ciddiye alınmalı. Evet, Türkiye küçük bir ülke değil. Avrupa standartlarına göre çok büyük bir ülke. Ama Türkiye'nin üye olması bizi siyasi birliği güçlendirmek yoluna sokacaktır. Bu yüzden, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin Avrupa'yı zayıflatacağını düşünmüyorum. Tam tersine, siyasi birlik ve ekonomik politikalarda bir adım öne gitmek için bunu bir fırsat olarak görüyorum. Türkiye sayesinde daha iyi koordine olmuş bir birlik oluruz. Bu nedenle oy verecek insanları bu süreç sonunda hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın daha iyi bir konuma geleceğine ikna etmemiz gerekiyor. Türkiye gerçek anlamda modern bir anayasa yaparsa ülkenin şansı çok yükselir. Yeni Anayasa toplumsal uzlaşayı temel alan, herkesin anayasası olmalıdır.

Fotoğraf: AA - EPA

ARAP DÜNYASINDAKİ AYAKLANMALARI ANLAMAK

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık

ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

2011 yılında Arap dünyasında birbiri ardından başlayan ayaklanmaların, sonuçları ne olursa olsun, Arap politikasını ve genel olarak bölgeyi her bakımdan derinden etkileyeceği açık bir biçimde ortaya çıktı. Bu ayaklanmalar sonucunda karşı çıkılmaz gibi görülen iki liderin, Bin Ali ve Mübarek'in devrilmesi Arap dünyasında değişim ile ilgili önyargıları sarstı. Son 20 yıldır dünyada büyük değişimler yaşanırken Orta Doğu bölgesinin bu değişimlerin dışında kalması, bu bölgenin "istisnai özellikler" taşıdığına

ilişkin önyargıları güçlendiriyordu. Bu bağlamda özellikle özcu açıklamalar kültürel faktörlere, bihassa da İslam'a dayanarak bu istisnai durumu anlatmaya çalışıyorlardı. Bugün Arap dünyasında olanlar, halkların otokratik rejimlere karşı ayaklanması, işte en başta bu önyargıları yerle bir etti.

Öte yandan bu gelişmeler bölgenin istikrarını önceleyen Arap dünyası dışındaki ülkeler açısından "istikrar ve özgürlükler" arasında bilinen ikilemi yarattı. Bu ikilem öncelikle Tunus ve

Mısır'da "kontrollü bir geçişin" nasıl sağlanabileceği sorusu ile ortaya çıktı. Bu ayaklanmaların bir iç savaşa dönüşme riski taşıdığı, hatta dönüştüğü yerlerde ise, bu duruma karşı geliştirilecek politikalar konusunda hem bölgede, hem de bölge-dışı aktörler arasında farklılaşmaların ortaya çıktığı görüldü. Bu bağlamda Libya müdahalesi Arap ayaklanmaları sürecine yeni bir boyut kazandırdı.

Aslında Arap dünyasını yakından takip edenler bugünkü değişim dalgasının öncesinde son 20 yılda bu bölgede iki defa reform dalgasının yükseldiğini ancak bu çabaların sonuçsuz kaldığını hatırlayacaklardır.

Aslında Arap dünyasını yakından takip edenler bugünkü değişim dalgasının öncesinde son 20 yılda bu bölgede iki defa reform dalgasının yükseldiğini ancak bu çabaların sonuçsuz kaldığını hatırlayacaklardır. İlk reform dalgası 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında daha çok uluslararası sistemdeki dönüşümlerin etkisiyle ortaya çıkmıştı. Orta ve Doğu Avrupa'daki dönüşümler o dönemde Arap dünyasında da değişim konusunda bir beklenti yaratmış, otoriter liderleri gelecekle ilgili endişeye sevk etmiş ve bütün bunların neticesinde birçok ülkede değişik seviyelerde reform politikaları uygulanmıştı.

Ancak bu sınırlı reform uygulamaları çok uzun ömürlü olmadı. Cezayir'de ülke tarihinde ilk defa yapılacak özgür seçimleri İslamcı FIS partisinin kazanacağı ortaya çıkınca askeri darbe yapılması ve ülkede iç savaş çıkması, bu sınırlı reform politikalarını sekteye uğrattı. O dönemde hem Batı ülkeleri, hem de Arap ülkelerindeki seküler muhalefetler bu gelişmeden ürkererek, otoriter rejimlerin yanında yer almayı kötünün iyisi olarak gördü.

İkinci reform dalgası yine dış dinamiklerce ateşlendi. 11 Eylül sonrası Bush yönetiminin "terörizmle uzun dönemde mücadele stratejisi" olarak sunduğu Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika projesi bölgede bir kez daha reform isteklerini ateşledi. 2000'li yılların başında özellikle çeşitli sivil toplum örgütleri biraraya gelerek deklarasyonlar yayınlamış ve otoriter rejimlerin demokratik açılım yapmaları konusundaki isteklerini ortaya koymuşlardı. Bu iç ve dış baskılar karşısında rejimler reform sözü vermiş ve sınırlı açılımlarla yükselen muhalefeti

susturmaya çalışmışlardı. Ancak 2003 yılında Amerika'nın, üstelik bir de bu ülkeye demokrasi getirme iddiasıyla Irak'ı işgali sadece ABD'nin değil, demokratikleşme söyleminin ve atılımlarının da meşruiyet kaybetmesine yol açmış ve reform hareketini bir ölçüde sekteye uğratmıştır.

Yine de reform hareketi alttan alta etkinliğini sürdürmeye devam etmiştir. Bu bağlamda özellikle Mısır'daki gelişmelerin diğer ülkelerden daha dikkat çekici bir biçimde geliştiği söylenebilir. Önce Irak işgalini protesto mitingleriyle başlayan tabandan gelen protestolar 2004 yılında Kifaya (Yeter) hareketine dönüşmüştür. Bu hareketin en önemli özelliği siyasi yelpazenin her tarafından kişileri ve

grupları biraraya getirmesidir. Hareket o dönemde 2005 anayasa referandumu ve başkanlık seçimleri konularında aktif sokak muhalefeti yapmıştır. Bu hareket tabandan gelmesi, barışçı protesto yöntemini kullanması ve Nasırcı, İslamcı, Liberal, Sosyalist kesimlerin gevşek ittifakına dayanmasıyla Arap dünyasında gelişen yeni stil muhalefetin de habercisi olmuştur. Benzer hareketler ve koalisyonlar başka ülkelerde de ortaya çıkmıştır.

Tabandan gelen muhalefet hareketlerinin özellikleri de ülkeler arasında benzerlikler göstermektedir. Bu özellikler bir kez daha yeni bir muhalefet biçimi ile karşı karşıya olduğumuzu işaret etmektedir. Öncelikle gençler bu hareketlerde ağırlıklı olarak temsil edilmektedir. Ancak genel olarak toplumun tüm kesimlerinin muhalefet hareketlerinin içinde yer aldığı söylenebilir.

Yeni bir muhalefet biçimi

Bugünkü Arap ayaklanması bir yandan bölgesel bir özellik taşıırken, öte yandan ülkelerin kendi dinamikleri ile şekillenmektedir. Bu ayaklanmaya bölgesel niteliğini veren sadece bölge çapında yayılması değil, genel olarak benzer şikayetleri dillendirmesidir. Arap dünyasının karşı karşıya olduğu sosyo-ekonomik ve siyasi sorunlar bu ayaklanmaların kaynağını oluşturmaktadır. On yıllardır süregelen kalkınmacı söyleme ve bölgeye akan petrol gelirlerine karşın, Arap devletleri halklarına gerekli refah seviyesini sağlayamamış ve kalkınma emellerini gerçekleştirememiştir.

Özellikle yıllardır yüksek nüfus artışı yaşayan Arap dünyası nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan genç kesime eğitim ve iş olanakları sağlayamamıştır. Üstelik Arap rejimleri gittikçe daha otoriterleşmiş, sözde cumhuriyet olan yönetimler bile yerlerini oğullarına bırakmaya hazırlanan tek adam rejimlerine dönüşmüştür. Bu durum bölge ülkelerinde ciddi siyasi meşruiyet sorunları yaratmıştır. Ayyuka çıkmış yolsuzluklar, gittikçe daha baskıcı olan ve herhangi bir muhalefete izin vermeyen rejimler ve bu rejimlerin halkın duyarlılıklarını yansıtmayan dış politikaları toplumsal muhalefeti tetiklemiştir.

Bahreyn’de bugünkü ayaklanma daha önceki yıllarda olduğu gibi mezhepsel bir karakter de taşımaktadır. Buradaki muhalefetin en önemli niteliği ülkedeki nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Şiilerin, ülkeyi kurulduğundan beri yöneten Sunni Al-Khalifa ailesinin yönetimine karşı bir muhalefeti olmasıdır.

Tabandan gelen muhalefet hareketlerinin özellikleri de ülkeler arasında benzerlikler göstermektedir. Bu özellikler bir kez daha yeni bir muhalefet biçimi ile karşı karşıya olduğumuzu işaret etmektedir. Öncelikle gençler bu hareketlerde ağırlıklı olarak temsil edilmektedir. Ancak genel olarak toplumun tüm kesimlerinin muhalefet hareketlerinin içinde yer aldığı söylenebilir. Bu anlamda muhalefet hareketleri popüler ayaklanmalardır. İslamcı hareketler bu muhalefetin içinde yer alsın da, bu ayaklanmalar İslamcı bir ayaklanma değildir. Hatta örneğin Mısır’da Müslüman Kardeşler muhalefet saflarına görece geç katılmıştır.

Bu gelişme Arap dünyası konusundaki başka bir genellemeyi, yani burada herhangi bir muhalefetin sadece İslamcı bir muhalefet olacağı kanısını sarsmıştır. Yine daha önceki bu tür hareketlerden farklı olarak yeni muhalefet Batı-karşıtı söylem kullanmamaktadır. Ortaya konulan eleştiriler rejimlere yöneliktir. Tunus’taki ayaklanmada kullanılan sloganlardan birinin özetlediği gibi talepler “İş, Özgürlük, Ulusal Onur” ile ilgilidir. Bu ayaklanmalar otoriter rejimlerde toplumsal hareketlilikte sosyal medyanın önemini de ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda sosyal medya seküler muhalefete organize olma olanağı veren yapısal bir güç odağı olmuştur. Camiden başka toplumsal muhalefetin örgütlenmesine olanak sağlayacak

alanların kalmadığı otoriter rejimlerde bu alternatif alan çok önemli olmuştur. Son olarak, yeni Arap muhalefet hareketi daha öncekiler gibi uluslararası konjonktürden etkilenecek ortaya çıkmamıştır. Bu bağlamda bölge-dışı aktörleri de bir anlamda hazırlıksız yakalamış ve strateji geliştirmelerini zorlaştırmıştır.

Arap ayaklanmaları benzer dinamiklerden etkilense ve benzer özellikler taşısa da farklı ülkelerde farklı dinamiklerin olduğunu da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu bağlamda

örneğin Bahreyn’de bugünkü ayaklanma daha önceki yıllarda olduğu gibi mezhepsel bir karakter de taşımaktadır. Buradaki muhalefetin en önemli niteliği ülkedeki nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Şiilerin, ülkeyi kurulduğundan beri yöneten Sunni Al-Khalifa ailesinin yönetimine karşı, bir muhalefeti olmasıdır. Bu talepler daha çok demokrasi istekleri çerçevesinde dile getirilmektedir. Yine Libya’daki ayaklanma devlet ve ulus yaratma sürecini

tamamlamamış bir ülke olarak bölgesel ve aşiretsel siyasetin etkisinde gelişmektedir.

Benzer şekilde bölge-dışı aktörlerin de politikaları söz konusu olan ülkeye göre farklılıklar göstermektedir. Mısır’ın istikrarının İsrail açısından önemi, Bahreyn’in ABD’nin Basra Körfezindeki askeri varlığı ve İran ile olan mücadeledeki kritik yeri, Libya’nın önemli bir petrol ihracatçısı olması gibi konular bölge dışı aktörlerin siyasetlerinin etkileyen parametrelerdir.

“Sözleşmeli geçiş süreci”

Bu ortamda Arap dünyasında ayaklanmalarla ortaya çıkan dönüşümün niteliği belirsizliğini korumaktadır. Tunus’ta Ben Ali’nin ülkeyi terk etmesiyle yönetimi ele alan Ulusal Birlik Hükümeti, ülkede daha demokratik bir rejime “kontrollü bir geçiş” yapılması amacıyla kuruldu. Ben Ali döneminde başbakanlık görevini sürdüren ve bir teknokrat olarak tanınan Muhammed Ghanouchi, devlet başkanı olarak yeni hükümeti oluşturdu. Ulusal Birlik Hükümeti hem eski rejimin bakanlarından, hem de muhalefet partilerinin liderlerinden oluşuyor.

Özellikle eski rejimin bakanlarının dışişleri, içişleri ve savunma bakanlıkları gibi kilit önemdeki bakanlıkları ellerinde tutması muhalefet tarafından eleştirilmekle birlikte, bu yeni hükümetin verdiği sözleri tutup tutmayacağı ve Tunus’un yeni rejiminin

Fotoğraf: AA - EPA

kurumsal temellerini atmakta başarılı olup olamayacağını önümüzdeki günler gösterecek. Mısır'da Tunus'takinden biraz daha farklı olarak sadece ordu yönetimi eline almış bulunuyor. Ancak Mısır'da da yeni düzene "kontrollü bir geçiş" yapılabilmesinin yolları aranıyor gibi görünüyor. Oldukça güçlü bir konumda bulunan ordunun bu süreçte önemli bir rol oynaması ve muhalafetin bir bölümü ile istikrarsızlığa düşmeden yeni bir düzene geçişi sağlamasının ABD tarafından da desteklendiği anlaşıyor.

Kısacası iki ülkede de yaşananlar, amaçlanan bir tür "sözleşmeli geçiş süreci" olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda rejimin bazı unsurları ile muhalafetteki aktörlerin bir araya gelerek yeni düzende oyunun kurallarını belirleyeceği, dönüşümün kurumsal yapısının ortaya konacağı ve ordunun bu geçişin güvenliğini sağlayacağı söylenebilir. Böyle bir geçişin ABD tarafından da desteklendiği ortada. Fakat sürecin nasıl yönetileceği ve nasıl sonuçlanacağına ilişkin belirsizlikler devam etmektedir. Öncelikle bu "kontrollü geçiş" sokaklara dökülen kitleleri tatmin edip etmeyeceği belli değildir. Hem Tunus'ta, hem de Mısır'da bu

konuda hoşnutsuzluklar vardır. Daha da önemlisi, İslamcı hareketlerin bu süreçte nasıl hareket edecekleri henüz açığa kavuşmamıştır.

Öte yandan Libya'da gerçekleşen müdahalenin nasıl sonuçlanacağı, Kaddafi rejiminin yıkılıp yıkılmayacağı ve yıkılırsa da yerine nasıl bir rejimin ortaya çıkacağı tamamen belirsiz görülmektedir. Aynı şekilde Yemen de birbirine paralel sorunları ile bir iç savaşa düşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Buraya da bir askeri müdahale olasılığı mevcut olsa da ülkenin bölgesel, ideolojik ve mezhepsel çatışmaları böyle bir müdahaleyi daha da zor bir hale getirecektir. Bahreyn'de ise bir yandan rejim reform yapmaya zorlanmakta, diğer yandan Suudi Arabistan ordusu göstericilere müdahale etmek üzere Bahreyn'e müdahil olmaktadır. Bu denkleme İran'ın da daha açık katılmasıyla problem farklı boyutlara taşınabilecektir.

Bütün bu gelişmeler son yıllarda bu bölgeyle ilişkilerini oldukça geliştiren Türkiye için de çok büyük bir önem taşımaktadır. Bir yandan bölgedeki rejimlerle siyasi ve

Fotoğraf: AA - XINHUA

ekonomik ilişkilerini çok büyük ölçüde geliştiren Türkiye, öte yandan da bölgede uzun zamandır siyasi reform isteyenlerin de 'model ülkesi' konumundaydı. Bu iki özellik arasındaki çelişki daha önce de çeşitli defalarda gün yüzüne çıksa da, son dönemdeki Arap ayaklanmaları bu çelişkiyi apaçık bir biçimde ortaya koydu.

Türkiye, Tunus'taki ayaklanmaya pek bir tepki göstermezken, Mısır'da, Mübarek'in gidici olduğu anlaşılmca muhalefetten yana tavır aldı. Libya'da Türk firmalarının 7 milyar dolarlık yatırımları ve orada bulunan 250,000 Türkiye vatandaşı Ankara'nın tavır almasını zorlaştırdı.

Türkiye de, Batılı aktörler gibi bu gelişmelere hazırlıksız yakalandı. Tunus'taki ayaklanmaya pek bir tepki göstermezken, Mısır'daki olaylar karşısında, biraz da iç

kamuoyundan gelen eleştirilerin etkisiyle ve Mübarek'in gidici olduğu da anlaşılmca, muhalefetten yana tavır aldı. Ancak Libya'da olanlar bir kez daha çıkarlar ile özgürlükleri destekleme politikası arasındaki çelişkiyi gözler önüne serdi. Libya'da Türk firmalarının 7 milyar dolarlık yatırımları ve orada bulunan 250,000 Türkiye vatandaşı Ankara'nın tavır almasını zorlaştırdı.

Arap dünyasında benzer ayaklanmaların ve dönüşümlerin yayılarak devam edeceği söylenebilir. Bu süreç zor, düzensiz ve karmaşık olacaktır. Gelişmeler karşısında Türkiye'nin de Batılı ülkeler gibi prensiplere dayalı politika ile çıkara dayalı politika arasında gidip geleceği beklenebilir. Her halükarda Türkiye'nin gelişmeleri iyi okuyup ona göre uzun vadeli stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

TESEV ALGI ARAŞTIRMASI

ORTADOĞU'NUN GÖZÜYLE TÜRKİYE

Gökçe Perçinoğlu

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

Türkiye son yıllarda Ortadoğu'da hiç olmadığı kadar aktif bir politika izliyor. Bölgedeki krizlerde arabuluculuk yapıyor, Suriye, Irak gibi sorunlu komşuları ile işbirliği olanakları yaratıyor. Bölge ülkeleri ile ekonomik, siyasi ilişkilerini derinleştirmesi ve serbest ulaşım olanaklarını artırması da Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkileri açısından önemli bir değişimi işaret ediyor.

Türkiye'nin dış politika anlayışında yaşanan bu değişim yakın zamana kadar eksen kayması tartışmaları ile gündemdeydi. Tunus'tan başlayarak, Mısır ve Libya'yı da yeniden şekillendiren değişim dalgası bu tartışmayı da farklı bir platforma taşımış ve Ortadoğu'nun içinden geçtiği süreçte Türkiye'nin bir model olarak ele alınıp alınamayacağı sorusunu bir ayrışma noktası haline getirmiş gözüküyor.

Model tartışmalarında Türkiye'yi demokratik ve Müslüman bir ülke olarak referans gösterenler kadar Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile aynı toplumsal ve tarihsel koşullara dahası model olabilecek standartlara sahip olmadığını vurgulayanlar da var. Oysa belki de en önemli nokta olan Ortadoğu halkının Türkiye modelinden ne anladığı ve nasıl bir Türkiye algısına sahip olduğu sorusu göz ardı ediliyor.

2010 yılı verilerine bakıldığında katılımcıların %76'sı Türkiye'nin Ortadoğu'da etkili bir aktör olduğunu, dahası %73'ü Türkiye'nin son yıllarda bölge siyasetinde daha etkili olduğunu kabul ediyor.

Tüm bu tartışmaları meşru bir zemine oturtmak, dahası Türkiye'nin bölgedeki rolünü ve bölgenin kendisini anlamak için önce Ortadoğu'nun Türkiye'ye baktığında ne gördüğünü

anlamak gerekli. Bu alanda 2009 ve 2010 yıllarında yapılmış olan TESEV araştırmaları Türkiye'nin bölgedeki geleceği ve bir ülke olarak nasıl algılandığı konularında somut veriler sunuyor. 2009 yılında Mısır, Lübnan, Ürdün, Suriye, Suudi Arabistan, Filistin ve Irak'ta yapılan, 2010 yılında ise bu yedi ülkeye İran'ın da dâhil edildiği bu iki kamuoyu anketi, Ortadoğu'nun tüm ülkelerini kapsamasa da, hem bölgedeki genel eğilimler hem de Türkiye hakkında çok şey söylüyor.¹

Türkiye'nin bölgedeki etkinliği

Araştırma Türkiye'nin bölgede oynadığı etkin siyaset ve arabuluculuk çabaları ışığında temelde üç soruya cevap arıyor: Türkiye bölgede etkili bir aktör müdür, Türkiye bölgede daha büyük bir rol oynamalı mıdır ve Türkiye neyi temsil etmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'nin bölgedeki etkinliği burada yaşayan insanlar tarafından teyit ediliyor. 2010 yılı verilerine bakıldığında katılımcıların %76'sı Türkiye'nin Ortadoğu'da etkili bir aktör olduğunu, dahası %73'ü Türkiye'nin son yıllarda bölge siyasetinde daha etkili olduğunu kabul ediyor.

Bu aktif siyasetin fark edilmiş olmasının yanında bölgede kabul gördüğünü de söylemek mümkün. Katılımcıların 2009 yılında

%77'si Türkiye bölgede daha büyük rol oynamalıdır ve %79'u İsrail-Filistin sorununda arabuluculuk yapmalıdır yargılarına katılıyor. 2010 yılında bu trendin devam ettiğini görüyoruz, araştırmaya katılanların %78'i Türkiye'yi daha büyük rol oynaması konusunda destekliyor. İsrail-Filistin sorununda bir arabulucu olarak aldığı destek aynı oranda sürerken, İran halkının da %61'i Türkiye'nin

nükleer krizdeki arabuluculuğunu olumlu karşılıyor.

Üzerinde durulması gereken başka bir konu ise Türkiye'nin

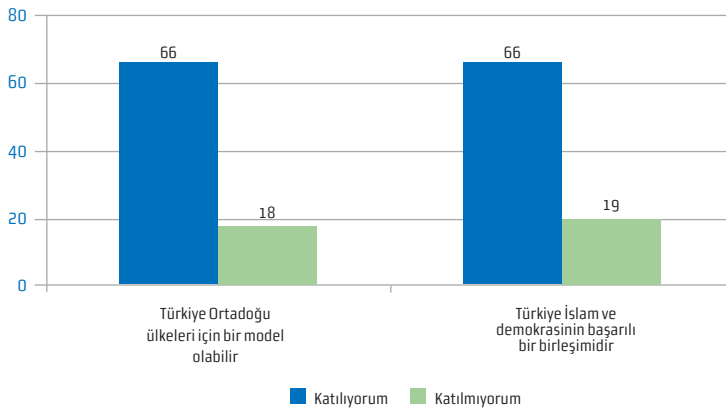
¹ Mensur Akgün, Gökçe Perçinoğlu ve Sabiha Senyücel Gündoğar (2009). Orta Doğu'da Türkiye Algısı. İstanbul: TESEV Yayınları.
Mensur Akgün, Sabiha Senyücel Gündoğar, Jonathan Levack ve Gökçe Perçinoğlu (2011). Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2010. İstanbul: TESEV Yayınları.

Türkiye, Suudi Arabistan'dan sonra %14 ile bölgenin en güçlü ikinci ekonomisi olarak algılanıyor. Tüm katılımcıların %27'si Türkiye'nin 10 yıl içinde bölgenin ekonomik lideri olacağını düşünüyor.

bölgede neyi temsil ettiği... Bu anlamda katılımcıların %66'sı Türkiye'nin İslam ve demokrasinin başarılı bir birleşimi olduğunu düşünüyor. Önemli bir diğer sonuç ise 2009 yılında araştırmaya katılanların %61'inin 2010 yılında ise %66'sının Türkiye'nin bölge için bir model olabileceği yargısına katılmaları. (Grafik 1) Ülkeler özelinde baktığımızda daha az nüfusa sahip olan Ürdün, Lübnan, Filistin ve Suriye'de bir model olarak daha fazla kabul görüyor.

GRAFİK 1

Türkiye'nin model olabileceğini düşünenlerin %15'i Türkiye'nin Müslüman kimliğine, %12'si ekonomik gücüne ve %11'i demokratik bir rejime sahip olmasına referans veriyor. Ülkesel farklara bakıldığında Mısır ve İran, Türkiye'nin Müslüman kimliğini ilk sebep olarak gösteriyor. Gerekçeler arasında Ürdün, Filistin, Suudi Arabistan ve Suriye; Filistinlilerin ve /veya Müslümanların haklarını korumasını ilk sıraya koyuyor. Demokratik bir rejime sahip olması Lübnan'da, seküler bir siyasi yapıya sahip olması ise Irak'ta öne çıkan nedenlerin başında geliyor.

Türkiye'nin model olamayacağını düşünenler de yine model olarak görenler gibi "Müslüman" olmayı referans veriyor; fakat farklı olarak Türkiye'nin

Müslüman kimliği üzerine soru işaretlerini dile getiriyorlar. Örneğin araştırmaya katılanların %11'i Türkiye'nin model olmak için yeterince Müslüman olmadığını düşünüyor. Lübnan'da bölgenin bir modele ihtiyacı olmaması ve Irak'ta ise Türkiye'nin Batı ülkeleri ile ilişkileri, bir model olmasını

engelleyen faktörler.

Ekonomik algı

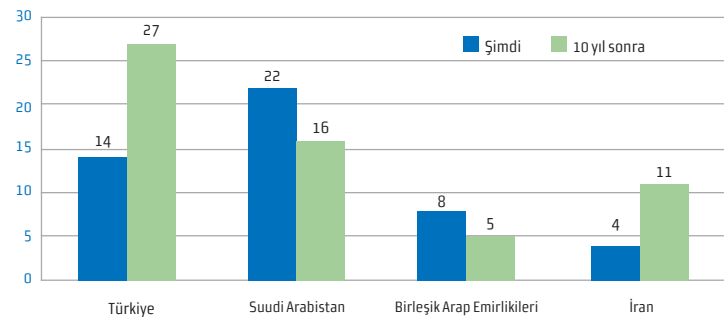
Ekonomik anlamda da Türkiye bölgede son derece aktif bir politika izliyor. Suriye, Mısır, Filistin, Lübnan ve Ürdün'ün de aralarında bulunduğu ülkeler ile yapılan serbest ticaret anlaşmaları ile başlayan ekonomik yakınlaşma 2010 yılında Suriye, Ürdün, Lübnan ve Türkiye arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturma noktasına geldi. Ortadoğu'ya yapılan ihracat son 10 yılda 7 kat artarak Türkiye'nin toplam ihracatında %19'luk bir paya sahip oldu.²

Türkiye ekonomisinin Ortadoğu pazarlarıyla ilişkisinin arttığı bölge halkı tarafından da hissediliyor. Türkiye, Suudi Arabistan'dan sonra %14 ile bölgenin en güçlü ikinci ekonomisi olarak algılanıyor. İleriki yıllar için ise Türkiye'nin ekonomik gücü hakkında çok daha olumlu bir yaklaşım var. Tüm katılımcıların %27'si Türkiye'nin 10 yıl içinde bölgenin ekonomik lideri olacağını düşünüyor. (Grafik 2) Yabancı yatırım söz konusu

olduğunda da katılımcıların %32'si tarafından ilk tercih edilen ülke olan Türkiye diğer tüm ülkelerin de önüne geçiyor.

GRAFİK 2

BÖLGENİN EN GÜÇLÜ EKONOMİSİ: ŞİMDİ VE 10 YIL SONRA

2 <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detaylar&dil=TR&yayinid=1128&icerikid=1234&from=home>

Fotoğraf: AA - EPA

AB üyelik süreci

Ortadoğu'dan bakıldığında düşüşte görülen belki de tek alanın AB üyelik süreci olduğu söylenebilir. Türkiye'nin ülke olarak Ortadoğu'da gördüğü desteğin artmasına rağmen AB üyelik sürecine verilen önemin azaldığı görülüyor.

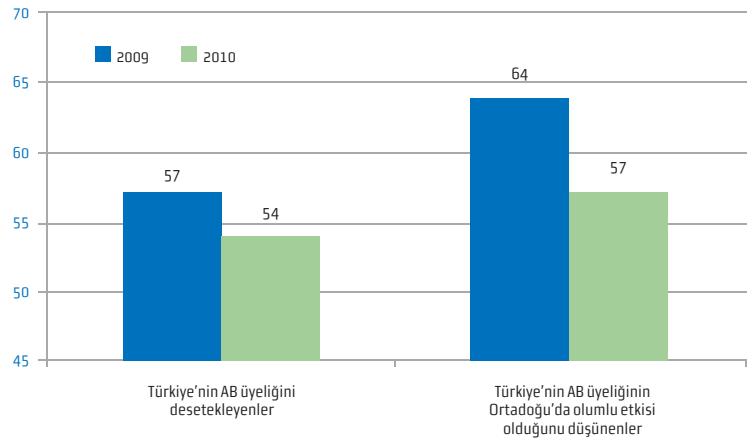
Genel olarak bakıldığında katılımcıların yarısından çoğu Türkiye'nin üyelik sürecini destekliyor. Yine de 2009 yılında %57 olan bu oran 2010'da %54'e geriliyor. Daha çarpıcı olan ise Türkiye'nin AB üyelik sürecinin Ortadoğu'daki rolünde olumlu etkisi olduğunu düşünenlerin oranındaki düşüş; 2009 yılında %64 iken 2010 yılına gelindiğinde %57. (Grafik 3) Buradan Türkiye-AB ilişkilerindeki durgunluğun ve AB'nin Türkiye politikası üzerinde azalan etkisinin Ortadoğu'dan da fark edildiği ihtimali öne çıkıyor.

Türkiye'nin AB üyelik sürecine verilen desteğin düşüş göstermesine rağmen hala Türkiye'yi Ortadoğu için ilginç kılan faktörlerden birinin nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir ülke olarak AB müzakerelerini yürütmesi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin bu cazibesini kaybetmemesi ve çok yönlü dış politika anlayışını sürdürmesi önemli. Öte

yandan özellikle etkin bir Ortadoğu politikası yürütmek isteyen AB ülkeleri için de alınması gereken mesajlar var.

GRAFİK 3

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

AB sürecindeki düşüşe rağmen Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinde yaşadığı değişimin ve mevcut siyasi ve ekonomik etkinliğinin Ortadoğu'daki yansımalarının son derece olumlu olduğu açık. Bölge halkı sorunların çözümü için çabalayan, demokratik, Müslüman kimliğini gizlemeyen ve ekonomik anlamda güçlü bir Türkiye görüyor. Tüm bunlar bölge için bir ilham kaynağı olduğu kadar Türkiye'ye de başardıklarının fazlası için çabalama sorumluluğu yüklüyor.

Fotograf: AA - EPA

ORTA DOĞU VE DEMOKRASİ: ESKİ PARADİGMA VE YENİ DURUM

Doç. Dr. Ali Resul Usul

Bahçeşehir Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*

Tunus'ta başlayan ve hemen hemen tüm Arap dünyasını etkisi altına alan halk hareketleri bütün bir dünyanın dikkatinin bu bölgeye çevrilmesine neden olmuştur. Arap dünyasında kalıcı etkiler bırakacağı şimdiden belli olan bu hareketlerin sosyolojik, ekonomik, politik ve uluslararası dinamikleri geniş bir şekilde incelenmeyi beklemektedir. Halen, bu bölge üzerine çalışan "bölge uzmanları", siyaset bilimciler, olayların nereye doğru evrileceğini anlamaya çalışmakta ve gözlemlemeye devam etmektedirler. 1989 Doğu Avrupa'da olduğu gibi, bu halk isyanlarının, bu bölgedeki otoriter rejimlerin demokratikleşmesini sağlama ihtimalinin olup olmadığı çokça tartışılmakta ve merak edilmektedir.

*arusul@bahcesehir.edu.tr

Gerçekten de acaba Arap dünyasında eşi görülmemiş ölçekte ve nitelikte cereyan eden olaylar bu bölgenin demokratikleşmesini sağlayacak mıdır? Acaba "yeni" Orta Doğu'da demokratik rejimler ne kadar mümkündür? Bu yazıda, özet bir şekilde, Arap dünyasında demokrasinin neden olmadığını açıklamaya çalışan yaygın görüşlerden kısaca bahsettikten sonra Orta Doğu'da ortaya çıkan yeni durumun ışığında bu coğrafyada liberal demokrasi ihtimali üzerine özet yorumlarda bulunulacaktır. Henüz erken olmakla birlikte, Arap coğrafyasında, bilhassa Mısır ve Tunus'ta ortaya çıkan halk hareketlerinin eski görüşleri temelden sarsacağını düşünmekteyiz. Aşağıda çok özetle açıklamaya çalıştığım "akademik" görüşler kendilerini revize etmek durumunda kalacaklardır.

Arap Dünyası ve Liberal Demokrasi: Arap İstisnacılığı Yaklaşımı

Genelde Müslüman Orta Doğu ve Kuzey Afrika özelde de Arap dünyasında demokratik rejimlerin azlığı eskiden beri siyaset bilimciler tarafından anlaşılmaya çalışılmaktadır. Hatta daha eskilere gidecek olursak, Machiavelli, Bodin, Bacon, Harrington, Montesquieu, Hegel, Marx ve Weber gibi birçok önemli Batılı düşünür Müslüman Şark ülkelerinde var olan siyasal rejimleri “despotluğun” ve “tiranlığın” geçerli olduğu *Oryantal despot* çerçevesinde görürlerken, Batılı monarşilerin daha insancıl değerlerle çevrili olduğu düşünmekteydiler. *Şark ve Garp* arasında derin ontolojik ve epistemolojik ayrışmaya¹ giden bu düşünürlerden Montesquieu, Batı rejimlerinde eşitsizlik olsa dahi, yasa, gelenek ve kuralların bu ülkelerde var olmasını çok önemseyerek, monarşilerin yetkilerinin bu şekilde sınırlanabildiğini, oysa ki Şark toplumlarında despot yöneticilerin, halklarını tamamen keyfi bir şekilde ve çoğu zaman zalimane yönettiklerini iddia etmekteydi.²

Daha sonraları, Müslüman ya da Arap istisnacılığı şeklinde daha sofistike ve “bilimsel” bir tarz ve üslupta gördüğümüz bu yaklaşıma göre, söz konusu demokrasi, liberal değerler ve insan hakları olduğunda, Müslüman Orta Doğu veya daha insafli bakış açısıyla Arap dünyası bir istisna teşkil etmektedir. Bilhassa liberal demokrasi Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra küresel anlamda yükselişe geçerken, Arap coğrafyasında demokratik rejim adına yeterince kırıdanma olmayışı birçok sosyal bilimcinin dikkatini çekmiştir. Örneğin, ünlü siyaset bilimci Samuel P. Huntington, Orta Doğu’nun neden liberal demokrasinin küresel yükselişinde bir “istisna” olduğunu sormakta ve yazmış olduğu *Üçüncü Dalga* başlıklı önemli eserinde bu soruya cevap vermeye çalışmaktadır.³

Yalnızca Huntington değil birçok başka yazar ve araştırmacı “Arap anomalisi” adını verdikleri duruma izahat getirmeye gayret etmişlerdir.⁴ En çok bilinen ve en eskisi, doğrudan bu bölgenin sahip olduğu dini ve kültürel değerler ile “demokratik eksiliği” izah etme çalışmalarıdır. Siyaset kültürü bağlamında yapılan bu çalışmalar özellikle bu bölgede İslam Dininin

yaygın olması ve İslam Dininin Hristiyanlık’ta olduğu gibi reform hareketinden geçmediği için hayatın bütün alanını kuşatıp seküler oluşumlara müsaade etmediği ve bu nedenle İslami karakter taşıyan otoriter rejimler dışında bu topraklarda demokratik rejimlerin kurulamayacağı iddia eden, artık nispeten eskimiş oryantalist ve yeni-oryantalist söylemlerdir.⁵ Bu yaklaşımda iki boyut mevcuttur: Birincisi Orta Doğu bölgesi halkalarının siyasal kültüründe din hakimdir, yani henüz daha sekülerleşme/modernleşme bu coğrafyada yeterince yaşanmamıştır; ikincisi de İslam özü itibarı ile Hristiyanlıktan farklı olduğu için liberal değerlerle bağdaşamaz.⁶

Henüz erken olmakla birlikte, Arap coğrafyasında, bilhassa Mısır ve Tunus’ta ortaya çıkan halk hareketlerinin eski görüşleri temelden sarsacağını düşünmekteyiz.

Bununla birlikte, Türkiye gibi Müslüman olup da görece demokratik rejimlere sahip olan ülkeler Müslümanlık ile demokrasinin bağdaşma imkânını ortaya koyunca bu konudaki tartışmalar Arap dünyasında bir anomali olma ihtimali üzerine yoğunlaşmaya başladı. Bu dönüşümün en güzel örneklerinden biri Alfred Stepan ve Graeme B. Robertson tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmanın başlığı ise son derce açıklayıcıdır: “An ‘Arab’ More Than a ‘Muslim’ Democracy Gap”.⁷ Yazarlar, araştırmalarında, çoğunluğu Müslüman ve Arap olan 16 devleti, Arap çoğunluğu olmayan ancak Müslüman 29 ülke ile (Türkiye, Malezya, Endonezya, Senegal ve Arnavutluk gibi), Freedom House’un verileri çerçevesinde kıyaslamış ve sonuçta asıl sorunun Müslümanlık’tan ziyade Arap olma ile ilgili olabileceğini iddia etmişlerdir.

Benzer bir şekilde, L. Diamond, 2008 Freedom House verilerini kullanarak, 16 Arap devletin ortalamalarının 5,53 (Freedom House endeksinde en kötü not 7) iken diğer 30 Müslüman ülkenin ortalamasının 4,7 olduğunu ifade ederek aslında sorunun Arap dünyasında olduğunu ima etmektedir.⁸ Siyasal Kültür yaklaşımına büyük itirazlar yapılmış, Arap dünyasının siyasal kültürünün otokrasi ve pasif eğmeden

1. Edward Said, *Orientalism*, New York: Vintage Books, 1979, s. 2.

2. Perry Anderson, *Lineages of the Absolutist State*, Londra: Verso, 1973, s. 463.

3. Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, orman: University of Oklahoma Press, 1991, s. 65.

4. Simon Bromley, “Middle East Exceptionalism-Myth or Reality”, David Potter et al (der.) *Democratization*, Cambridge: Polity Press, 1997.

5. Elie Kedouri, *Democracy and Arab Political Culture*, Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 1992, s. 15.

6. D. Smith, “Religion and Political Modernization”: Comparative Perspective”, (der.) D. Smith *Religion and Political Modernization*, New Haven: Yale University Press, 1974, ss.6-7.

7. Alfred Stepan ve Graeme B. Robertson, “An ‘Arab’ More Than an ‘Muslim’ Democracy Gap”, *Journal of Democracy* 14, 2003, ss. 30-44.

ibaret olduğu düşüncesinin ahlaki ve metodolojik geçersizliği birçok yazar tarafından dile getirilmiştir.⁹

Arap dünyasında demokrasi eksikliğini izah etmek için, siyasal kültür kadar sık kullanılan başka yaklaşımlar da mevcuttur. Petrol zengini olan rejimlerin (Suudi Arabistan, Libya, Körfez ülkeleri gibi) bir çeşit “rant devleti” yarattıkları, vatandaşlarından vergi almadıkları gibi, vatandaşlarının refah seviyelerini yüksek tuttukları ve böylece demokrasiye olan ihtiyacı azalttıkları iddiaları yanında,¹⁰ bu coğrafyada sivil toplumun devletler karşısında çok zayıf olmaları, sivil inisiyatif gösterememeleri; gene bu coğrafyada orta sınıfın yeterince güçlü olmadığı tezi gibi, birbirleri ile örtüşen birçok tez bulunmaktadır.¹¹

Tunus, Mısır, Bahreyn, Libya, Cezayir, Suudi Arabistan ya da Yemen’in, hepsinin halkalarının büyük çoğunlukla Arap olmasına rağmen, demokratikleşme dinamikleri açılarından birbirlerinden farklı oldukları aşikârdır. Sadece bu açıdan bakıldığında özcü bir Arap yaklaşımı hatalıdır.

Yeni Durum ve Değişen Paradigma

Tunus, Mısır ve diğer birçok Arap ülkesinde bu yılın başından buyana gelişen halk hareketlerinin bölgenin demokratikleşmesi çerçevesinde ne anlama geleceği konusu ciddi akademik tartışmayı hak etmektedir. Öncelikle, Tunus ve Mısır’da meydana gelen halk hareketlerinin yukarıda kısmen çizmeye çalıştığım paradigmayı zorlamakta olduğu görülmektedir. Bu konuda ilk dikkat çeken husus, yukarıda özetle analiz etmeye çalıştığım Arap Dünyası’nda var olduğu iddia edilen demokrasi direnci söylemindeki “Arap” ifadesinin homojen ve özcü kullanımın ne kadar hatalı olduğunun ortaya çıkmasıdır. Hakikaten de sadece son birkaç ayda gelişen olayların bütün Arap coğrafyasında nasıl farklı yankılandığına hepimiz şahit olmuş durumdayız. Tunus, Mısır, Bahreyn, Libya, Cezayir, Suudi Arabistan ya da Yemen’in, hepsinin halkalarının büyük çoğunlukla Arap olmasına rağmen,

demokratikleşme dinamikleri açılarından birbirlerinden farklı oldukları aşikârdır. Sadece bu açıdan bakıldığında özcü bir Arap yaklaşımı hatalıdır.¹²

Diğer yandan, 1990’lardan beri gelişen demokratikleşme literatürü, bir ülkenin demokrasiye geçmesi çerçevesinde daha önce ifade dilen yapısal ya da kültürel ön şartların gereksizliği noktasına özel bir önem vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, yukarıda iddia edilen ve Arap coğrafyasında demokrasi eksikliğini açıkladığı düşünülen yapısal ve kültürel faktörlerin belirleyiciliği sorgulanmalıdır. Oryantalist ve yeni-oryantalist söylemin bu bağlamdaki açıklamalarına aslında en iyi cevap Mısır ve Tunus’tan gelmiştir.

Tunus ve Mısır halkı özgürlük taleplerini şaşırtıcı bir düzen içinde gösterebilmişlerdir. Eski paradigmanın iddia ettiği gibi Arap Ortadoğu’sunda despot yönetimlere ses çıkarmayan ve “güdülebilen” halk yığınları söylemi çöpe gitmiştir. Artık karşımızda, dünyadaki gelişmeleri iyi takip edebilen, internet imkânlarına ve teknolojisine Batılı gençler kadar vakıf, dil bilen, bilhassa İngilizce haber kanallarını takip edebilen, kariyer hesapları yapan ve yukarı doğru

mobilizasyon istekleri güçlü, görece iyi eğitilmiş genç kitleler bulunmaktadır. *The Economist* dergisinin verilerine göre, bazı Arap ülkelerinde 25 yaşın altında olan nüfusun oranı şu şekildedir: Mısır yüzde 52,3, Tunus yüzde 42,1; Suriye yüzde 55,3; Ürdün yüzde 54,3; Moritanya yüzde 59,3; Fas yüzde 47,7; Cezayir yüzde 47,5; Libya yüzde 47,4; Filistin yüzde 64,4; Suudi Arabistan yüzde 50,8; Yemen yüzde 65,4 ve Irak yüzde 55,3.¹³

Görüldüğü gibi birçok Arap ülkesinde nüfusun yarısından fazlası 25 yaşın altında bulunmaktadır. Genç nesil kendilerini “görece yoksul” hissetmekte ve Batı’da yaşayan gençler gibi yukarı mobilizasyon, özgürlük ve refah arzulamaktadır. Bu açıdan, içinde bulundukları otoriter rejimler bu taleplere cevap verme hüviyetinde değildir ve bu nedenle de meşruluklarını kaybetmektedirler. Doğu Avrupa’da yaşananlara benzer

8. Larry Diamond, “Why are there no Arab democracies”, *Journal of Democracy*, 21(1), 2010, s. 94.

9. Lisa Anderson, “Democracy in the Arab World: A Critique of the Political Culture Approach”, *Rex Brymen (et al) (der.) Political Liberalization and Democratization in the Arab World Theoretical perspective*, Boulder: Lynne Rienner, 1995, s. 89.

10. Michael Ross, “Does Oil Hinder Democracy”, *World Politics*, 2001, ss.325-61; Terry Lyn Karl, *The Paradox of Plenty: Oil Boom and Petro-States*, Berkeley: University of California, 1997.

11. A. R. Norton (der.) *Civil Society in the Middle East*, Leiden: Brill, 1996. Ayrıca, bkz. Larbi Sadiki, *Rethinking Arab Democratization: Elections without Democracy*, Oxford: Oxford University Press, 2009.

12. Illiya Harik, “Democracy, ‘Arab Exceptionalism’ and Social Science”, *Middle East Journal*, 60(4), 2006, s. 85.

13. *The Economist*, 5-11 Şubat 2011, s.22.

Fotoğraf: AA - EPA

olarak, refah ve özgürlük üretemeyen Arap otoriter rejimleri sallanmış, Mısır ve Tunus'ta olduğu gibi yıkılmışlardır. Bununla birlikte, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Arap coğrafyasındaki bütün halk hareketlerini aynı kefeyle koymak doğru olmayacaktır. Mısır ve Tunus ile örneğin, Bahreyn, Suudi Arabistan'da var olan hareketlenmelerin dinamikleri farklılar arzedebilir.

Ayrıca, bilhassa Mısır'daki halk hareketlerinin örgütlenme ve organize olmada göstermiş olduğu başarı ve dinamizm gerekli şartlar oluştuğunda bu coğrafyada sağlıklı ve güçlü sivil toplum örgütlenmelerinin mümkün olduğunu net bir şekilde göstermiştir. Bu açıdan, Orta Doğu coğrafyasında güçlü devlet zayıf sivil toplum olduğu şeklindeki görüş darbe almıştır.¹⁴

Demokrasi ve Alternatifleri

En çok merak edilen hususlardan biri de Tunus ve Mısır'da olduğu gibi yıllarca ülkeyi yöneten otoriter liderlerin gitmesi ile Arap coğrafyasına liberal demokrasinin gelme ihtimalinin ne olduğudur. Liberal demokrasi, bilhassa Soğuk Savaş sonrası

dönemde küresel ağırlığını devam ettirmektedir. Her ne kadar, bazı önemli araştırmacılar, son yıllarda, liberal demokrasinin küresel düzlemde görece değer kaybetmeye başladığını düşünseler de¹⁵, liberal demokrasinin hala ciddi bir rakibinin olmaması Arap coğrafyasında demokratik değerlerin yaşama şansını arttırmaktadır. Zaten, Arap dünyasında yapılan kamuoyu yoklamaları bir değer olarak demokrasinin popülaritesinin ve meşruluğunun hiçte azımsanmayacak boyutlarda olduğunu bize göstermektedir.¹⁶

Birçok Arap ülkesinde nüfusun yarısından fazlası 25 yaşın altında bulunmaktadır. Genç nesil kendilerini “görece yoksul” hissetmekte ve Batı’da yaşayan gençler gibi yukarı mobilizasyon, özgürlük ve refah arzulamaktadır.

Şu halde Arap coğrafyasında bulunan birçok ülkenin, bilhassa da Mısır ve Tunus gibi görece homojen olan ülkelerin rejimlerinin liberal demokrasiye geçmelerini beklemekle birlikte bu yolda iki büyük engel olabileceğini düşünmekteyiz.

14. Bu konuda daha önceleri kaleme aldığım bir makale için, bkz. Ali Resul Usul, “Sivil Toplum, Demokrasi ve Osmanlı: Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Türkiye Günlüğü*, Eylül-Ekim 1997, ss. 78-92.
15. Larry Diamond, “Why democracies survive”, *Journal of Democracy*, 22 (1), 2011, ss. 19-20.

16. Mark Tessler ve Elaonor Gao, “Gauging Arab Support for Democracy”, *Journal of Democracy*, 16(3), Temmuz 2005, ss. 83-97; Amaney Jamal ve Mark Tessler, “The Democracy Barometers: Attitudes in the Arab World”, *Journal of Democracy*, Ocak 2008, ss. 97-110.

Fotoğraf: AA - EPA

Diğer bir nokta da gerek sahip olduğu hidrokarbon kaynakları, gerek Orta Doğu'nun jeopolitik önemi, gerekse de Arap-İsrail ve Filistin sorunu nedeni ile olsun, başta ABD olmak üzere büyük güçlerin bu bölge üzerindeki siyasetlerinde gerçek anlamda demokrasiye pek fazla yer olmamıştır. Zaman zaman "İslami tehlike" nedeni ile de Batı yanlısı otoriter rejimlerin desteklenmesi şimdiye kadar bu bölgenin demokratikleşmesi sürecini olumsuz etkilediği gibi bu yaklaşımın bundan sonra da bu sürece zarar verme ihtimali mevcuttur.

Bu açıdan bakıldığında, Arap ülkelerinde bulunan "İslami" parti ve grupların Batı ve İsrail karşıtlığı olma ihtimali nedeni ile engellenmeye çalışılması bölgede demokratik rejimin ve kültürünün gelişmesini olumsuz etkileyecektir. Bununla da birlikte, Arap dünyasındaki İslami hareketlerin demokratikleşme sürecinden ne şekilde etkileneceği tartışma konusudur. Bazı yazarlar, İslami hareketlerin demokratikleşme ihtimalini zayıf görürlerken¹⁸, diğer bazı araştırmacılar bu konuda daha olumlu bakış açısına sahiptirler. Gerçek anlamda demokratik sürecin belli bir yumuşama getirme ve demokratik kültürü geliştirme ihtimalini olumsuz görüşlerden daha makul görmekteyim.¹⁹

Birincisi, "liberal otoriter" rejimlerin yükselme ihtimali; ikinci olarak da bölgenin hassas uluslararası dengeleri nedeni ile ülkelerin kendi hallerine bırakılmamaları ve bilhassa büyük güçlerin bölgeyi kendi çıkarlarına göre yönlendirme arzularının bölgedeki olumsuz etkileri. Birbirleri ile bağlantılı olan bu iki konuya yakından eğilmek gerekir. Tunus ve Mısır'daki halk hareketlerinin kendilerine sıçramasından endişe eden bazı Arap ülkelerinin "reform" adına bazı alanlarda özgürlükleri genişletmeyi düşündüklerini görüyoruz. Var olan sıkışma ve toplumsal gerginliği düşürmeyi hedefleyen "reform" çalışmaları bu ülkelerde tedricen demokrasiye geçme ihtimali yaratacağı gibi bazı özgürlüklerin verildiği ama demokratik olmayan sistemin ciddi şekilde dönüşmediği otoriter rejimleri sınırlı bir şekilde değiştirerek bir müddet daha bu rejimlerin yaşamasına imkân verebilecektir.¹⁷

Bilhassa Mısır'daki halk hareketlerinin örgütlenme ve organize olmada göstermiş olduğu başarı ve dinamizm gerekli şartlar oluştuğunda bu coğrafyada sağlıklı ve güçlü sivil toplum örgütlenmelerinin mümkün olduğunu net bir şekilde göstermiştir.

Burada altı çizilmesi gereken çok önemli bir ayrım da, demokrasiye geçme ile demokratik rejime hemen sahip olunamayacağı gerçeğidir. Türkiye bu gerçeği, 1950 yılından bu yana demokratik rejime geçme çabasında olan bir ülke olarak çok iyi bilmektedir.²⁰ Demokratikleşme, ucu açık, karmaşık ve uzun bir süreçtir. Arap ülkelerinden bazılarında önümüzdeki günlerde adil, eşit, yarışmacı ve çok partili seçimler gerçekleştirilse dahi rejimin demokratikleşmesi uzun sürecektir.²¹

17 Daniel Brumberg, "Democratization in the Arab World? The Trap of Liberalized Autocracy", *Journal of Democracy* 13, 2002, s. 56.

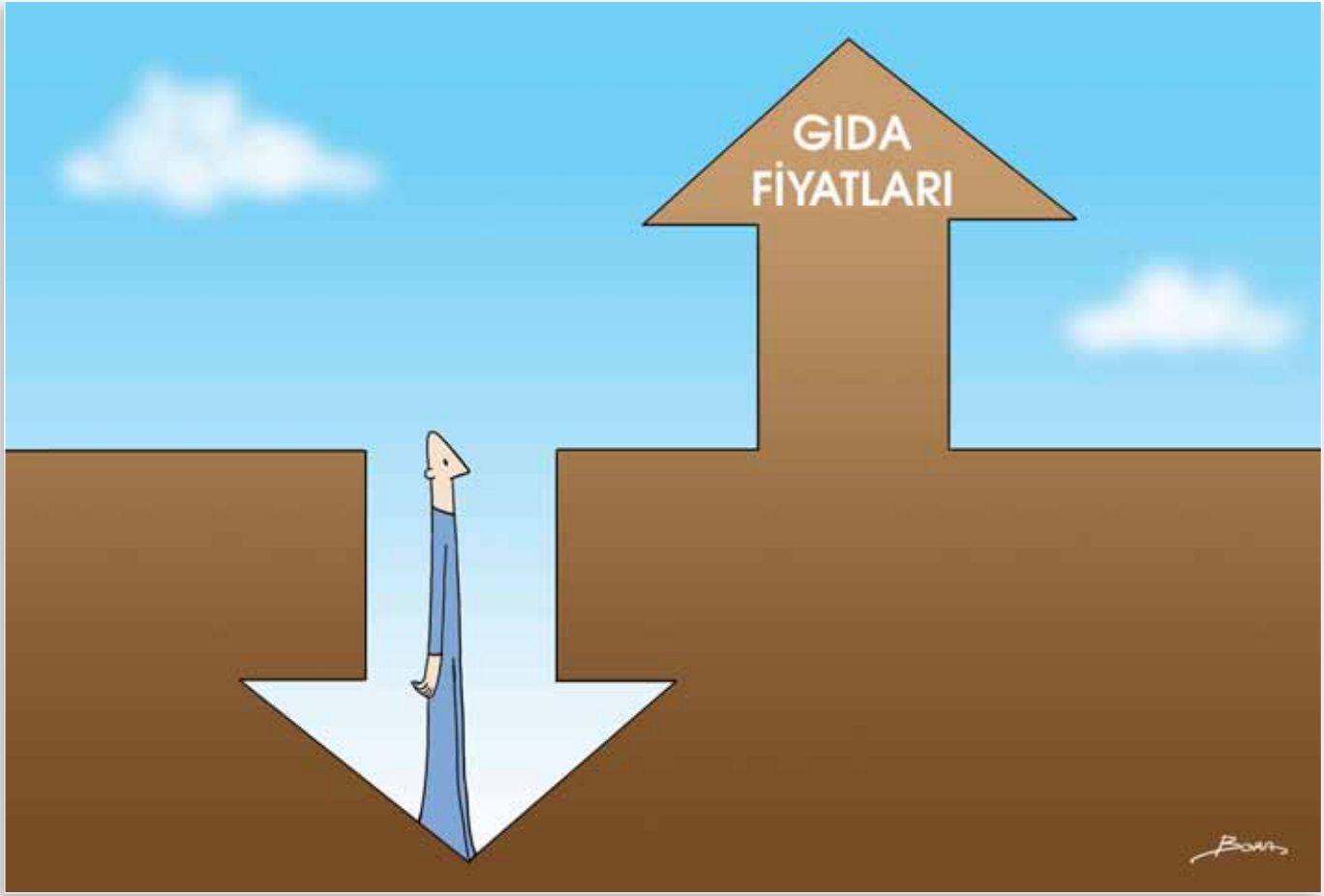
18 Örneğin, Bassam Tibi, "Islamist Parties: Why they can't be democratic", *Journal of Democracy*, 19(3), 2008, ss. 43-48.

19 Bu konuda daha olumlu görüş için, bkz. John Esposito ve John Voll, *Islam and Democracy*, Oxford: Oxford University Press, 1996; Bruce K. Rutherford, *Egypt after Mubarak: Liberalism, Islamism and*

Democracy in the Arab World, Princeton: Princeton University Press.

20 Ali Resul Usul, *Democracy in Turkey: The Impact of EU Political Conditionality*, Londra: Routledge, 2011.

21 Laurence Whitehead, *Democratization: Theory and Experience*, Oxford: Oxford University Press, 2002, ss. 7-35.

KUZEY AFRİKA'DA YÜKSELEN GIDA FİYATLARI VE İSYAN

Prof. Dr. A. Halis AKDER

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisat Bölümü

Dünya Bankası'nın gıda-fiyat endeksi Ekim 2009'dan Ocak 2011'e yüzde onbeş oranında arttı. Artış aynı hızla bir yıl sürse yüzde yetmişbeşi bulur. Ekim 2009-Ocak 2011 arasında buğday fiyatları ikiye katlandı, mısır fiyatı aynı sürede yüzde yetmiş arttı. Diğer önemli gıda ürünlerindeki şeker, yağ gibi, artışlar da oldukça yüksek.

2010'dan bu yana artan gıda fiyatlarının orta ve düşük gelirli ülkelerde kırkdört milyon kişiyi daha yoksulluğa ittiği ileri sürülüyor (World Bank, 2011). Kuzey Afrika'nın da en olumsuz etkilenenler arasında olduğu biliniyor. Hepsi orta-düşük gelirli ülkeler ve büyük ölçekte net tarım

ürünleri ithalatçısı; en çok buğday ithal ediyorlar. Gıda gereksinimlerinin yarıya yakını ithalat ile uluslararası piyasalardan karşılıyorlar. Ortak yanlarına karşılık önemli farklılıkları da var. Önemli petrol ihracatçısı olan Libya (?) ve Cezayir'in karşılaşılan sorunlar karşısında "para dökerek" çözüm arayışları, gıdadan kaybettiklerini petrolle geri kazanmaları, onları, yoksulluk sorununu çözemeseler de, farklı kılıyor. Mısır'da yüzde yüz sulu tarım yapılmaktadır. Diğerlerinde kuraklık ve tarıma elverişli toprakların azlığı en önemli sorunlar arasında sayılabilir.

Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır'da 2011 yılının ilk aylarındaki ayaklanmalar gıda ve yakıt fiyatlarındaki yükselişin

güç kazandığı anda gözlemlendi. Hem fiyat artışları hem de sosyal huzursuzluk hala sürüyor. Birçok gözlemci iki gelişmenin arasındaki nedensel bağ olduğunda hemfikirler. Gıda fiyatlarındaki hızlı ve aşırı yükselişin özellikle yoksul kesimleri ayaklanmaya iteceği genel bir kabuldür (?) Kuzey Afrika'da oldukça sık gözlemlenmiştir. Aslında konunun iktisadi boyutu fiyat artışları, daha dikkatli ifade edilirse, ani fiyat sıçramaları ve yoksulluktur. Bunların isyana dönüşmesi ancak politik nedenlerle açıklanabilir. İtirazlar, işsizlik, yolsuzluk ve geçim sıkıntısına birlikte odaklanmıştır.

Gıda Fiyatları Neden Yükseliyor?

Önce “artan gıda fiyatları” sürecine açıklık getirilmeli. Geçen yüzyıl boyunca reel gıda fiyatları düşüş eğilimindeydi. Özellikle seksenli ve doksanlı yıllarda en düşük düzeyine indi. 2000 yılı dip nokta olarak kabul edilebilir ancak bundan sonra gıda fiyatları artış eğilimine girmiştir. Bu yükselen eğilimin yanı sıra 2007-2008 yıllarında büyük bir dalgalanma olmuş, 2010-2011 yılında bu dalgalanma daha şiddetli biçimde tekrarlanmaktadır. Genel artış eğilimini etkileyen gelişmeler ve dalgalanma, ani yükselmenin nedenleri ayrı ayrı tartışılabilir (IMF, 2011).

Artışların dışsal, geçici nedenler, afetler, hava koşulları, bir o kadar da uygulanan tarım politikaları tercihleri ve daha kalıcı, uzun süreceği düşünülen gelişmelerden kaynaklandığı biliniyor. Şimdi gözlemlenen dalgalanma 2010'un ortalarından başladı ve sürüyor. Artışlar Avustralya, Pakistan ve Hindistan'ın bazı kesimlerinde seller, Doğu Avrupa, Arjantin ve Çin'de gözlemlenen kuraklığa bağlıdır. ABD'de de mısır üretimi umulanın altında kalmıştır. Ticaret politikaları, özellikle ihracat yasağı da fiyat sıçramalarının başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir. Afetler ve yasaklar, 2011 hasadının ne kadar olacağı ve ne kadarının pazarlanabileceği konusunda belirsizlik yaratmıştır. Nisan ayında 2011'in ilk güvenilir tahminleri yapılabilecek. Süreç bundan sonra daha da artış ya da düşüş biçiminde gelişebilir. Gıda fiyatlarının hangi düzeyde istikrara kavuşacağı, düşerek genel artış eğilimine erişeceği de, o sırada tahmin edilebilir. Şimdiki beklentiler dalgalanmanın biteceği ancak fiyat artışındaki 2000 yılından bu yana süren genel artış eğiliminin süreceği yönündedir. İleride yeni dalgalanmaların olacağı, iklime bağlı ani fiyat yükselişlerinin tekrarlanacağı da beklenmektedir.

Genel artış eğilimini desteklediği söylenen etmenler arasında gıda ürünlerine talebin artması ve talep yapısının değişmesi var. Gelişen ekonomilerde özellikle Çin ve Hindistan'da artan gelirle birlikte daha fazla protein tüketimine doğru bir yönelme olduğu, tarım alanlarının giderek hayvan üretimine ve yem üretimine ayrıldığı, alan azalmasıyla arzı azalan ürünlerin fiyatlarında artış gözlemlendiği ileri sürülüyor.

İkinci neden biyoyakıt üretimi. Özellikle ABD'de tarım alanlarının gıda üretiminden çekilerek yakıt üretimine kaydırılması önemli ihracatçı olan ABD'nin gıda ihraç fiyatlarını yükseltiyor. Bu konu petrol ve gıda fiyatlarının beraber yükselmesinde döngüsel bir ilişki de oluşturuyor. ABD, artan Petrol fiyatları karşısında petrol talebini sınırlandırmak için sübvansiyonlu “ethanol” üretiyor bu da gıda fiyatlarını yükseltiyor.

Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır'da 2011 yılının ilk aylarındaki ayaklanmalar gıda ve yakıt fiyatlarındaki yükselişin güç kazandığı anda gözlemlendi. Hem fiyat artışları hem de sosyal huzursuzluk hala sürüyor. Birçok gözlemci iki gelişmenin arasındaki nedensel bağ olduğunda hemfikirler.

Öte yandan petrol fiyatlarındaki artış navlun ücretlerini, gübre fiyatlarının, tarımsal araç yakıt giderlerini yükseltiyor bu da gıda arzını olumsuz etkiliyor. Bunlara son olarak stok politikası da eklenebilir. 2000 yılından bu yana, temel gıda ürünlerinin üretildiğinden fazlası tüketilmektedir. Başka deyişle stoklar eriyor. Stok azalmasının “spekülatif” işlemlere uygun bir ortam hazırladığı da söylenebilir. (Akder, 2009) Net gıda ürünü ithalatçısı olan petrol ihraç eden Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri gıda fiyatlarının daha da yükseleceği beklentisiyle, özellikle petrol ihraç eden ülkeler stoklarını artırmak için taleplerini alışılmışın üzerinde artırmışlardır. Bu da hızlı fiyat artışına döngüsel katkı yapmaktadır öte yandan sürmekte olan ayaklanmalar, iç huzursuzluk, Libya'da olduğu gibi, gıda piyasalarındaki belirsizliği artırmaktadır.

Hemen sonuca varmayıp, dikkat edilmesi gereken bir konu var. Uluslararası piyasa fiyatları herhangi bir ülke içindeki gıda enflasyonunun, birçokları arasından, yalnız bir belirleyicisidir. Tarım hala (çok) korunan bir sektör

olduğundan, ülke içindeki gıda fiyatları büyük ölçüde o ülkede uygulanan tarım politikalarına bağlı olarak, uluslararası düzeyde gözlemlenenden daha yüksek ya da düşük düzeyde seyredebilir.

Artışların dışsal, geçici nedenler, afetler, hava koşulları, bir o kadar da uygulanan tarım politikaları tercihleri ve daha kalıcı, uzun süreceği düşünülen gelişmelerden kaynaklandığı biliniyor. Genel artış eğilimini desteklediği söylenen etmenler arasında gıda ürünlerine talebin artması ve talep yapısının değişmesi var.

Gıda Fiyatları Artışının Etkisi

Düşük gelirli ülkeler ve bu ülkelerdeki düşük gelirlilerin uluslararası gıda fiyat artışlarından daha olumsuz etkilenmelerinin bazı temel nedenleri var. Birincisi, gıda ürünlerinin işlenmişlik derecesiyle ilgilidir. Gelişmiş bir ülkede ekmek fiyatı yalnız buğday maliyetinden oluşmaz. Emek, nakliyat, paketleme, perakendecilik payları, ülkesine göre, toplam maliyet içinde buğdaydan çok daha önemli bir pay tutabilir. Yalnız buğday fiyatının artması ekmek fiyatına buğdayın maliyet içindeki payı kadar yansımaktadır. Oysa düşük gelirli ülkelerde, temel beslenme ihtiyacını karşılamak için, doğrudan buğday ya da un tüketicisi olan çok sayıda insan var. Onlar buğday fiyat artışlarını çok daha doğrudan hissediyor. Aynı konu farklı bir biçimde de dile getirilebilir: Düşük gelirli grupların toplam harcamaları içinde gıda harcamalarının payı çok yüksektir. Bu Kuzey Afrika'da yüzde otuzbeş ile ellibeş arasında olabilir.

Geçici nedenlerle dalgalanarak yükselen fiyatların, olumsuz iklim koşulları gibi etkenler son bulduğunda, tekrar düşmesi beklenir. Ancak enflasyonun düşmeyeceği beklentisi oluşmuşsa, bu ücret artışı talebi ile sonuçlanmakta, arttığı ölçüde de enflasyonu kalıcı hale dönüştürmektedir. Bu süreç ayrıca kamu ve özel sektör farklılaşmasını pekiştirmektedir. Enflasyonun düşmeyeceği yönünde beklenti yaratan en önemli iki konu da gıda harcamalarının toplam gelir içindeki yüksek payı ve hükümetlerin enflasyon karşısındaki uyguladıkları ya

da uygulayacakları politikalara duyulan güvensizliktir. (IMF, 2008). 2008 yılındaki fiyat dalgalanmasından sonra fiyatlar tekrar düşerken Kuzey Afrika ülkelerinde bu düşüş çok sınırlı kalmıştır.

Sübvansiyonlu Gıda Tüketimi

Kuzey Afrika'da hükümetler yükselen uluslararası gıda fiyatlarını doğrudan tüketiciye yansıtmıyor. Bu ülkelerde tarım-gıda sektöründe korumalar çok yüksektir, ayrıca üretime doğrudan fiyat desteği verilmektedir. Birçok idari kararlar pazara ve ticarete müdahale edilmektedir; özellikle gıda ihracatı zorlaştırılmıştır. Birbirine zıt yönde etki yapan müdahaleler sonucunda fiyatlar, dünyada bir fiyat artışı olmaksızın da çok yükselmektedir.

Bu durumda gıda tüketimine sübvansiyon verilmesi sürekli, yerleşmiş bir politika olmuştur. Uluslararası piyasalarda fiyatlar yükselince, net ithalatçı olan bu ülkeler yeni fiyat yükselişini de tüketiciye yansıtmamak için sübvansiyon vermektedirler. Ancak sübvansiyon tüm tüketimi kapsamıyor. Sübvansiyondan yararlanabilmenin de kendine göre zorlukları, maliyeti var. Ayrıca ucuza beslenmenin bir maliyeti de bozulan halk sağlığıdır. FAO bu konuda uyarıyor. Başka deyişle tüketiciler (uluslararası) fiyat artışından kısmen de olsa doğrudan etkileniyorlar. Yukarıda değinilen nedenlerle, piyasalar çalışmadığı için, uluslararası piyasalarda fiyatlar indiğinde, bu ülkelerde, iç piyasada fiyatlar pek düşmüyor, sübvansiyon yükü de azalmıyor.

Uluslararası piyasa fiyatları herhangi bir ülke içindeki gıda enflasyonunun, birçokları arasından, yalnız bir belirleyicisidir. Tarım hala korunan bir sektör olduğundan, ülke içindeki gıda fiyatları büyük ölçüde o ülkede uygulanan tarım politikalarına bağlı olarak, uluslararası düzeyde gözlemlenenden daha yüksek ya da düşük düzeyde seyredebilir.

Şimdilerde olduğu gibi, 2008 de yaşanan fiyat artışlarının getirdiği sübvansiyon yükü (artı yüksek borç yükü), kamu harcamalarını azaltmayan bir baskı altına almışken 2011 fiyat yükselişinin getirdiği yeni yükün aşırı olduğu anlaşılır. Geçmişte de sübvansiyonlar her azaltılmaya çalışıldığında, yeterince verilmediğinde, son yaşanan şiddette olmasa da huzursuzluk

çıkılmış, büyük kentlerde isyan benzeri gösteriler gerçekleşmiş ama sonuçta sübvansiyon talepleri karşılanmıştır.

Yoksulluk ve İsyan

Önce yoksulluk ve tarım-gıda fiyatları artışı üzerinde durulabilir. Kuzey Afrika ve diğer gelişen ülkelerde en yoksullar kırsal kesimde yaşamaktadır ve geçimlerini gıda-tarım ürünlerinden sağlamaktadırlar. Gıda fiyatlarının artışı onlar için sorun değil, yoksulluğa karşı çözüm, fırsat olarak görülmelidir. Buradaki en yoksul ve ülke yoksulluğunun kaynağı olan bu grup açısından, tersine uzun yıllardır hep düşen tarım ürünleri fiyatları sorun yaratmıştır.

Kuzey Afrika ülkelerinde kırsal yoksulluktan bıkan önemli bir nüfus büyük kentlerin çevresine göç etmişler ve verimli bir istihdam bulamadıklarından kent yoksulları ordusuna katılmışlardır. Sübvansiyonlu gıdaya en çok gereksinim duyan grup budur ama kaynağı kırsal kesimdir. Bu grubun sübvansiyonlu gıda almasından en çok zarar gören de kırsal kesimde kalmış, tarımla uğraşan yoksul kesimdir. Dikkat edilirse gıda fiyatları yükseldiğinde onların sesi duyulmuyor. İsyan edenler, kentlerde yeniden mutlak bir yoksulluğa itilenler, kır yoksulluğundan kurtulmak için iş umuduyla geldikleri yerde uzun süredir hiçbir şey elde edememiş olanlardır. Onların isyanı daha çok beceriksiz, kayırmacı yöneticilere, onlara fırsat tanımayan politik sistemdir. Kendilerine pahalı bile olsa yeterli gıdayı sağlayacak işi yaratmaktan aciz politik sisteme, nerdeyse iflas etmiş kamu harcamaları düzenine öfke duymakta, isyan etmektedirler.

Sonuç

Ürün düzeyinde, kabaca, toplam üretimin ne kadarının dış ticarete konu olduğu uluslararası piyasalarda fiyat dalgalanma endeksi olarak düşünülebilir. Bu oran ne kadar düşükse, dışsal bir etken sonucu uluslararası fiyat o denli yükseklerle dalgalanmaktadır. Hala süren yüksek korumalar nedeniyle tarımsal üretimin çok azı uluslararası ticarete konu olmaktadır. Gıda ürünleri piyasalarının bütünlenebilmesi fiyat oynaklığını azaltacak en ciddi önlem olabildi. Ancak bu konuda gelişmiş ülkelerin, başlangıçta varmış gibi yaptıkları liderlik ve isteklilik havasının yanıltıcı olduğu anlaşıldı. ABD ya da AB'nin Doha Gelişme Turlarını sonuçlandıracak liderliği üstlenmesi söz konusu değil. Oysa hem Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması'nın (1995) hem de tamamlanamayan Doha Turlarının mantığı, tarımın sorunlarının çözülebilmesi için gelişmiş ülkelerin iç

Kuzey Afrika ve diğer gelişen ülkelerde en yoksullar kırsal kesimde yaşamaktadır ve geçimlerini gıda-tarım ürünlerinden sağlamaktadırlar. Gıda fiyatlarının artışı onlar için sorun değil, yoksulluğa karşı çözüm, fırsat olarak görülmelidir.

destekleriyle saptırılarak düşürülmüş dünya fiyatlarının daha liberal politikalarla yeniden yükselmesini sağlamaktır. Fiyatların yükselmesi değil, ani iniş, çıkış göstermesi sorun yaratmaktadır. Yoksulluk adına önlenmesi, mücadele edilmesi gereken fiyat artışı değil ani fiyat dalgalanması olmalı.

Alternatif enerji kullanımıyla tarımsal üretim petrol ilişkini zayıflatılmaya çalışmak; biyoyakıt teknolojisinin değiştirilerek, gıda üretimiyle rekabetini azaltmak; tarıma, tarımsal araştırmaya, iklim değişikliği ile mücadele için yatırım yapmak; uluslararası bir anlaşmayla ihracat yasağından vazgeçilmesi ya da kurula bağlanması; fiyat dalgalanmalarını azaltır. Ancak bunlar hem uluslararası işbirliği hem de süre gerektiriyor. Oysa sorunlarına acil çözüm bekleyenler var. Uluslararası gıda piyasalarındaki fiyat dalgalanmalarından en çok zarar gören Kuzey Afrika ülkelerinin elbette tek başlarına yerine getirilebilecekleri de var. Bunların başında gıda sübvansiyonlarının herkese değil, hedeflenen gruplara, en ihtiyaç duyanlara yönlendirilmesi geliyor. Hedeflenecek grupların başında kuşkusuz hamile kadınlar, çocuklar olmalı.

Kaynaklar:

- T. Helbing, S. Roache (2011) "Rising Prices on the Menu", Finance & Development, March 2011, pp.24-27
- A. H. Akder (2009) Finansal Kriz ve Gıda Ürünleri Fiyatları" Uluslararası Ekonomik Sorunlar, Sayı 33, Yıl 9, Mayıs 2009, Sayfa 27-38.
- World Bank (2011) "Food Price Watch" Poverty Reduction & Equity Group, www.worldbank.org/poverty February, 2011.
- International Monetary Fund (2008), World Economic Outlook, Chapter 3, "Is Inflation Back? Commodity Prices and Inflation", October , Washington.

Fotograf: AA - Mustafa Abadan

KKTC’NİN POSTA KODU: MERSİN 10 YA DA EKONOMİK BAĞIMSIZLIĞIN ANLAMI

Dr. Sylvia Tiryaki
İstanbul Kültür Üniversitesi

Çok değil bir yıl öncesine kadar, Türkiye’deki gazetelerde Kıbrıs hakkında birşey yazmak o makalenin okunma ihtimalini azaltacağı anlamına geliyordu. Editörler yazıyı yine de basardı belki, ama okunma oranlarının düşme riskini de göze almış olurlardı. Okuyucu da, gazeteci de Kıbrıs sorunundan hoşlanmazdı. Klişelerin arasına sıkışmış olan Kıbrıs sorunu en popüler konular arasında değildi. Bir sohbetle Kıbrıs konusunu açtığınızda da verilecek muhtemel tepkiler “Kıbrıs’tan hala sıkılmadın mı? Hala orasıyla mı uğraşıyorsun? Artık bırak, orada birşeyin değişeceği yok” olurdu.

İhtilafın “olaysızlığına” dair görüşler sadece Kıbrıslı Türk ve Rumların arasındaki görüşmelere değil, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği’nin hiçbir şey yapmayışına da gönderme yapardı.

Şimdi hava değişti. Dışarıda, görünürde değişen bir şey yine yok ama içerisi kaynıyor. Sorun bu kez Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında değil; Türkler ile Türkler arasında. Türkiye KKTC’ye “kemerleri sıkın” deyince kıyamet koptu ve gösteriler, gösterilere gösterilen tepkiler manşetlere, televizyon haberlerinin en mutena köşelerine taşındı.

Yeni keşfedilen eski hikâye

Kıbrıslı Türklerin Türkiye karşıtlığı yeni değil. Fakat görünen o ki bu hissiyatı Türkiye yeni keşfediyor. 1974 müdahalesinden sonra Anadolu'dan gelip Kuzey Kıbrıs'a yerleşen Türkler de pek sevilmediler, uzunca bir süre izlediği politikalarla çözümsüzlüğü çözüm sayan Türkiye de. Bunda mutlaka yapılan hataların katkısı var. Ancak hata yapılmış olması adaya her giden araştırmacının kolaylıkla fark edebileceği gibi Kıbrıslı Türklerin Türkiyeli Türkleri pek de sevmedikleri gerçeğini değiştirmiyor.

Unutmayalım ki “kemer sık” diyen Türkiye olsa da, sıkılmasını zorunlu kılan Kıbrıslı Türklerin yıllardır içinde yaşadıkları ambargolar, izolasyonlardır. Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi olarak kabul görmesidir.

Bu da galiba sorunun asıl kaynağının görülmesini engelliyor. Unutmayalım ki “kemer sık” diyen Türkiye olsa da, sıkılmasını zorunlu kılan Kıbrıslı Türklerin yıllardır içinde yaşadıkları ambargolar, izolasyonlardır. Rumların BM Güvenlik Konseyi'nin 1964 yılında aldığı bir karara dayanarak, biraz da Türkiye'nin bu karar sayesinde adanın “Taksim” olacağına dair inancı yüzünden anayasasına aykırı bir şekilde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek temsilcisi olarak kabul görmesidir.

Bu açıdan bakıldığında, ekonomik desteğin kısmen azaltılmasını protesto eden Kıbrıslı Türklerle parlayan Başbakan Erdoğan'ın “besleme” meselesini gündeme getirmesinin olumlu yanları olabilir. Çünkü bu tartışma sadece Kıbrıslı Türkler arasında değil, Türkiye'de de suların dalgalanmasına neden oldu. Başbakan'ın tepkisini eleştirenler kendisinin konuyu daha iyi ifade edebileceği konusunda haklı olsalar da, Başbakan'ın kızgınlığı, protestonun ardındaki asıl sebebin daha geniş kitlelere ulaşmasına vesile oldu.

Verilen tepki, eski yollarla sürdürülebilmesi artık pek de mümkün olmayan, donmuş *de facto* durumun veçhelerinden birini daha ortaya çıkarttı. Kıbrıslı Türkler neden Türkiye'ye bu denli bağımlılar sorusunun gündeme gelmesine, bu yazıda olduğu gibi ambargolara atıfta bulunulmasına yol açtı.

Sorun çok daha karmaşık

Ancak cevap sanıldığı kadar basit değil. Kıbrıslı Türkler, bazılarının iddia ettiği gibi, Türkiye'nin finansal desteğine, sadece KKTC uluslararası olarak tanınmamış, bir tek Türkiye tarafından tanınan bir devlet olduğu için muhtaç değiller. KKTC'nin tanınmamış olması ve uluslararası anlamda Mersin 10 posta koduna sahip olması, konu ekonomi olduğunda bir anlam ifade etmiyor. Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik olarak gelişmemişliğinin ardında yatan neden başka.

Tayvan örneğinin de gösterdiği üzere, dünyada tanınmamış ancak ekonomik performansı başarılı olan ülkeler var. AB'nin Kıbrıslı Türklerle resmi olarak ambargo uyguladığına dair popüler kanaat de gerçekte bağdaşmıyor. Kıbrıslı Türklerin izolasyonu ne AB ne de Birleşmiş Milletler tarafından resmen uygulanıyor. Resmi olarak, KKTC'ye ambargo uygulayan sadece iki ülke var;

1960'lardan bu yana, daha o zaman bile sadece Kıbrıslı Rumlar tarafından temsil edilen Kıbrıs Cumhuriyeti ve 1974 müdahalesini takiben Yunanistan.

Nisan 2004'te başarısızlığa uğrayan referandumunun ardından AB'nin resmi duruşu Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu azaltmanın yollarını aramak oldu. Yine de Konsey'in 26 Nisan 2004'de aldığı “Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu sonlandırmak ve Kıbrısın birleşmesine katkı sağlamak üzere bu toplumun ekonomik gelişimini desteklemek” kararı ne yazık ki boş bir taahhütten ibaret kaldı.

Türkiye'nin adadan çekilme kararı vermesi halinde, bırakın karşı tarafla iki toplumlu, iki kesimli bir devlet kurma hayalinin gerçekleşmesini, Kıbrıslı Türklerin şu anki maddi imkanlarını ellerinde tutmaları bile imkânsız hale gelecektir.

AB'nin ekonomik yaptırımları iptal etmekten söz etmiyor oluşu dikkatlerden kaçmış olabilir. Bunun sebebi bu tür yaptırımların aslında hiçbir zaman, ne 1974'te ne de 1983'te uygulanmamış olmasıdır. AB'nin resmi sitesinde, BM Şartı'nın Yedinci Bölümü çerçevesinde alınmış Güvenlik Konseyi kararları uyarınca uygulanan önlemler veya üye ülkelerin aldıkları mal, hizmet ticaretini ve sermayenin serbest

dolaşımını etkileyen tedbirler listelenmiştir. Bu liste sürekli olarak güncellenmektedir. Ancak bunların hiçbiri, KKTC'ye yönelik yaptırımları içermemektedir.

Konuya daha hakim olanlar, yaptırımları savunmak için Avrupa Adalet Divanı'nın Anastasiou davasında Kuzey Kıbrıs Ticaret Odası (KKTO) tarafından basılan bitki sağlığı sertifikaları konusundaki kararını alıntılarlar. Fakat KKTO uluslararası olarak tanınmış bağımsız bir kuruluştur ve 1959'da, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden bir yıl önce kurulmuştur. Üstelik Yeşil Hat Düzenlemesi ile birlikte, karar, izolasyonu savunmak için yeterince iyi bir kanıt da teşkil etmemektedir. Kıbrıslı Rumlar bile, Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nü engellemek için artık bu kararı referans almamaktadır.

Kıbrıslı Türklerin doğrudan ticaret yapamamasının tek sebebi, Kıbrıslı Rumların Konsey'deki vetosudur. Kalkmasının önünde de hiç bir hukuki engel yoktur. Ne BM Güvenlik Konseyi'nin KKTC'nin tanınmaması talebi, ne de Avrupa Adalet Divanı'nın kararı, Kıbrıslı Türklerin ekonomik gelişmesinin önüne konan engellerin kaldırılmamasının gerekçesi olarak gösterilemez. Kıbrıs'a benzer durumlarda uluslararası kamuoyunun pozisyonu, Uluslararası Adalet Divanı'nın Namibya davasında aldığı kararda olduğu gibi, bir ülkeyi tanınamama politikasının tanınmayan bölgede yaşayanlara zarar vermemesi üstüne oturmuştur.

Zaten, KKTC'nin tanınmaması çağrısı yapan 541(1983) ve 550(1984) numaralı BM Güvenlik Konseyi Kararları da ekonomik yaptırımlardan söz etmemektedir. Uluslararası kamuoyu, Güney Afrika Bantustan'ları veya Güney Afrika ve Namibya durumlarında olduğu gibi izolasyon politikası güttüğünde bunu açıkça belirterek yapmaktadır. KKTC'nin durumunda ise, devletlere yapılmış bu gibi bir çağrı olmadığından ülkelerin izolasyoncu politikaları tamamen yerel siyasi kararlara dayanmaktadır ve herhangi bir uluslararası hukuki yaptırımın sonucu değildir.

Sorunun özünü görmek

Türkiye karşıtlığında Lefkoşa'da bir araya gelen göstericilerden bazıları, Ankara'dan, KKTC'den ellerini çekmesini isteyen ve Türkiye'nin parasına ihtiyaç olmadığını söyleyen pankartlar taşıyorlardı. "Türkiye'nin parası" sadece senelik 580 milyon dolarlık paketi değil, aynı zamanda örneğin mülkiyet komisyonu aracılığı ile Kıbrıslı Rumların mülki tazminatları gibi bağışları veya inşaatına başlanan su boru hattını da içerdiğinden, bunlar ne yazık ki içi boş sözler olarak kalmaktadır. Kıbrıslı Türkler, içinde yaşadıkları şartlar altında, Türkiye'nin maddi desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Başbakan Erdoğan her ne kadar adanın Türkiye açısından önemli olduğunu söylese de, Türkiye'nin adadan çekilme kararı vermesi halinde, bırakın karşı tarafla iki toplumlu, iki kesimli bir devlet kurma hayalinin gerçekleşmesini, Kıbrıslı Türklerin şu anki maddi imkanlarını ellerinde tutmaları bile imkânsız hale gelecektir.

Kıbrıslı Türklerin gelecekte daha iyi şartlar altında yaşamak, birleşmeyi hayal ettikleri Rum kesimi ile daha adil bir anlaşma imzalamak için de yapmaları gereken, Türkiye'nin tasarruf önlemlerini bir tehdit ve çatışma sebebi değil, kendi bağımsız ve güçlü ekonomilerini geliştirmek için bir fırsat olarak görmeleridir.

Belki de bu yüzden adada gösteri yapan Türklere ve onlara tepki gösteren Başbakan'a teşekkür etmemiz gerekiyor. Onlar sayesinde sorunun özünü, Kıbrıslı Türklerin neden Türkiye'ye mali açıdan bu denli bağlı olduklarını gördük. Psikolojik saplantılar ve zaman içinde oluşan önyargılar ile üstü örtülen izolasyonlar sorunu böylece bir kez daha gündeme girdi.

Umarız bu tartışmanın yankısı sadece Rum kesimi ile sınırlı kalmaz. Hukuksuz ambargolar uygulayanlar, Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nü bir türlü yayınlamayanlar da olanı biteni duyar. Klişe haline gelmiş Ankara Antlaşmasına Ek Protokolü uygulayın laflarının ötesine geçilir. Bir de tabii Kıbrıslı Türkler bu durumda üstlerine düşeni yaparlar, Türkiye'nin vereceği paraya ihtiyaç duymamak için şimdiden kemerlerini sıkırlar.

Kıbrıslı Türklerin gelecekte daha iyi şartlar altında yaşamak, birleşmeyi hayal ettikleri Rum kesimi ile daha adil bir anlaşma imzalamak için de yapmaları gereken, Türkiye'nin tasarruf önlemlerini bir tehdit ve çatışma sebebi değil, kendi bağımsız ve güçlü ekonomilerini geliştirmek için bir fırsat olarak görmeleridir.

Fotograf. AA - Cem Öksüz

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN EKONOMİ PROGRAMI HEDEF VE POLİTİKALARI

Doç. Dr. Doğan Cansızlar

Genel Başkan Baş Danışmanı - MHP MYK Üyesi

M illiyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Ekonomik Programının temelleri ve dayanakları, 2009 yılında revize edilen **Parti Programında** ve 25 Ocak 2011 tarihinde Genel Başkanımız Sayın Dr. Devlet Bahçeli tarafından kamu oyuna açıklanan “**2023’e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi**” başlıklı **2011 Seçim Beyannamesinde** detaylı olarak yer almaktadır.

Öncelikle hemen şunu belirtelim ki; ülkemizin 21’inci yüzyılda, bölgesinde barış ve istikrarın teminatı olan, uluslar arası ilişkilerde söz ve itibar sahibi ekonomisi güçlü bir “**Lider Ülke**” konumuna gelmesi için gerekli bütün şartların hazırlanması MHP’nin stratejik hedefidir.

Bu çerçevede; milli kalkınmayı gerçekleştirerek Cumhuriyetimizin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü olan **2023** yılında “**Lider Ülke Türkiye**”yi inşa etme vizyonu doğrultusunda **program ve politikalar** belirlenmiş ve bunları uygulamaya koyacak kendi alanlarında uzman **MHP kadroları** oluşturulmuştur.

Küresel Güç Merkezi Haline Gelmiş Bir Türkiye

Nitekim; Parti Programı ve özellikle 2011 Seçim Beyannamesinde, 2011 yılından başlayarak 2023 yılına kadar küresel alanda güç merkezi haline gelmiş bir Türkiye’yi inşa etmeye hazır ve kararlı olan ve bunun için de **üç seçim dönemi için iktidara talip olan MHP**’nin diğer konuların yanı sıra ekonomik hedef ve politikalarına ilişkin taahhütleri açık ve net olarak ortaya konulmuştur.

Buna göre; sekiz yılı aşkın bir süredir, kesintisiz olarak iki seçim süresi, iktidarda bulunan AKP'nin ekonomik ve sosyal yapıda yol açtığı tahribatın onarılması ve toparlanması sürecini kapsayan **Onarım ve Toparlanma Dönemi'nde (2011-2015)**; ekonominin ortalama yüzde 7 oranında büyümesi, milli gelirin 1.1 trilyon dolara çıkarılması, yıllık 700 bin kişiye iş imkanının sağlanması, kişi başına gelirin 14 bin dolara çıkarılması, ihracatın 200 milyar dolara çıkarılması ve toplam istihdamın 25.5 milyon kişiye yükseltilmesi hedef alınmıştır.

Ekonomide toparlanma ve normalleşme dönemini takip eden ve gelişme, bütünleşme ve atılım sürecini kapsayan **Gelişme, Bütünleşme ve Atılım Dönemi'nde (2015-2019)**; milli gelirin 1.5 trilyon dolar seviyesine çıkarılması, kişi başına gelirin 19 bin dolara yükselmesi, ihracatın 300 milyar dolara çıkarılması ve toplam çalışan sayısının 28.5 milyon kişiye çıkarılması hedeflenmiştir.

Ekonomide gelişmenin, bütünleşmenin ve atılım sürecinin tamamlanmasını müteakip, bölgesinde ve küresel alanda güç merkezi Lider Türkiye'ye ulaşma sürecini kapsayan **Bölgesinde ve Küresel Ölçekte Güç Merkezi Lider Ülke Türkiye'ye Ulaşma Dönemi'nde ise (2019-2023)**; ekonominin yıllık yüzde 7 oranında büyümesi, milli gelirin 2.1 trilyon dolara çıkarılması, kişi başına gelirin 25 bin dolar olması, ihracatın 400 milyar dolara çıkarılması ve toplam çalışan sayısının 31 milyon kişiye ulaşması hedef alınmıştır.

Milli Ekonomi Programı

MHP; yukarıda belirtilen hedefleri gerçekleştirmek için, dışa açık ve rekabet gücü yüksek üreten bir ekonomiyi tesis etmek ve toplumun refah düzeyini artırarak sosyal dokuyu güçlendirmek amacıyla, öncelikle ülkemizin kendi imkan ve şartları ile doğal ve beşeri kaynaklarını dikkate alan **bağımsız ve milli bir Ekonomi Programı** uygulamaya koyacaktır. Uygulamaya konulacak Ekonomi Programının temel amaçları aşağıda açıklanmıştır.

1. İstikrarlı ve İstihdam Dostu Büyüme Sağlanacaktır

Serbest piyasa ekonomisi kurallarının işletilerek tekelsel oluşumların ve haksız rekabetin önlenmesi, kamunun ekonomide rolünün yol gösterici, düzenleyici ve denetleyici faaliyetler ile sınırlandırılarak, özel sektör dinamizminin ve teşebbüs gücünün desteklendiği istikrarlı, çevreye duyarlı ve katma değeri yüksek istihdam dostu bir büyümenin

gerçekleştirilmesi, ekonominin dış kaynak bağımlılığını azaltarak şoklara dayanıklı hale getirilmesi ve kırılganlığın azaltılması partimizin ekonomi politikasının temelini oluşturmaktadır.

Ulaştırma, enerji gibi Türk sanayicisinin uluslararası rekabet gücünü zayıflatan maliyet unsurları azaltılacaktır. Yatırım yapanlara, istihdam, üretim ve ihracat artışı sağlayanlara vergi indirim ve kolaylıkları içeren bir program uygulanacak, kayıt dışılıkla etkin mücadele edilecektir.

AKP hükümetleri döneminde, uygulanan yanlış ve sıcağa para ile küresel gelişmelere emanet edilmiş ekonomi politikaları nedeniyle ekonomide büyüme maalesef hem sürdürülebilir ve istikrarlı olamamış hem de istihdam dostu olamamıştır. Ekonomideki büyüme aşırı dalgalanmalar göstermiş, işsizlik ise bu dönemde bırakın azalmayı artmaya devam etmiş ve krizin çok ağır olarak yaşandığı 2001 yılındaki yüzde 8.4 oranının da üzerinde yüzde 12 civarında kronik hale gelmiştir.

İşte bu nedenle; MHP iktidarında, yatırım yapan, üretim ve ihracat artışı ile istihdam sağlayanlara vergi indirimi ve kolaylıklar içeren bir program uygulamaya konulacaktır. Bu çerçevede; ulaştırma, enerji ve diğer girdi maliyetleri gibi Türk sanayicisinin uluslararası rekabet gücünü zayıflatan maliyet unsurları azaltılacaktır.

Teknoloji tabanlı, katma değeri yüksek mal ve hizmet üreten alanlara yapılacak yatırımlara gerekli vergi, kredi, yatırım indirimi, enerji, arazi ve benzeri destekler sağlanacaktır.

Yatırım için gerekli teknik ve fiziki altyapı kamu-özel sektör ortaklık anlayışı içinde gerçekleştirilecektir.

Sanayinin kullandığı girdilerin fiyatlarını yükselten fon ve benzeri kesintiler gibi maliyeti etkileyen unsurlar kaldırılacaktır.

Yüksek ölçüde katma değer ve istihdam sağlayan yatırım projelerine yüzde 100'ün üzerinde yatırım indirimi verilecek, sigorta primi işveren payı belirli oran ve süreyle devlet tarafından karşılanacaktır.

İstihdam üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik primi yükü kalıcı olarak azaltılacaktır.

Katma değer vergisi genel oranı kademeli olarak aşağı çekilecek ve işlem vergilerinde (BSMV, damga vergisi, harçlar v.b) oranlar düşürülecektir.

Vergi mükelleflerinin özel ya da resmi işleri ile ilgili belgelendirdikleri tüm harcamaların gider konusu yapılması sağlanacaktır.

Vergisini zamanında düzenli ödeyen vatandaşlarımıza vergi indirimi sağlanacaktır.

Özel İletişim Vergisi ile mobil hizmetlerde abonelerden alınan kullanım ücreti ve ruhsat ücreti kademeli olarak kaldırılacaktır.

2. Sosyal Adalet ve Gelir Dağılımı

İstikrarlı ekonomik büyümenin sağlanması ve güçlü bir üreten ekonominin tesisi suretiyle; üreten, istihdam yaratan ve üretilen değerden bu süreçte yer alan her kesimin katkısı ölçüsünde adil pay almasını sağlayan bir sosyal refah düzeni oluşturmak ve işsizlik ve yoksulluğu azaltarak gelir dağılımını daha adil hale getirmek MHP' nin temel amaçlarından birisidir.

Kolay ve spekülative kazanç sağlayan ranta dayalı bir tüketim ekonomisi yerine, teknolojik gelişmeyi, yenilikçiliği, verimliliği ve istihdamı esas alan bir üretim ekonomisinin oluşturulmasını gerekli görmekteyiz.

Bugün için; gerçek işsiz sayısının 5 milyon kişi gibi rekor seviyeye yükseldiği ve her dört gençten birisinin işsiz olduğu, resmi rakamlara göre ; yoksul sayısının giderek arttığı ve nüfusun yüzde 18.08'ine tekabül eden 12 milyon 751 bin kişinin yoksul ve 339 bin kişinin açlık sınırında olduğu, milli gelirden alınan pay anlamında en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasında 8.5 kat farkın olduğu, hane halkının borç yükünün harcanabilir geliri içindeki payının 2002 yılındaki yüzde 4.3 oranından yüzde 44 oranına çıktığı, nüfusun neredeyse yarısının (yüzde 46.2) geliri ile ihtiyaçlarını karşılayamadığı ve ülke genelinde ay sonunu

çok kolay getirdiğini söyleyenlerin oranının sadece yüzde 1.9 olduğu ülkemizde olası sosyal huzursuzlukların ortaya çıkmasını önleyecek köklü ve kalıcı tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğu bir gerçektir.

AKP hükümetleri bunca yıllık iktidarları döneminde; yoksulluk ve işsizlikle mücadelede köklü ve kalıcı tedbirler almak yerine, kömür, gıda / temizlik maddesi paketi, beyaz esya / mobilya vb aynı yardımlarla palyatif tedbirlere başvurmuşlar ve yoksulluğu ve işsizliği bitirmek yerine, maalesef yoksul ve işsiz vatandaşları bilinçli olarak bağımlı hale getirip onları yönetmeyi ve serbest iradelerine ipotek koymayı tercih etmişlerdir.

Bankacılık ve finansal piyasaların milli ve yerel niteliğinin korunmasına özen gösterilecektir. Ziraat Bankası yeniden yapılandırılarak kamu bankası olarak kalacaktır. Halk Bankası'nın satışında halka arza ve sektörle ilgili meslek kuruluşlarına öncelik tanınacak; blok satışa izin verilmeyecektir. TKB yeniden yapılandırılarak, KOBİ finansmanında kullanılacaktır.

3. Para Politikası ve Fiyat İstikrarı

Ekonomide sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesini gerekli görmekteyiz. Bu amaçla; kamu ya da özel kesim ayırmaksızın borç stokunu ve şu anda rekor seviyelere ulaşan cari açığın ekonomide kırılganlığa yol açmayacak düzeylere çekilmesi için gerekli para ve kur politikalarının uygulanması zorunludur. Kurların piyasa koşullarına göre belirlendiği serbest dalgalı döviz kuru politikası esasları kabul edilmekle beraber, kısa dönemde kurlarda aşırı dalgalanma ve spekülative hareketlerin önlenmesi gerektiğine inanıyoruz.

Rekabetçi bir kur politikasının uygulanması, üretim ve ihracatın ithalata bağımlılığını azaltarak rekabet gücü yüksek bir üreten ekonominin tesis edilmesi açısından zorunludur.

Fotoğraf: AA - Kenan Çimen

4. Kamu Gelirleri Politikası

Vergi sistemi, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını dikkate alan dinamik bir yapıya kavuşturulacaktır. Bu çerçevede; yatırım yapanlara, istihdam, üretim ve ihracat artışı sağlayanlara yönelik vergi indirim ve kolaylıklarını içeren bir program uygulamaya konulacaktır.

Kayıt dışılıkla etkin bir şekilde mücadele edilecektir. Vergi oranlarında yapılacak indirimle ekonomide canlılık sağlanacak ve vergi tabanı genişletilecektir.

Vergi gelirleri içindeki dolaylı vergilerin payının bugünkü yüzde 66 seviyesinden AB ya da ya da OECD ortalaması olan yüzde 30' lar seviyesine indirilmesi sağlanacak ve böylece dar gelirlilerin vergi yükü hafifletilerek vergide adalet sağlanacaktır.

Vergi kanunları; verginin konusu, matrahı ve vergi çeşitleri itibariyle tümünden gözden geçirilerek uygulamada basitlik ve etkinlik sağlanacaktır.

Bilgi edinme hakkı ve şeffaflık kapsamında kişi ve kuruluşların ödedikleri vergilerin nereye ve nasıl harcadığı hususunda bilgi edinme ve gerektiğinde hesap sormaları sağlanacaktır.

5. Kamu Harcamaları Politikası

Kamu harcamalarında fayda maliyet analizini de kapsayan ve verimlilik ölçen yöntemler uygulamaya konulacaktır.

Yatırımların planlanması ve uygulanmasında etkinlik sağlamak suretiyle projelerin ekonomik büyümeye ve buna bağlı olarak sosyal refaha katkılarının artmasına dikkat edilecektir.

Uluslararası rekabet gücüne sahip, yüksek katma değerli, ileri teknolojili, istihdam yaratan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına gerekli kolaylıklar sağlanacaktır. Kısa vadeli sermaye hareketleri ekonomik istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarılacaktır.

Bütçe hazırlama sürecinde yetki ve sorumluluklar net bir şekilde tesbit edilerek Parlamentonun bu süreçte etkinliği artırılacak, performans denetimi, mali raporlama ve hesap verme sorumluluğunun genişletilmesi çerçevesinde mali saydamlık artırılacaktır. Bütçe harcamalarının Meclis tarafından denetlenmesinde Kesin Hesap Kanun Tasarısı'nın denetimine özel önem ve öncelik verilecektir.

6. Borç Yönetimi Politikası

Para ve maliye politikalarıyla uyumlu, sürdürülebilir, şeffaf ve hesap verilebilir bir borçlanma politikasının izlenmesi esastır.

Borçlanma maliyetini düşürmek amacıyla, geniş yatırımcı kitlesine ulaşarak borçlanma ihale sistemi daha rekabetçi hale getirilecek ve dış borçlanmada döviz kompozisyonu çeşitlendirilerek riskin ve maliyetin azaltılması sağlanacaktır.

7. Finansal Piyasalar ve Bankacılık

Başta bankacılık olmak üzere finansal piyasaların **milli ve yerel** niteliğinin korunmasına özen gösterilecektir.

Mevduat sigorta sisteminde, bankaların risklerinin dikkate alındığı **riske dayalı bir prim sistemi** oluşturularak sistemin kötüye kullanımı önlenecek ve mudilerin daha seçici davranmaları sağlanarak sektörde daha rekabetçi bir ortam oluşturulacaktır.

Bankaların reel kesimin finansmanında etkin hale gelebilmesi için, kaynak maliyetlerini artıran unsurlar yeniden değerlendirilerek, gerekli olmayanların tasfiyesi sağlanacak ve böylece **kredi maliyetleri** azaltılacaktır.

Tasarruf sahipleri ve kredi kullananlar için şeffaf ve güvenli bir bankacılık sistemi oluşturulacaktır.

Ziraat Bankası yeniden yapılandırılarak kamu bankası olarak kalacaktır.

Halk Bankası'nın satışında halka arza ve sektörle ilgili meslek kuruluşlarına öncelik tanınacaktır.

Halk Bankası hisselerinin blok satışına izin verilmeyecektir.

Türkiye Kalkınma Bankası yeni baştan yapılandırılarak, KOBİ finansmanında etkin bir şekilde kullanılacaktır.

Kamu bankalarının; tarım sektörünün modernleşmesi, sanayi üretiminin artırılması, bölgeler arası gelişmişlik farklarının giderilmesi ile tarımsal üretime küçük ve orta ölçekli işletmelere, Ar-Ge ve teknolojik yatırımlara destek verecek şekilde hizmet vermeleri sağlanacaktır.

Sermayenin tabana yayılmasının önündeki engeller kaldırılacaktır. Daha fazla küçük ve orta ölçekli yurt içi şirketlerin ve yatırımcıların sisteme girmesini sağlayacak yöntemler geliştirilerek piyasaların yeterli derinliğe kavuşması temin edilecektir.

8. Dış Ticaret

İhracatta sektörel mal grupları çeşitliliğinin sağlanması kapsamında katma değeri yüksek ve teknoloji yoğun mallara ağırlık verilerek **Türk Malı** imajının yerleşmesi için marka oluşturulması ile tanıtım ve tasarım faaliyetleri desteklenecektir.

Girdi maliyetleri bakımından Türk sanayicisinin uluslar arası rekabet gücünü engelleyen unsurlar ortadan kaldırılacak ve yatırım-üretim-ihracat zinciri sağlıklı olarak kurulacaktır.

İhracatın ve genelde üretimin ithalat bağımlılığını azaltmak için ithal girdilerin yurt içinde üretimi teşvik edilecektir. Ülkemizin ithal malları cenneti olmasına izin verilmeyecektir.

İhracat teşvik sistemi yeniden gözden geçirilecektir. Vergi iadesi talepleri daha hızlı sonuçlandırılacaktır. Nakdi KDV iadelerinde karşılaşılan sorunlar nedeniyle mahsuben iade uygulaması yaygınlaştırılacaktır

9. Yabancı Sermaye Yatırımları

Uluslar arası rekabet gücüne sahip yüksek katma değerli mal

Fotoğraf: AA - Mehmet Özdoğan

ve hizmet üretmek, ileri teknoloji transferini gerçekleştirmek, istihdam artışı sağlamak, yönetim kapasitesi ve iş gücü kalitesini geliştirmek amacıyla gelecek **doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına** Türkiye'yi cazip kılmak için gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.

Kısa vadeli portföy yatırımlarının hızlı ve yüksek miktarda yurt dışına çıkmasını önleyecek tedbirler alınarak kısa vadeli sermaye hareketleri ekonomik istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarılacaktır.

Yabancılar mülk satışının esasları, karşılıklılık ilkesi dikkate alınarak ve milli güvenliği tehdit etmeyecek şekilde belirlenecektir.

Doğrudan yabancı yatırımların yer seçimi, alt yapı gibi sorunlarını önemli ölçüde gideren **Endüstri Bölgeleri** uygulamaları etkin bir araç olarak kullanılacaktır.

Bürokratik işlemleri basitleştiren ve tüm işlemlerin tek merkezde yapılmasına imkan veren **Tek Durak İş Merkezleri** kurulacak ve yaygınlaştırılacaktır.

10. Özelleştirme

Özelleştirmede amaç, Devletin ekonomiye doğrudan müdahalesinin sınırlandırılması, verimliliğin artırılması, ekonomide rekabet ortamının tesisi, kamu maliyesi üzerindeki yükün hafifletilerek kaynakların etkin kullanılması, üretim ve istihdam artışı sağlanması, teknoloji transferi ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi ve **sermayenin tabana** yayılmasıdır.

Bu çerçevede, öncelik **halka arz** yoluyla özelleştirme olacaktır. Böylece sermayenin tabana yayılması sağlanacaktır.

Devlet tekellerinin yerini özel sektör tekellerinin almasını önleyecek piyasa düzenlemeleri etkinleştirilecek ve rekabetçi piyasaların oluşması sağlanacaktır.

Özelleştirme uygulamalarında; kapsam ve öncelikler yeniden belirlenecek ve **stratejik öneme sahip** kuruluşlarda kamunun gerektiğinde müdahale ve yönlendirme yapabilmesi belirleyici unsurlar olarak dikkate alınacaktır.

Köprü, otoyol ve barajlar gibi kamuya ait altyapı tesisleri özelleştirilmeyecek, bu tesisler için **gelir ortaklığı senetleri**

ihrac edilerek hem kaynak yaratılacak hem de alt ve orta gelir grupları için alternatif yatırım araçları sunulacaktır.

Yabancılar mülk satışı, karşılıklılık dikkate alınarak, milli güvenliği tehdit etmeyecek şekilde belirlenecektir. Doğrudan yabancı yatırımların yer seçimi, alt yapı gibi sorunlarını gidermede “Endüstri Bölgeleri” etkin bir araç olarak kullanılacaktır. Bürokratik işlemleri basitleştiren Tek Durak İş Merkezleri kurulup yaygınlaştırılacaktır.

Özelleştirmelerde **şeffaflık** ilkesi tam anlamıyla uygulanacak, kamu vicdanını rahatsız edecek hiç bir uygulamaya izin verilmeyecektir.

11. Ekonomik Kurumsal Yapılanma

Ekonomiye ilişkin politikaların ve uygulamaların yürütülmesinde ve koordinasyonunda yaşanan sorunları gidermek amacıyla, **“Ekonomi Bakanlığı”** kurulacaktır.

Tüm finansal piyasaların daha sağlıklı ve istikrar içinde işlemlerini ve dengeli ekonomik büyümeye katkıda bulunmasını sağlamak üzere; bankacılık, sermaye piyasası, sigortacılık ve diğer mali sektörü kapsayacak **“Mali Piyasalar Kurumu”** kurulacaktır.

Haberleşme, iletişim, ulaştırma, enerji, tarım, ilaç piyasalarının düzenlenmesi ve denetlenmesi amacıyla **“Sektörel Düzenleme Kurumu”** oluşturulacaktır.

Rekabet Kurumu yeniden yapılandırılacaktır.

Yüksek Planlama Kurulu, Özelleştirme Yüksek Kurulu, Para Kredi Koordinasyon Kurulu ve Ekonomi Koordinasyon Kurulu'nun birleştirilmesiyle **“Ekonomik ve Mali İşler Yüksek Kurulu”** oluşturulacaktır.

12. Ekonomik ve Sosyal Yaklaşımlar, Destekler ve Yardımlar

AKP hükümetleri döneminde Türkiye'nin katlanılmaz hale gelen ve toplumun her kesimini etkileyen ekonomik ve sosyal sorunlarını ve sıkıntılarını köklü ve kalıcı çözümlere kavuşturmak MHP'nin en önemli ve öncelikli hedefidir.

Alınacak köklü tedbirlerle ekonomik sorunların kalıcı olarak çözümü ve böylece herkesin iş ve aş sahibi olması ve refah seviyesinin yükselmesi bizim temel yaklaşımımızdır. Ancak; sorunların kalıcı olarak çözümüne kadar geçecek sürede toplumumuzun her kesiminin sorunlarının ve sıkıntılarının hafifletilmesi de zorunludur. Buna yönelik olarak, ekonomik ve sosyal alanda destekler ve yardımlar ile sağlık, vergi ve sigorta primleri ve yatırım ile üretimin desteklenmesi konularında MHP' nin uygulamaya koymayı planladığı düzenlemelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir.

İşsizler

Muhtaç durumdaki ailelerin **en az bir ferdine iş imkanı** sağlanacaktır. İş sağlanana kadar asgari ücretin yarısı kadar **(yaklaşık 412,5 TL) "Aile Sigortası Yardımı"** ödeme programı başlatılarak ailelere sosyal koruma uygulaması yapılacaktır.

Uzun süreli işsizlerin, gençlerin, kadınların ve dezavantajlı grupların istihdamını özendirmek amacıyla **"istihdam esaslı"** teşvik politikası etkin bir şekilde uygulanacak, işe alınan her ilave işçi için belirli süre ile sigorta primi, vergi ve enerji bedeline devlet katkısı sağlanacaktır.

Ekonomi Bakanlığı, Mali Piyasalar Kurumu, Sektörel Düzenleme Kurumu oluşturulacaktır. Rekabet Kurumu yeniden yapılandırılacaktır. Yüksek Planlama, Özelleştirme, Para Kredi Koordinasyonu ve Ekonomi Koordinasyonu birleştirilerek "Ekonomik ve Mali İşler Yüksek Kurulu" oluşturulacaktır.

Yoksullar

Muhtaç durumdaki ailelere aylık temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri **HİLALKART** ismiyle harcama kartları

verilecektir. Çeşitli adlar altında yapılması öngörülen destek ödeme tutarlarının tamamı **"HİLALKART"**lara yüklenecektir. Küçük esnafın desteklenmesi amacıyla **"HİLALKART"**lar sadece ikamet edilen mahaldeki (ilçe ve belde) esnaftan yapılacak alışverişte geçerli olacaktır.

Yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine devlet tarafından her ne ad altında olursa olsun yapılan yardımlar artırılarak sürdürülecektir. Sosyal yardım miktarı asgari yaşam düzeyi gözetilerek belirlenecektir.

Sosyal koruma bilgi sistemi geliştirilerek gerçek yoksulların hakkaniyete uygun bir şekilde sosyal yardım programlarından yararlanması ve hiç kimsenin aç ve açıkta kalmaması sağlanacaktır.

Yoksul ve dar gelirliler üzerinde haksız bir yük oluşturan dolaylı vergiler indirilecektir.

Her yoksul vatandaşın genel sağlık sigortasına ait primleri devletçe ödenecektir.

Kamuya ait atıl arazilerden kullanılabilir olanları, tarımsal üretim ve istihdam amaçlı olarak işsiz ve yoksul vatandaşlara tahsis edilecektir.

Konutu olmayan muhtaç kimselere sosyal konut sağlanacak, konut sağlanamadığı durumda ise kira yardımı yapılacaktır. Yoksullara yönelik, bireysel veya toplu konut yatırımlarında her türlü belediye harç ve vergileri kaldırılacaktır.

Asgari Ücretliler

Asgari ücret yükseltilecek, 2011 yılı itibariyle **net asgari ücret 825 lira** olacaktır.

Çiftçiler

Tarımsal destekler kademeli olarak gayri safi yurt içi hasılanın yüzde **1,5'u** düzeyine çıkartılacaktır. Halen **yüzde 0.5 olan** toplam destek miktarı ilk etapta iki kat artırılarak **yüzde 1'e** çıkarılacak ve yaklaşık **12,5 milyar lira** tarımsal destek yapılacaktır.

Besi hayvancılığının desteklenmesi amacıyla bütçeden yapılan destek ödemeleri **yüzde 50** oranında arttırılacaktır. Hayvancılık desteği, bugünkü **1 milyar 250 milyon lira** düzeyinden **2 milyar lira'ya** yükseltilecektir.

Küçük çiftçilerin desteklenmesi amacıyla mazot, gübre, ilaç, tohum ve fide gibi tarımsal girdiler üzerindeki **ÖTV ve KDV kaldırılacaktır.**

Muhtaçlara çeşitli adlar altında yapılması öngörülen destek ödeme tutarlarının tamamı “HİLALKART”lara yüklenecektir. Bu kartlar, küçük esnafın desteklenmesi amacıyla, sadece ikamet edilen ilçe ve beldedeki esnaftan yapılacak alışverişte geçerli olacaktır.

Orta ve büyük ölçekte üretim yapan çiftçilerin kullandığı bu girdilerin üzerindeki **ÖTV ve KDV** kademeli olarak **yüzde 50** oranında düşürülecektir.

Buğday, mısır, pamuk, soya, ayçiçeği, çeltik, fındık, üzüm, kayısı, zeytin ve yerfıstığı gibi ürünler için özel destekleme programları geliştirilecek ve bu **ürünlere fiyat garantisi** verilecektir.

Sulamada ve tarım işletmelerinde kullanılan elektrik tarifesini farklılaştırarak **çiftçilerimize daha ucuz elektrik** temin edilecektir.

Mayınlı araziler mayından arındırılarak tarımsal amaçlı kullanılmak üzere **yoksul çiftçilere** dağıtılacaktır.

Et ve Balık Kurumu et piyasasını düzenleyecek etkin bir müdahale kurumu olarak yeniden yapılandırılacaktır. Et ve sütte **garanti fiyat** uygulamasına geçilecektir.

Esnaf, Sanatkarlar ve Kobi'ler

Esnaf ve sanatkardan, emeklilik döneminde faaliyetlerine devam edenlerden yapılan sosyal güvenlik destek primi kesintisi tümüyle kaldırılacaktır.

Şoför esnafının mevcut aracını yenilemek amacıyla alacağı yeni araçtan **KDV ve ÖTV alınmayacaktır.**

Büyük market zincirlerinin şehir merkezinde şube açmaları için asgari iş yeri büyüklüğü standardı getirilecektir. Bu standarda

uymayan mevcut şubelerin de bir program dâhilinde yerleşim yeri dışına taşınması sağlanacak ve küçük esnaf aleyhine gelişen haksız rekabetin önüne geçilecektir.

KOBİ'lerin üretiminin devamlılığını temin etmek için **vergi oranlarında indirim** yapılacaktır.

KOBİ'lerin **yenileme amacıyla yapacakları** makine-teçhizat ve donanım yatırımlarında **KDV alınmayacaktır.**

KOBİ'lerin KOSGEB kaynaklarından **faizsiz olarak** yararlanmaları sağlanacaktır.

Türkiye Kalkınma Bankası yeniden yapılandırılarak KOBİ finansmanında etkili şekilde kullanılacaktır.

İMKB bünyesinde bulunan Gelişen İşletmeler Piyasası, Finans Çarşıları şeklinde tüm Anadolu'ya yaygınlaştırılarak sermaye piyasaları Anadolu'daki yatırımcının ve tasarruf sahibinin ayağına götürülecek , böylece KOBİ'lerin finansman sorununun çözümüne katkı sağlanacaktır.

KOBİ'lerin bankalardan daha fazla kaynak kullanmasını teminen Kredi Garanti Fonu sisteminin kaynakları arttırılacaktır. Bu fon ve risk sermayesi sistemi etkin hale getirilerek KOBİ'lerin teminat sorunları çözülecektir.

Sağlık Sigortası

Bütün vatandaşlar sağlık sigortası kapsamına alınacaktır. Vatandaş adına bütün ödemeler sağlık sigortası tarafından yapılacaktır. Yoksul vatandaşların sağlık sigortası primleri devletçe ödenecektir. Tüm vatandaşlar hastane ve hekim seçme hakkına sahip olacaktır. Muayene ve yatarak tedavi katılım payı uygulamasına son verilecektir.

SONUÇ

Milliyetçi Hareket Partisinin, Yükselen Ülke Türkiye'yi bölgesel ve küresel güç haline getirme vizyonunun esasları, bu ideale ulaşmak için ortaya koyduğu hedefleri ve bu süreçte büyük Türk milletine vaatlerinin bazıları ana hatlarıyla bunlardır.

Milliyetçilik milli onur demektir, milli onur da ancak güçlü bir ekonomide olur. Bu anlayışla, MHP olarak bu süreçte AKP döneminde biriken ekonomik sorunların köklü ve kalıcı tedbirlerle çözümüne talip olduğumuzu burada tekrar ifade etmek istiyorum. **MHP OLARAK BİZ HAZIRIZ.**

Fotograf: AA - Ali Atmaca

MHP: HEM DAVA HEM KONJONKTÜR PARTİSİ

Tanıl Bora-Kemal Can

Bir süredir, Türkiye'deki siyasi iklime hakim olan hava, iki kamp arasında kutuplaşmış bir manzara resmi çiziyor. Bu algı, siyasi-toplumsal dinamiklerin orta ve uzun vadede anlaşılmasını güçleştiren bir perde oluşturuyor. Son bir kaç seçimde seçmen davranışlarını da önemli ölçüde belirleyen bu "dönem algısı"nın iki kalıcı istisnası var. Biri BDP, diğeri MHP...

Son aylarda yayınlanan kamuoyu yoklamalarında MHP'nin oyu %10 baraj sınırının biraz üstünde gösteriliyor. Sağ seçmen kitlesinin konjonktürel etkilere açık yapısı, MHP'yi yine sürpriz sonuçlara yatkın kılmakta. Seçim sonrasında Türkiye siyasetinin "yeniden tanzimi" için nasıl bir zemin oluşacağına ilişkin hesaplarda MHP, genellikle daha çok dolaylı bir yer tutuyor: Gözler MHP'nin barajı geçip geçmemesinin AKP'yi nasıl etkileyeceğine, yani o iki "büyük blok" arasındaki güç dengesine takılı.

MHP açısından meseleye bakıldığında, bir siyasi hareket olarak en çok "hesaba katıldıkları" dönem olan 70'li yıllarda alabildikleri en yüksek oyun % 6.5 olduğunu hatırlamak gerek. Bir başka söyleyişle, MHP'nin temsil ettiği radikal milliyetçiliğin Türkiye siyasetindeki ağırlığı, sayısal büyüklüğünden çok, fonksiyonuyla ilişkili olmuştur. İdeolojik kökleri, kurumsal altyapısı ve temsil ettiği toplumsal dinamikler dikkate alındığında, MHP'nin hâlâ, Türkiye siyasetini, topladığı oy oranından daha fazla etkileme potansiyeli olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin CHP'den sonra en eski partisi olan MHP'nin bu uzun süreçte oynadığı kritik rolleri, önemli dönemeçlerde aldığı pozisyonları kısaca hatırlamak, olası gelişmeler üzerine düşünmek için bazı önemli ipuçları verebilir.

Kuruluş ve 1970'ler

Alparslan Türkeş'in adı, Türkçülüğün ünlü ideoloğu Nihal Atsız'a yazdığı mektuplar vesilesiyle 1944 İrkçılık Turancılık Davası sanıkları arasında duyulmuştu. İkinci kez duyulduğunda, radyoda 27 Mayıs askeri müdahalesinin duyurusunu okuyordu. Askeri darbenin "Kudretli Albay"ıydı o... Ancak yönetimi hemen sivillere devretmeyip rejime nizam vermeyi savunması tedirginlik yarattı ve Türkeş destekçileriyle beraber Milli Birlik Komitesi'nden uzaklaştırıldı.

Siyaset yeniden açılınca Türkeş önce Adalet Partisi'ne (AP) girmek istedi ama kabul görmedi. Bunun üzerine, arkadaşlarıyla birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katıldı ve kısa sürede Genel Başkanı oldu. CKMP, o dönem AP'nin temsil ettiği sanayileşme politikasından tedirgin olan büyük toprak sahipleri ve taşra orta sınıfında taban tutmuş milliyetçi-muhafazakar bir siyasi yapıydı. Bu parti 1969 yılından sonra Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adını aldı.

MHP'nin o dönemdeki "alamet-i farikası", bir "sokak gücü" oluşturmaya yönelik gençlik örgütlenmesi idi. Bu örgütlenme, 1950'lere kadar uzanan, içinde İslamcılarının da uzun süre yer aldığı "Komünizmle Mücadele Dernekleri"nin misyonunu bir üst düzeye sıçratıyordu. Misyon, Soğuk Savaş atmosferinde "komünizme", daha doğrusu "komünistlik" olarak görülen bütün sosyal hareketlere şiddete başvurarak "müdahale eden" bir sokak gücü oluşturmaktı. 1960'ların sonlarına doğru MHP bünyesinde odaklanan ve sertleşen hatta paramiliter bir yönelime giren bu örgütlenme, önceleri bizzat parti yöneticileri tarafından "Komandolar" adıyla anılmıştı. Ancak bu terim "sakıncalı" bulunduğu için kısa sürede vazgeçildi. Bunun yerini "ülkücü" adı aldı. Ülkü Ocakları, şiddete dayalı bir anti-komünizmle beraber, gençlik tabanında "doktriner" ve radikal bir milliyetçiliğin kozası oldular.

12 Mart 1971 askeri müdahalesini destekleyen MHP, "komünizmle mücadele misyonunu" orduya devrettiğini açıkladı. Ancak 1970'lerde şiddetlenen siyasal kutuplaşma ortamında ülkücü hareket, "devlet kuvvetlerinin komünizm karşısındaki zaafı karşısında milli refleksi temsil etme" iddiasıyla, bir iç savaş gücüne dönüştü. MHP, 1973 seçimlerinde % 3 olan oy oranını 1977'de % 6'ya yükseltirken, sağın bütün kanatlarını bir araya toplayan Milliyetçi Cephe

hükümetlerinde yer aldı. Bu dönemde partinin iktidar stratejisi, demokrasinin "yönetemez" hale geldiğine dikkat çekerek otoriter bir rejimi zorlamaya dönüktü. Sokaktaki gücüyle, halkta korku ve demokrasiden bıkkınlık uyanmasına bizzat katkıda bulunmak da bu stratejinin parçasıydı!

12 Eylül dönemeci ve sonrası

12 Eylül 1980 sabahı Türkiye yeni bir askeri müdahale ile uyandı. MHP de bütün partilerle beraber kapatıldı, yöneticileri ve birçok ülkücü tutuklandı, dokuzu idam edildi. MHP yöneticilerinden Agah Oktay Güner 12 Eylül'e bakışlarını mahkemede "fikrimiz iktidarda kedimiz zindandayız" sözleriyle özetlemişti. Ancak ülkücü tabanda "öpmeye davradığımız el bize tokat attı" duygusu ve hayal kırıklığı

İdeolojik kökleri, kurumsal altyapısı ve temsil ettiği toplumsal dinamikler dikkate alındığında, MHP'nin hâlâ, Türkiye siyasetini, topladığı oy oranından daha fazla etkileme potansiyeli olduğu söylenebilir.

yaygındı. Bu hayal kırıklığı, bir yandan "sisteme" tepkiyle radikal İslamcılığın etkisini artırdı. Bir yandan da mafyavari oluşumlara zemin hazırladı.

1983'te yeni partiler kurulunca kadrolarının çoğu ANAP'a katılan MHP'nin misyonunu Muhafazakar Parti (MP) - Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) çizgisi üstlendi. Türkeş'in 1987'de siyasi yasakların iptaliyle başına geçtiği MÇP, 1991'de Refah Partisi ile seçim ittifakı yapıp meclise girerek marjinallikten çıkmayı başardı.

MÇP 1991 seçimleri sonrasında kurulan DYP-SHP koalisyonuna "uyumlu" bir muhalefet yürüttü ve koalisyonun gizli ortağı olarak değerlendirildi. Bu arada Türkeş "kitle partisi" olma hedefiyle partiyi yeniden biçimlendirmeye çalışıyordu. Bunun ilk adımı, 1980'lerde ülkücü tabanda devlete ve "resmi ideolojiye" karşı oluşan tepkiyi ve İslami kimlik temelli bir milliyetçilik çizgisine yönelişi temsil eden "Türk-İslam Ülkücüleri" kanadının 1992'de partiden tasfiyesi olmuştu. Muhsin Yazıcıoğlu'nun başını çektiği bu kanat Büyük Birlik Partisi'ni kurdu. Bu tasfiyeden sonra MHP'de İslami motifler ikincilleşirken, bir tür "yeniden-Türkçüleşme" sürecine girildi. Bu yönelimde, Sovyetler Birliği'nin çöküntüsü üzerinde kurulan altı Türkî devletin "morali" de rol oynamıştı.

Ama asıl önemli etken, Kürt sorununun “düşük yoğunluklu savaş” boyutlarına ulaşmasına koşut olarak radikal Türk milliyetçiliğinin ajite edilmesi ve popülerleşmesiydi. Resmi milliyetçilikle MHP’nin temsil ettiği etnisist ve radikal milliyetçilik arasındaki açının alabildiğine daralması, MHP’nin “merkez partisi” konumuna gelmesini kolaylaştırıyordu. MHP’nin merkeze kaymasından çok, merkez MHP’ye doğru kaymıştı!

1994 yılında yapılan yerel seçimlerde MHP oyları tarihindeki en yüksek noktasına, % 8’e ulaşmıştı. Özellikle asker cenazelerinin sık kalktığı ve Güneydoğu’dan göçün etkili olduğu bölgeler MHP kalesi haline gelirken, parti Orta-Doğu Anadolu’dan taşıp Ege ve Akdeniz’e yayılmaya başlamıştı. % 10 barajını geçeceğine kesin gözüyle bakılan partide Türkeş, “merkez partisi” imajını güçlendirmeye ağırlık verdi. Ancak “vitrin” donatma gayretkeşliği tabanda tepki doğurdu, gözde milletvekili adayı (eski DGM Başsavcısı) Nusret Demiral’ın ezanın Türkçe okunmasını savunması gibi muhafazakar hassasiyetlere ters bulunan çıkışlar buna tuz biber ekti ve MHP 1995 seçimlerinde % 8’den ileri gidemedi.

Nitekim 1997’de “Başbuğ” Türkeş’in ölümünün ardından başlayan kavgalı liderlik yarışından galip çıkan Devlet Bahçeli’nin başarı sırrı da 1995 seçimlerindeki hayal kırıklığının ardından özellikle “kadro partisi” geleneği bakımından “öze dönüşü” savunmasıydı. Son derece hamarat bir teşkilat çalışmasına yönelik MHP, 1999 seçimleri öncesinde konjonktür himmetinden yararlandı. 28 Şubat darbesinin şokunu yaşayan muhafazakar seçmenin “yeni tekliflere” nispeten açık olduğu bir ortamda, Refah Partisi’nin bu süreçteki teslimiyetçi tutumundan hayal kırıklığı duyanlara hitap eden “ürkek değil erkek parti” sloganı iyi iş yaptı! Seçimlerin hemen öncesinde PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanması, Kürt sorunuyla ilgili milliyetçi zafer duygusunu doruğa çıkardı ve MHP bu rüzgârdan da nemalandı. Sonuç, MHP’nin oylarını iki katından fazla artırması oldu. Yüzde 18 oyla ikinci parti konumuna geldiler ve DSP ve ANAP’la üçlü koalisyon hükümetinin ortağı oldular.

İktidar yıpranması ve toparlanma

1999-2002 yıllarındaki hükümet deneyimi MHP için krizli ve son derece yıpratıcı bir dönem oldu. Geleneksel çizgisine ters

düşen birçok karara ortak oldular. Bunların en önemlileri: Abdullah Öcalan’ın idam kararının uygulanmaması, Avrupa Birliği’yle (AB) uyum sürecini ilerleten kanunların çıkarılması ve 28 Şubat uygulamalarıyla ilgili herhangi bir telafi adamının atılmamasıdır. Oysa MHP özellikle kendi iç kamuoyunda öteden beri Kürt sorunda alabildiğine sert bir çizgiyi savunmuştu, AB’ye derin bir kuşkuyla yaklaşarak “Türk birliği” tasarımını savunuyordu; 28 Şubat’la ilgili de bir “rövanş” vaat etmişti. Parti yönetimi, hükümetteki bu ‘aşırı’ uyumlu tutumunu devlet politikalarının icaplarıyla açıkladı. Ayrıca hareketin siyasal kültürünün, liderin her yaptığında bir hikmet arayan ‘töresine’ güvendiler.

1999 depremi ve 2001 ekonomik krizi, “Yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele” sloganını kullanan MHP’ye daha büyük darbe vurdu. IMF’yle anlaşmaya “kerhen” onay vermek, Türk Telekom’un özelleştirmesine milliyetçi (milli-sermayeci) saiklerle direnen Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz’ü feda etmek, tabanlarında homurtulara yol açtı. Ama asıl, büyük deprem sonrasında İmar Bakanı Koray Aydın’ın Yüce Divan’da yargılanması, MHP’yi çok yıprattı. 2002 seçimlerinde % 8’e düşerek Meclis dışında kalmaları sürpriz olmadı. Üstelik erken seçim kararını, parti içindeki muhalefete rağmen Devlet Bahçeli dayatmıştı.

90’lardan itibaren, resmi milliyetçilikle MHP’nin temsil ettiği etnisist ve radikal milliyetçilik arasındaki açının alabildiğine daralması, MHP’nin “merkez partisi” konumuna gelmesini kolaylaştırdı. MHP’nin merkeze kaymasından çok, merkez MHP’ye doğru kaymıştı!

Bu başarısızlıklar silsilesi üzerine MHP, tekrar 1997-99 dönemindeki taktikini izledi. İçe dönüp ‘konjonktüre’ güvendiler, güncel sorunlarla ilgili biriken hoşnutsuzlukları “milliyetçi duyarlılık” potasında kaynattılar, ancak genel kamuoyunda tedirginlik yaratacak bir “fanatizm”den uzak durmaya çalıştılar. 2006 sonlarında, “vatan tehlikede” makamından çalan radikal bir söylemle genel başkan adayı olan Ümit Özdağ’ın kongreye bile sokulmaması, bu stratejinin parçasıydı. Bu çizgiyle 2007 seçimlerinde % 14 oyla Meclise dönmeyi başardılar. MHP’nin ilk önemli icraatı, CHP’nin boykot ettiği Cumhurbaşkanlığı seçiminde Mecliste yer alarak Abdullah Gül’ün Köşke çıkışının önünü açmak oldu. 2008-2009’daki PKK saldırıları ve çatışmalarla Kürt sorunu

gerilirken, Devlet Bahçeli “kamplaşma ve kutuplaşmanın asla tarafı ve nedeni olunmayacak” diyerek ülkücü tabana bir nevi “sokağa çıkma yasağı” koydu. Ardından, Ergenekon Davasında temkinli bir tutum aldı. Neticede “devlet sorumluluğu” taşıyan “sağduyulu” bir imaj sunmaya önem verdiler.

2009 Yerel Seçimlerinde AKP nispeten gerilerken oylarını % 16'ya çıkartan MHP umutlandı, Bahçeli de parti içindeki gücünü pekiştirdi. Ancak geçtiğimiz 12 Eylül'deki Anayasa referandumu MHP'yi geren bir sırat köprüsü oldu. Referandumu hükümete güvenoyu yoklaması olarak gören Bahçeli “hayır” cephesinde yer aldı. Buna karşılık bazı itibarlı ülkücü şahsiyetler açıkça “evet” blokunda yer aldılar ve parti yönetimini “muhafazakar ve demokrat duyarlılıklara” uzak düşmekle eleştirdiler. Referandum sonuçları, MHP'nin seçmen potansiyelinden de büyük ölçüde evetçi “sızma” olduğuna işaret ediyordu.

Dava ve taban

MHP, tarihi ca, bir yanda radikal bir taban dinamiği ve “dava partisi” misyonerliği, diğer yanda devletin ve ekonomik ve sosyal güç merkezlerinin itimadını kazanmanın icapları arasında gerili bir ipte siyaset yürüttü. Alparslan Türkeş'in kurduğu iktidar stratejisi, “merkez dışı” dinamikleri “merkezde etkinlik” için kullanmak şeklinde özetlenebilir. MHP, en sertleştiği dönemlerde bile, bunu “merkez” tarafından tanınmaya/kabul görmeye zorlama aracı olarak değerlendirdi.

MHP'nin merkezle temasında sihirli formülün, iki düzlemi birbirinden ayırmak olduğu söylenebilir: Ana gövdenin veya tabanın ideolojik kimyasını bozmadan, “merkez”le teması “üst düzeylerde” yürütmek. Ülkü Ocakları ile MHP arasındaki açığı, bu ikili politikanın tezahürüdür. Bu açı örneğin 1970'lerde iyice genişlemişti; Bahçeli yönetiminde ise epeyce daralmıştır ama ortadan kalkmış değildir. Bu nedenle MHP ciddi bir yapısal değişime uğramadı; bir ideoloji/dava partisi olarak kalırken müzmin muhalif bir çizgi yerine hep iktidardan pay alma hedefini canlı tuttu.

Türkiye’de özellikle de sağ seçmenin “yüksek” hareketliliği, kısa aralıklarda yüksek oy kaymalarının yaşanabilmesi, ideolojik omurgalı partilere hem fırsat, hem de tuzak hazırlıyor. MHP gibi, kendilerini yapısal olarak “dışarıya” fazla açmayan partiler, sadık tabanları dışında kalan ve iktidar

perspektifi açısından desteğine muhtaç oldukları kesimleri çok çabuk kazanıp, aynı hızda kaybedebiliyorlar. Bu siyasi meddücezin yan etkileri var: Her genişleme döneminde “taşkın” alanlarını büyütürken daha geniş kesimlerle temasa geliyorlar, buna karşılık geri çekilme döneminde bazı “kollar” ana yatağın dışında kalabiliyor.

1999-2002 yıllarındaki hükümet deneyimi MHP için krizli ve son derece yıpratıcı bir dönem oldu. Geleneksel çizgisine ters düşen birçok karara ortak oldular. Abdullah Öcalan’ın idam kararı uygulanmadı, AB uyum sürecini ilerleten kanunlar çıktı ve 28 Şubat uygulamaları telafi edilmedi. 2002 seçimlerinde MHP meclis dışında kaldı.

Örneğin 90'lı yılların atmosferini hatırlarsak; milliyetçiliğin abartılı bir ajitasyon ve “pop” kültürün bir parçası haline gelmesine bağlı olarak fazla “kullanışlı” ve “fazla kullanılan” bir araç haline gelmesi, MHP için böylesi karmaşalar yaratmıştı. Popülerleşme, yaygınlaşmayla “sulanma” arasında bir karmaşa: Konjonktürün getirdiği yapay büyüme, ideolojik zırhı inceltir, aidiyet çimentosunu gevşetirken, yeni bağlar kurmayı sağladı. MHP'nin siyasi coğrafyasında son on beş yılda gerçekleşen kayma, bu sürecin ilginç bir göstergesidir. MHP 70'lerde Adana-Mersin dışında varlık gösteremediği Akdeniz ve Ege havzasında düzenli milletvekili çıkarır, kimi illerde birinci parti konumuna gelirken, “doğduğu topraklarda”, Orta-Doğu Anadolu bölgesinde ciddi biçimde zayıflamış, kalelerini önce RP'ye sonra AKP'ye kaptırmıştır. MHP'nin Akdeniz-Ege havzasına açılması, buralara yönelik Kürt göçüne yönelik reaksiyoner milliyetçiliğe ve “refah şovenizmine” (refah düzeyini ve “hayat tarzını” korumaya dönük bir endişe ve kıskançlığa) hitap etmesiyle alakalıdır. Bu açılım, MHP'nin, hem merkez-sağ hem CHP seçmenlerini çekmesini mümkün kılıyor. Bu esnada Orta-Doğu Anadolu'daki milliyetçi-muhafazakar vasat, iktisadi açıdan “yeşil sermayenin”, bununla bağlantılı olarak AKP'nin

hegemonyasına ve bu hegemonyanın kâh “rövanşist” kâh “iyimser” havasına girmiştir.

Siyasi tansiyon ve MHP

MHP oylarını “Türkiye’nin siyasi tansiyonu”nun rakamsal göstergesi olarak okumak, fazla spekülâtif bir tutum olmayacaktır. 1970’lerde “Soğuk Savaşın” Türkiye’deki yansıması bağlamında, 1990’lardan itibaren Kürt meselesi ve milliyetçi kabarma bağlamında, MHP’nin gücü, bir tansiyon ölçüsü idi. MHP, güçlenmesiyle olduğu kadar gerilemesiyle de siyasi terazide ağırlığını hep hissettirmiştir.

Son yirmi yılın siyasal tansiyonunun iki temel parametresi Kürt sorunu/milliyetçilik ve laiklik tartışmalarıydı. Kürt sorunuyla MHP’nin ilişkisine daha önce de değindik. MHP’nin bu konudaki bir açmazı, “şahin” tavrının “kolaylığı” ve getirileri kadar zaafı da olmasıdır. Özellikle sıkıntılı dönemlerde “taviz yok” çıkışlarının ve milliyetçi hamasetin her zaman belirli bir karşılık bulduğu doğrudur. Ancak MHP özellikle hükümet sorumluluğunu paylaştığı 1999-2002 döneminde bu radikalizmiyle ajite ettiği kesimlerin beklentilerine uygun bir politika izlemedi; aslında böylelikle, bu meselede “asıp kesen” bir söylemin reel ve pratik bir karşılığının olmadığı görüldüğüne sağlamış oldu.

Ayrıca MHP, Kürt sorunu bağlamında bir sivil savaş tehlikesinin tansiyonu açısından, çarpıcı bir paradoksun konusudur. Zira önce MHP yönetimleri, 1990’ların ortalarından beri özellikle medyada, “ülkücüleri sokaktan uzak tutarak” bu tehlikenin önüne geçmelerinden ötürü övülmektedir. (Dışarıdan alınan bu övgünün karşısında, parti iç muhalefetin “pasifleşme” eleştirisi vardır.) Ne var ki bu övgü, zımnen, ülkücü hareketin böyle bir iç savaş potansiyelini temsil ettiği, hatta onu “yetistiren”, geliştiren güç olduğu gerçeğini de ifade eder. MHP’nin/ülkücü hareketin şiddeti tırmandıran provokasyonların öznesi olduğunu reddeden yorumcular bile, bu hareketin böylesi provokasyonlara müsait bir zemin sunduğunu teslim ederler.

Laiklik tartışmalarına gelirsek... 28 Şubat süreci işlemeye başladığında MHP meclis dışında bulunduğundan sıcak tartışmaların kenarında kaldı. Daha önce değindiğimiz gibi bu durum, 1999 seçimlerinde MHP’yi kendiliğinden milliyetçi-muhafazakar taşra seçmeni için bir seçenek haline getirdi. Ancak, DSP’nin domine ettiği koalisyonda başörtüsü meselesi,

sekiz yıllık eğitim gibi temel konularda renk vermeyen MHP, AKP’nin kurulmasıyla ortaya çıkan “yeni seçenek” karşısına hayli zayıf kaldı. AKP iktidarlarının 28 Şubat’la ilgili zamana yayılan ama etkili bir rövanş politikası izlemesi ve bunda başarılı olması, “dindar hassasiyetler” konusunu MHP için kullanılabilir bir koz olmaktan çıkartıyor. Dahası, hükümet ortaklığı döneminde “28 Şubatçılar”la birlikte hareket etmiş olmasının “vebali”, bu seçmen nezdinde hâlâ MHP’nin sırtında yük oluşturuyor.

Fotoğraf: AA - Mehmet Özdoğan

2011 genel seçimlerine doğru

Haziran 2011 Genel Seçimi’ne birkaç ay kala MHP’yle ilgili kritik merak konusu, barajı geçip geçemeyeceği. Zira MHP’nin barajı geçememesi, AKP’nin hem tümüyle sağın patronluğunu ilan etmesi hem de oy oranının ötesinde bir meclis çoğunluğuna uzanması anlamına gelecek. 12 Eylül 2010 referandumu, MHP’nin 2007 ve 2009 seçimlerindeki yaklaşık % 15’lik seçmen kitlesinin sadakatine güvenemeyeceğini gösterdi. Yine de yapılan kamuoyu yoklamaları MHP’yi hâlâ % 12 civarında gösteriyor. Kırılgan bir tutamak mı saymalı bunu?

Referandumda parti tercihlerinden çok evet-hayır kutuplaşmasının etkili olduğunu gözardı etmemeli. Sağ seçmen refleksleri açısından önemli bir faktör de Recep Tayyip Erdoğan’ın çizdiği lider profili. Erdoğan’ın çizdiği ve Erdoğan için çizilen otoriter ve karizmatik lider resmi, “askerlere, yargıclara ve patronlara bile kendini kabul ettiren, İsrail’e bile kafa tutan” imgesiyle bu seçmenin gönlünü çeliyor. MHP’nin referandum sürecinde stratejisini sadece “Kürt açılımına” karşı çıkma zemininde inşa etmesi de ortaya çıkan sonuçta fazlasıyla etkili oldu. Çünkü seçmen kitlesi referandumda oylanan konuyla Kürt meselesi arasında kurulan bu “acelecî” bağlantıya pek ikna olmadı.

MHP 2007 seçimlerinde de bütün toplumsal ve politik meselelerle ilgili “Tek bir cevap yeter” sloganını kullanmıştı; konu ne olursa olsun, cevap “Türk milliyetçiliği” ve “MHP”den ibaretti. MHP şimdi de, 200’deki ve son referandumdaki gibi, somut reel-politik gündem konularından ziyade ideolojik kamplaşmaya ve milliyetçi teyakkuza mı yatırım yapacak? Öyle olursa, referandum öncesine benzer bir konjonktürde girilecek bir seçimde aynı ikna sıkıntılarını yaşayacağı düşünülebilir. Zira parti tercihlerinin ikincil hale geldiği her konjonktür –terör gündemi hariç- MHP’nin aleyhine işliyor.

Seçim “Tedbirleri”

MHP, moral bozukluğunun da motivasyonun da çok hızlı yayıldığı, duygusal dalgalanması yüksek bir yapı. Bu nedenle seçime dönük ilk tedbiri, referandum travmasının etkilerini hızla silerek moral tazeleme çabaları oluşturuyor. Bahçeli yönetimi bunun için ilk adım olarak, Türkiye’yle ilgili “beka kaygısı” ve teyakkuz söylemini, partinin bekası “davasına” uyarlamaya yöneldi. Referandumun hemen ardından yaptığı, AKP’nin MHP’ye karşı “Okyanus ötesinden” kumanda edilen bir karalama kampanyası başlattığına dair sert çıkış, bunun işaretiydi. Peşinden küskünleri partiye geri çağırma adımı geldi. Böylece “dışarıya” karşı yekvücut olma çağrısıyla camiyi toplama amacı güdüyor. AKP’nin bu seçimde bazı şöhretli ülkücüleri vitrine çıkartacağı beklentisinin MHP’de sahiden bir tedirginlik yarattığını da eklemek gerekir.

MHP bu seçimde bir yandan anti-AKP kutuplaşmayı abartıp Orta-Doğu Anadolu’daki eski kalelerinde tepki yaratmaktan ve “28 Şubatçı” ithamını uyandırmaktan kaçınmak zorunda; bir yandan da kudretli AKP iktidarına karşı açık tavır almak zorunda. Devlet Bahçeli’nin bir genelgeyle partililerin olası koalisyonlardan bahsetmesini men etmesi, bu denge arayışının bir sonucuydu. MHP merkez sağın klasik çizgisiyle (AP-DYP veya ANAP) hem ondan nemalandığı hem onla rekabet ettiği, bu arada hem siyasette hem bürokraside bol kadro alış veriş yaptığı bir simbiyoz ilişkisi içindeydi. AKP’yle rekabetinde buna benzer yanlar yok değil; örneğin belki bazı yerlerde AKP’nin “zaten kazanacağı” rehabetine kapılan sağ seçmenden kendi hissesini istemek gibi bir rota izleyebilir. Fakat simbiyozu zorlaştıran etmenler çok daha ağır basıyor.

90’lardaki yükseliş döneminde MHP’de büyümeyi yönetmeye dönük bir istikamet tartışması yaşanmıştı. Şimdi, geleneksel oy tabanı ve kadroları AKP tarafından kuşatılırken, bu defa savunma

stratejisi tartışılıyor: “Nerede tutunacağız, nereye yaslanacağız?” Geleneksel tabana dönüldüğünde ciddi bir dindar-muhafazakarlık hakimiyetine, büyük şehirlere ve kıyılara odaklandıkça “hayat tarzı” duvarına çarpılıyor. Geleneksel tabanı gözeterek Kemalizme daha eleştirel, daha “demokrat-muhafazakar” bir yönelime girmeyi savunanlar da, kıyıları-şehirleri gözeterek daha “şehirli-modern” bir milliyetçilik kimliğine yönelmeyi savunanlar da var, ancak böylesi öneriler marjinal kalıyor. Daha radikal bir söylemle “öze dönüşü” savunanların sesi daha çok çıkıyor. Ancak onların da terör gündeminin “himmetine” ummaktan öte bir perspektifleri olduğunu söyleyemeyiz.

Bazı MHP’liler 2002’de yarım kalan heveslerin de etkisiyle, “iktidara yürüme” hedefini, yani “endişe” yerine “beklentiyi” öne çıkartmak gerektiği görüşünde. Başka bir eğilim ise, ekonomik-toplumsal-iktisadi güç dengelerinin değiştiği alanlarda “kaybedenlerin” sesi olmak gerektiği düşüncesinde. Taşranın ekonomik ve sosyal statü kaybeden veya kaybetme endişesi taşıyan orta sınıfları, öteden beri MHP’nin çekim alanında olmuştur. İktisat politikasında hiçbir zaman “iddialı” olmayan MHP’nin “iş”, ekonomik saikli tepkileri milliyetçi reaksiyona dönüştürmektir. Şimdi de bundan öte bir ufku olduğundan söz edilemez.

2007 seçimlerinde %14 oyla meclise dönen MHP’de ülkücü tabana bir nevi “sokağa çıkma yasağı” kondu. Ergenekon Davasında temkinli bir tutum alındı. “Devlet sorumluluğu” taşıyan “sağduyulu” bir imaj sunmaya önem verildi.

1999’daki seçim zaferinde siyasi konjonktür MHP’nin çok lehineydi. 80 sonrasının iki büyük sağ partisi ANAP ve DYP ciddi bir iktidar yorgunluğu ile malûdüler ve sağda yeni seçenek arayışı vardı. Bugünse AKP hiç gidecek gibi görünmüyor, ayrıca sağ seçmeni blok davranmaya iten bir kutuplaşmadan yararlanıyor. MHP yine konjonktüre bağımlı ve konjonktürden “terör gündemi” dışında fazla bir beklentisi olamaz gibi görünüyor.

Ancak MHP’nin oyunu mevcut konjonktürde direnç eşiği gibi görünen % 12’nin 1-2 puan üzerine hatta belki “terör gündemi” ile 4-5 puan üzerine çıkartması sürpriz sayılmaz; bu da AKP açısından “rahatsız edici” olmayı sürdürmesi anlamına gelecektir.

Geçtiğimiz yıl Münih Arkeoloji Müzesi'nden geri alınan Afyon Tatarlı tümülüsüne ait ahşap parçalar Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'nde sergilendi.

NOEL BABAMIZ NE ZAMAN GELECEK?

Anna Turay

Yıl 1963. Ellerin metal dedektör, hazine bulma hevesiyle dağ bayır dolaşan, buldukları her tümseği kazan bir grup köylü Antalya Kumluca yakınlarında bir mağara keşfeder. Muhtemelen aralarında Noel Baba'ya inanan hiç yoktur ama mağaranın içi hakikaten Noel Baba'nın muazzam hazinesiyle doludur!

Söylentiye göre, Araplar Akdeniz kıyılarını yağmalarken, Bizans İmparatoru Justinianus'un Aziz Nicholas (Noel Baba) Manastırı da denilen Sion Manastırı'na armağan ettiği değerli eşyanın tümü bir mağaraya saklanır. Harikulade işçilikle yapılmış altın ve gümüş tepsiler, kupalar, buhurdanlıklar ve avizeler burada derin bir uykuya yatırılır, mağaranın ağzı sıkı sıkıya kapatılarak korumaya alınır.

Lakin gün gelecek, dini ritüellerde kullanılan kutsal eşyanın tılsımı, doğa tarafından değil ama insan eliyle bozulacaktır.

Bir grup köylü, mağarayı yüzlerce yıllık uykusundan uyandırır. "İşi bilen profesyoneller" devreye girmekte gecikmez, talan başlar. Hazinesinin büyük kısmı yurtdışına çıkarılır. İsviçre'de bir müzayedede satıldığı söylentileri ortalıkta dolaşır. Çok değil, bir yıl sonra eserlerin önemli bir bölümü Washington'da ortaya çıkar.

Mildred ve Robert Woods Bliss çifti, eserleri bir kültür ve eğitim kurumu olan Dumbarton Oaks bünyesindeki Bizans Koleksiyonu'na katar. Çift, bir rivayete göre bu hazineyi 1 milyon ABD Doları ödeyerek satın almıştır.

Bu sırada aklı başına gelen Türkiye de boş durmaz. Sion hazinesinin sağda solda özel koleksiyonculara dağılan küçük bir kısmı ele geçirilir ve Antalya Müzesi'nde sergilenmeye başlar. Ancak asıl büyük parça hâlâ ABD'dedir. Türkiye birtakım girişimlerde bulunsa, davalar açsa da sonuç alamaz.

Noel Baba'nın hazineleri aslında bizim. Yaklaşık 50 yıl önce Antalya'dan kaçırılıp Washington'a götürüldü. Onlar geri vermek istiyor, biz geri almak için çırpınıyoruz. Ama bir türlü anlaşıp alamıyoruz.

Aradan yıllar geçer. Gün gelir, Dumbarton Oaks enstitüsünün bağlı bulunduğu Harvard Üniversitesi yasadışı yollarla ülkesi dışına çıkarılmış tarihi ve kültürel varlıkların vicdani sorumluluğunu artık taşımamaya karar verir. Üniversite koleksiyonlarında yer alan başka eserlerle birlikte Sion hazinesi için de yeniden kendi toprağına dönme yolunda bir umut ışığı doğar. Enstitü Müdürü Türkiye'ye gelir, konu, uzun uzun müzakere edilir. Dumbarton Oaks, kimilerine göre 50, kimilerine göre 20 yıl süreyle eserlerin kendisinde kalmaya devam etmesini ister. Bu arada Türkiye'de kalan parçaların onarımını da üstlenecek, büyük bir uluslararası sergi ve katalog çalışması gerçekleştirecek, belirlenen süre dolduktan sonra koleksiyonu bütünüyle Türkiye'ye iade edecektir. Gelgelelim Türk yetkililer süreyi çok uzun bulur ve bu teklife yanaşmaz. Anlamlı bir karşı teklif de ortaya konulamadığı için müzakereler sonuçsuz kalır. Değişen bir şey olmaz. Manastır hazinesi ABD topraklarındaki yeni ve konforlu evinde sürgünde yaşamaya devam eder.

O gün bugündür Türkiye her yılbaşı sahte Noel Babalar'ın ıvır zıvır armağanlarıyla yetinmek zorunda. Noel Baba'nın gerçek hazinesi aslında bizim, ama öyle uzakta ki belli ki daha çok bekleyeceğiz.

Bardağın yarısı boş

Anadolu'dan yasadışı yollarla yurtdışına çıkarılan tarihi eserlerin Türkiye'ye iadesi öteden beri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın en fazla önem verdiği konulardan biri. Bakanlık yılda birkaç kez bu konuda toplantı düzenliyor, elindeki sayısal verileri paylaşıyor ve "çalışmaların sürdürüldüğünü" ifade ediyor. Bakanlıkça hazırlanan bir rapora göre, 2003-2007 tarihleri arasında toplam 415 eserin Türkiye'ye iadesi sağlanırken 2007-2010 yılları arasında 1.727 eser ısrarlı takip sonucunda ülkemize geri kazandırılmış.

Kültür ve Turizm Bakanlığı aslında gerçekten de çaba harcamaktan geri

kalmıyor. Yerli ve yabancı müzayede kataloglarının, internet sayfalarının taranmasından tutun da ihbarların araştırılmasına, uluslararası kuruluşlarla ortak çalışmalardan dava açmaya, yapılması gereken ve yapılan çok şey var.

Gelgelelim ülke dışına çıkartılmış o kadar çok eser var ve her şeye rağmen bu trafik öylesine yoğun bir biçimde akmaya devam ediyor ki, bu "geri dönüş" aritmetiği pek de bir anlam ifade etmiyor.

Gazeteci **Özgen Acar**'ın deyimiyle bu hesap "eşeğin kuyruğundaki kılları saymaktan" farksız. Acar, **"Müzelerimizin depolarında kenar köşeye atılmış binlerce kalitesiz, değersiz sikke varken bir seferde son derece sıradan 300 sikkeyi torbayla geri alıyor ve bunu '300 eseri geri aldık' diye hesaba yazıyorsanız matematiğinizden kuşku duyarım"** diyor ve ekliyor: **"Bu şekilde değil 1.700, 17 bin eser alsanız ne fayda? Ben eşeği sayarım, kuyruğundaki kılları değil! Anadolu'nun dört bir yanından koca koca parçalar dağılmış dünyanın dört bir yanına... Sion Hazinesi'ni, Yorgun Herakles'i geri döndürebilecek misiniz? Perge'den kaçırılan Yorgun Herakles Heykeli için konuşmaya başladığımızda yıl 1991'di. Aradan 20 yıl geçti, ne yapabildik? 20 yıl önce kaplumbağa yola çıksa şimdiye kadar çoktan geri gelmişti. Gelin bunları konuşalım."**

Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde bulunan Yorgun Herakles Heykeli ülkesinden uzakta, yorgun ve mutsuz.

Özgen Acar, tarihi eser kaçakçılığı konusunda uzman bir gazeteci. Bu alanda yıllarca Dışişleri Bakanlığı'na danışmanlık hizmeti vermiş ve Türkiye adına yurtdışında pek çok müzakereye katılmış. Türkiye'nin eski eser kaçakçılığı alanında "gerçek bir cennet" olduğunu belirtiyor.

Nedeni basit. Özgen Acar'a göre, uluslararası tarihi eser kaçakçılığı bir tür "boru hattı". Borunun bir tarafında Türkiye, Irak, Suriye, Mısır gibi tarihsel açıdan varıl, ekonomik açıdan yoksul ülkeler var. Diğer tarafta tarihsel açıdan yoksul, ekonomik açıdan varıl

olanlar... Talep, arzı geliştiriyor. Türkiye ve benzerlerine “kurban ülkeler”, ötekilere “pazar ülkeleri” deniyor.

Yani, Türkiye’nin tarihsel zenginliği aynı zamanda “başının belası”... **“Uygarlık çeşitliliği o kadar çok ki... İslamiyet öncesinden adı bilinen 42 uygarlık var bu topraklarda”** diyor Acar; **“Türkiye bir kavşak. Tarih boyunca çeşit çeşit imparatorluğa, bütün tek tanrılı dinlere ev sahipliği yapmış. Kazmayı nereye vursanız bir şey çıkıyor. Bina da yapsanız bu böyle, yol, baraj da yapsanız aynı...”**

Uluslararası tarihi eser kaçakçılığı bir tür “boru hattı”. Borunun bir tarafında Türkiye, Irak, Suriye, Mısır gibi tarihsel açıdan varıl, ekonomik açıdan yoksul ülkeler var. Diğer tarafta tarihsel açıdan yoksul, ekonomik açıdan varıl olanlar... Talep, arzı geliştiriyor.

Yoksulluğun itici gücüyle son yıllarda kaçak kazıların aritmetik değil, geometrik bir artışla geliştiğini vurguluyor, bu konunun internetten çok rahat takip edilebileceğini söylüyor: **“Adım başı metal dedektör satılıyor. Yasak olduğu halde dünya kadar bu aletin satıcısı var internette, ballandıra ballandıra aletin marifetlerini anlatıyorlar. Nasıl define aranır, tümülüs nasıl soyulur, siteler var bu konuda... Her şey açıktan açığa cereyan ediyor. Hâlâ yasal yaptırım yok. Bu insanlar define alanlarını sadece kazmıyorlar, dinamitliyorlar. Ötesi var mı?”**

Önce kapımızın önu

Bu alanda varolan herkes, eski eser ticareti konusunda Türkiye’nin yabancı müzelere, koleksiyonlara veryansın etmeden önce kendi kapısının önünü süpürmek zorunda olduğu konusunda hemfikir. Popülist politikalar gözeterek, bürokrasi çarklarının arasında debelenerek, kalıcılık ve süreklilik meselesini göz ardı ederek bir yerlere varamayacağımız, “geçmişimizin geleceğini” riske atmaya devam edeceğimiz kesin.

Nereden başlamalı konusuna Özgen Acar şöyle yanıt veriyor:

“Önce içeride gerekli yasal tedbirleri alacaksınız. Daha sıkı, daha sert yasal tedbirler almadıkça süreci değıştirmezsiniz.

Sonra yurtdışında ilgili anlaşmaları imzalayacaksınız. 1970 UNESCO ‘Kültür Varlıklarının Yasadışı İthal, İhrac ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Sözleşmesi’nde yaptırım yok, iyiniyet var. Türkiye’den kaçırılmış bir eseri o anlaşmaya dayanarak geri almazsınız, ikna etmek zorundasınız. Oysa 1995’te Roma’da imzaya açılan ve UNESCO sözleşmesini tamamlayan ‘UNIDROIT Çalınmış veya Yasadışı Yollarla Yurtdışına İhrac Edilmiş Kültürel Varlıklar Sözleşmesi’ pekâlâ yaptırım getiriyor. Buna göre, çalınmış bir eser aldıysanız iade etmek zorundasınız. Dolayısıyla eski eser alıcısı legal pazarlardan alışveriş etmek, menşeyinin sağlam olduğunu bilmek zorunda. Türkiye buna imza atmadı, hâlâ da atmıyor. Neden?

Ve koordinasyon... Bakanlık bünyesinde bir Kaçakçılık Şubesi kuruldu. Sevindirici bir gelişme bence. Burada çalışan genç bir ekip internet sitelerini, müzayedeleri izliyor. Ama aynı uygulamanın eşgüdümle İçişleri ve Adalet bakanlıkları nezdinde de yürütülmesi lazım, yoksa bir anlamı yok. Kaçakçılık Şubesi tespit ediyor, ama öteki bakanlıklar harekete geçene kadar atı alan Üsküdar’ı çoktan geçmiş oluyor. Bürokratik kadrolar durmadan değışiyor. Öncelikler çok farklı olabiliyor. Her yeni gelen Amerika’yı yeniden keşfedene dek bizim tarihi varlıklarımız oradan oraya geziyor.”

Kültür Bakanlığı’nın girişimleriyle her yıl Türkiye’den kaçırılmış çok sayıda eserin bir bölümünün iadesi sağlanıyor.

Devlette 32 yıl müzecilik yapan, halen Sabancı Müzesi’ni yöneten **Nazan Ölçer** ise **“Gerektiğinde Interpol’ü, gerektiğinde UNESCO’yu devreye sokmak, hatta uluslararası basında deşifre etmek gibi manevi baskı unsurlarını kullanmak etkili olabiliyor”** diyor.

1969'da Almanya'ya kaçırılan tümülüsün rekonstrüksiyon çizimleri, tümülüsün mezar odasının yeniden ayağa kaldırılmasını sağladı.

Kaybettiğimiz kültür varlıklarının yeniden kazanılması konusunda her türlü yöntemin uygulanmak zorunda olduğunu söyleyen Ölçer, yasal prosedürlerin hem çok pahalı olduğunu, hem de çok uzun zaman istediğini hatırlatıyor.

“Tarihi eserlerin geri kazanılması için yapılabilecek çok şey var. Eğer hukuki yol izlenecekse ilgili ülkelerde büyük hukuk bürolarının devrede olması lazım. Bu çapta işler sıradan avukatlarla çözülemez. Ancak hukuk süreci son derece pahalıdır. Bu tür hukuk ofislerinin çok ciddi maliyetleri söz konusu... Üstelik sonuç almak için oldukça uzun bir süre beklemeniz gerekiyor ve bu süreçte maddi külfet durmaksızın katlanıyor. Türkiye geçmişte bu yöntemi denedi ama o kadar büyük meblağlar ortaya çıktı ki gözü korktu.

Bundan çok daha ekonomik ve etkili bir başka yöntem var: İkna yolunu denemek. Kültür Bakanlığı son dönemde bunu yapmaya çalışıyor. Türkiye’de arkeolojik kazı ve araştırma yapan ülkelere, ellerinde bulunan, yasadışı yollarla kaçırılmış eserleri geri teslim etmeleri için ‘kazı belgesi’nin bir baskı unsuru olarak kullanılmasından söz ediyorum. Bakanlık ‘gerekirse kazılarını iptal ederim’ diyebiliyor. Oldukça işe yarayan bir yöntem aslında.”

Anadolu’dan yasadışı yollarla yurtdışına çıkarılan tarihi eserlerin Türkiye’ye iadesi öteden beri Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın en fazla önem verdiği konulardan biri. Gelgelelim ülke dışına çıkartılmış o kadar çok eser var ve her şeye rağmen bu trafik öylesine yoğun bir biçimde akmaya devam ediyor ki, “geri dönenler” yetmiyor.

Nazan Ölçer bu alanda çok temel bir eksikliğe değiniyor, kapsamlı bir envanterin yokluğuna işaret ediyor:

“Geri kazanım sürecinde bu eserlerin sizden ‘çalındığını’ bir biçimde ispat etmeniz gerekiyor. Nerede olduğunu, ne zaman çalındığını bilmiyorsanız hukuki ya da manevi hiçbir yaptırımınız da olamıyor.

Bu da ‘ciddi bir eski eser envanterimiz var mı’ meselesini

gündeme getiriyor. Bizde ne yazık ki ülke çapında yapılmış, bütünsel olarak ele alınmış eksiksiz bir envanter çalışması yok. Müzelerdeki ve özel koleksiyonlardaki eserlerin varlığı şu ya da bu biçimde kontrol altında. Ancak örneğin mimari eserlerimiz konusunda bu kadar bile rahat değiliz. Çünkü büyük çoğunluğu kayıtlı değil. Binalara raptedilmiş koca mihrap çinileri, büyük boy panolar parça parça sökülmüş, yurt dışına çıkarılmış. Kapılar, pencere kanatları, sütun başları... Envanterin fotoğraflanması çok önemli... Tespit edemiyorsunuz, tutanağınız yok, fotoğrafınız yok. Peki uluslararası arenada mağduriyetinizi, haklılığınızı nasıl ispatlayacaksınız?

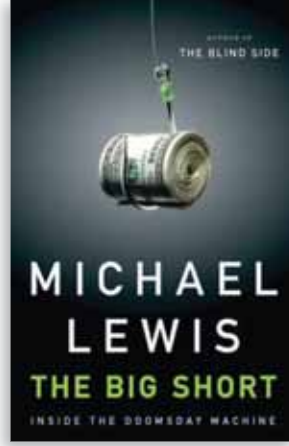
Geçtiğimiz yıllarda TÜBİTAK önyak oldu ve Türkiye’nin arkeolojik taraması projesi başlatıldı. Ancak bunun genişletilerek sürdürülmesi, her yıl tekrarlanması lazım. Her yıl arkeolojik kazılar yapılıyor, her yıl toprakaltından yeni eserler çıkıyor, bu büyük toplama ekleniyor.”

Nazan Ölçer çaresizlik durumunda, ülkelerin kendi eserlerini müzayedelerden satın alma yöntemine de başvurabileceğini hatırlatıyor.

“Elinizde kanıtınız varsa toplantılarda daha güçlü müzakere edebiliyorsunuz, müzayedelere müdahil olabiliyorsunuz. Ancak, başka hiçbir yol kalmadığı durumlarda eserinizi çaresizce müzayededen satın almak durumunda da kalabiliyorsunuz. Bunun takibi için de iyi işleyen bir sistem kurmak, satın alma içinse geniş bir fon oluşturmak zorundasınız. Örneğin İngiltere bunu

‘National Heritage Fund’ ile yapıyor. Uluslararası eski eser piyasasında kendisine ait, çok önemli ve değerli bir obje gördüğünde hemen bu fon devreye giriyor, bazen ulusal bir bağış kampanyası başlatılıyor, bazen de ülkenin önde gelen zenginlerinden destek talep ediliyor, o rakam bir biçimde denkleştiriliyor. Bizim de bunu yapmamız lazım.

Ama sorun o kadar çok ki, nereden başlanacak, hangisine öncelik verilecek meselesini çözemiyoruz bir türlü...”

Michael Lewis,
The Big Short:
Inside the Doomsday Machine,
Norton & Co, 2010

Türkçesi: Büyük Açık: Kıyamet Çarkının İçinde,
çeviren: Neşenur Domanic,
Scala Yayınevi, 2011

Cemal Yardımcı

KIYAMET MAKİNESİNİN İÇİNDEN KRİZ MANZARALARI: BÜYÜK AÇIK

“Eğer son finansal krizin nedenlerine ilişkin tek bir kitap okuyacaksınız, bu Michael Lewis’in kaleme aldığı *Büyük Açık olsun.*”

Kulağa abartılı bir övgü gibi geliyor olabilir. Ama bu övgüyü yapan, Washington Post’un Pulitzer ödüllü ekonomi yorumcusu Steven Pearlstein. NY Times, FT, Wall Street Journal ve benzeri gazetelerde de kitap buna benzer cömert övgülerle karşılandı. Üstelik ekonomi ve iş dünyasının merkezinden gelen bu olumlu tepkilerin yanı sıra, kitap popüler bir başarı da kazandı. Michael Lewis’in *Büyük Açık – Kıyamet Çarkının İçinde* kitabı haftalarca NY Times en çok satan kitaplar listelerinin tepesinde kalmayı başardı.

Büyük Açık, gayrimenkul türevleri piyasasındaki balonun şişmeye başlamasından çöküşe kadar geçen dönemin hikâyesini anlatıyor. Bu döneme ilişkin kapsayıcı ve son sözü söyleyen bir eser değil kuşkusuz. Daha çözümleyici, kapsayıcı nitelikte çalışmalar önümüzdeki yıllar boyunca pek çok akademik çalışmanın konusu olacak muhakkak. Michael Lewis (bizdeki “araştırmacı gazetecileri” hatırlatan bir tarzda) farklı bir yol tutmuş. Oyunun birincil aktörlerinin bir bölümünü eksen alarak krizin öyküsünü anlatmış. Her kitabını çok satanlar listesinin zirvesine taşıyan parlak, esprili, akıcı dili, çizdiği insan portreleri, karmaşık finansal ayrıntıları doğru olarak kavrayıp anlaşılır bir dille sunan üslubuyla, bir dönemin hikâyesini yazmış. Öyle ki, kitabı okuduktan sonra, olaylara ilk elden tanıklık etmiş gibi bir duyguya kapılıyor insan. Elbette, kaçınılmaz olarak kısmi, biraz tek taraflı, belli bir pencereden görüldüğü kadarıyla bir tanıklık. Ama yine de bu

tanıklık duygusu, olup biteni anlamak açısından bir analitik çalışmanın, makalenin ya da raporun sağlayamayacağı biçimde bir kavrayışı mümkün kılıyor.

“Açık” ile kastedilen, gayrimenkul türevleri piyasasında açık pozisyon tutmak. Yani bu piyasada fiyatların düşeceği doğrultusunda bahse girmek. Açığı “Büyük Açık” yapan ise, işin bir fiyat hareketinden ibaret olmaması, girilen bahsin piyasanın tamamen çökeceği, bu çöküşün bütün finans piyasalarının alt üst edeceği öngörüsüne dayanması.

Parasını “çöküşe” yatıranlar

Krizin yaklaştığı, piyasaların çökmek üzere olduğu yolunda görüşler aslında çok özgün değildir. Her zaman bu yönde iddiaları olan insanlar vardır. Ortalama iktisatçının ömrünün yarısı “yaklaşan krize” karşı uyarı yapmakla geçer. Amatör iktisatçıların, muhalif politikacıların, temkinli iş insanlarının söyleminde “sonraki kriz” daha da ağırlıklı yer tutar. Ama piyasalardaki genel eğilimle ters düşme pahasına bu iddia ve görüşlerinin arkasına parasını koyanlar az bulunur.

Michael Lewis anlatısını bu az bulunur türden yatırımcılar arasından bir kaçı ile kurmuş. Bunların arasında, Paulson mortgage krizinde yatırımcılarına 20 milyar kazandıran, kendi hesabına da 4 milyar dolar kazanan J. Paulson yok. Ama gelen çöküşü ondan önce gören ve bu öngörü doğrultusunda pozisyon alan üç fonun birbirinden ilginç ve sıra dışı yöneticileri var. Kitapta, süreci onların gözlerinden takip ediyoruz.

Listedekilerin ilki, Steve Eisman. Gayrimenkul piyasasının finansmanını eleştirmeye, 90'lı yıllarda başlayan Eisman, giderek, "tüketici finansmanı denen sektörün tümüyle, esas olarak halkı soymak için var olduğuna ikna olmuş." Kaba sabalığa yaklaşan dobralığı, 2000'li yılların ilk yarısı boyunca sözünü sakınmadan yaptığı eleştirilerin fazla dikkate alınmamasına yol açmış. Michael Lewis onun "finans piyasalarının ilk sosyalisti" haline gelmesini şaka konusu yapsa da, Eisman'ın sezgileri aslında bir yaşlı kurt, ikinci kuşak bir Wall Street finansçısı olmasından kaynaklanıyor. Eisman bu sezgilerini, konut kredilerinin verilmesi aşamasında yapılması gereken türden ayrıntılı analizlerle birleştirerek, çöküşü ilk öngörenlerden biri oluyor ve çöküş sırasında büyük bir servet kazanmasını sağlayan yolu tutuyor.

Kitapta, ikinci olarak fon yöneticisi ve yatırımcı Michael Bury'nin serüvenini izliyoruz. Bury'yi gayrimenkul piyasasındaki şişmenin bir finansal çöküşle sona ereceğine ikna eden saikler daha farklı. Asperger sendromlu bir tıp doktoru olan Bury'nin takıntılı kişiliği, daha öğrencilik yıllarında finans piyasalarının sayısal dünyasında bir tatmin aracı bulmuş. 2004 yılında, muhtemelen kaleme alan dışında kimsenin okumadığı küçük puntolu sözleşme maddelerini okumayı da içeren takıntılı bir ayrıntıcılıkla çalışıp tahvil piyasalarını incelerken, aradığı yatırım fırsatını keşfetmiş: Mortgage piyasasında kredi verme standartlarının bir çöküşe sebep olacak kadar düşük olduğunu fark etmekle kalmamış, bu çöküşün 2007 yılında kaçınılmaz olacağını ipuçlarını da yakalamış. 2007 yılı sonunda 720 milyon dolar kar etmesini sağlayacak yola böyle girmiş.

"Kitleselel histeriden uzak durma"

Michael Lewis, bir de işe 2003 yılında, finans piyasasına banka hesaplarında 110 bin dolarla evlerinden giren Jamie Mai ve Charlie Ledley ile sonradan onlara katılan Ben Hockett'i konu

alıyor. Mai ve Ledley, "Wall Street'te para kazanmanın en iyi yolunun, Wall Street'in olmasına en az ihtimal verdiği şeyi arayıp bulmak ve bunun olacağı üzerine bahse girmek" olduğuna yaşayıp öğrenerek ve para kazanarak ikna olmuşlar. Bu inançları onları gayrimenkul türevleri piyasasının çöküşüne oynamaya götürmüş. Tek sıkıntıları bu oyunu oynamalarına imkân verecek enstrüman ve kanallara erişim zorlukları olmuş. Aralarına aldıkları Hockett sayesinde bu zorlukları ancak kısmen aşabilmişler ve piyasaların çöküşünden kazançları bu yüzden sadece 80 milyon dolarla sınırlı kalmış.

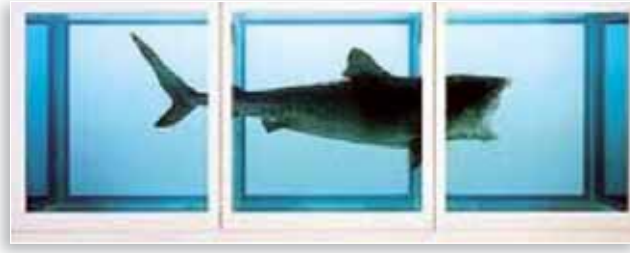
Michael Lewis, "kitleselel histeriden uzak durma – finans haberlerindeki pek çok şeyin yanlış olduğuna, en önemli finans adamlarının ya yalan söylediklerine, ya da aldandıklarına inanıyor olma" ile karakterize ettiği bu kahramanlarla, sürükleyici bir roman akıcılığında bir anlatı örmüş. İki cümleyle bir karakteri gözler önüne sermeyi becerebilmesi, yeri geldiğinde son derece iğneleyici olabilen eğlenceli üslubu kitabın kazandığı popüler başarının önde gelen nedenleri arasında bulunuyor. Buna karşılık, anlatının gücünü ve inandırıcılığını, dolayısıyla kitabın başarısını belirleyen iki unsur daha var. Birincisi, ne kadar yoğun olduğu hemen anlaşılan geleneksel gazetecilik çabası. Kitabın kahramanlarının ne kadar sıra dışı ve zor karakterler olduğu düşünülürse, güvenlerini kazanmak ve onlara hem yaşadıklarını, hem de ince ayrıntılarına varana kadar duygu ve düşüncelerini anlattırmak için harcanan saatler ve günleri kestirmek mümkün. İkincisi ise Michael Lewis'in işin kolayına hiç kaçmadan, finans dünyasının en ezoterik kavramlarını açık seçik ortaya koymayı becermesi. Analitik kavrayış, gazetecilik çabası, öyküleştirme yeteneği ve keskin bir mizah duygusu bir araya gelince de ortaya son derece keyifle okunan bir eser çıkıyor: Krize giden süreci Wall Street'in içinden tanık olma duygusu yaratan bir eser.

Michael Lewis

Princeton Üniversitesi'nde sanat tarihi dalında mezun olduktan sonra, Wall Street'te çalışma hedefiyle, LSE'de ekonomi okudu. 24 yaşında Solomon Brothers'a girdi. Finans sektöründe çalışmanın kendisine göre olmadığını çabuk anladı. "Deneyimsiz, muhasebeden hiç anlamayan hatta banka hesabı bile olmayan, hangi hisse veya tahvilin çıkıp ineceği konusunda en ufak bir fikri bulunmayan bir gence, yetişkin insanlara yatırım tavsiyeleri yapmak üzere yüz binlerce dolar maaş veren düzeni" diline doladığı ve 80'lerin finans dünyasını eğlenceli bir dille masaya yatırdığı kitabı, *Liar's Poker* (Yalancının Pokeri) ile büyük başarı elde etti.

Asıl faaliyet alanını böylece bulduktan sonra serbest gazeteci olarak çalışmaya başladı. ve finans piyasaları, ekonomi ve profesyonel spor alanlarında yazdığı, her biri çok satan listelerinin tepesine tırmanan kitaplarıyla büyük bir şöhret kazandı.

SANAT MEZAT: ÇAĞDAŞ SANAT PİYASASINDA BİR GEZİNTİ

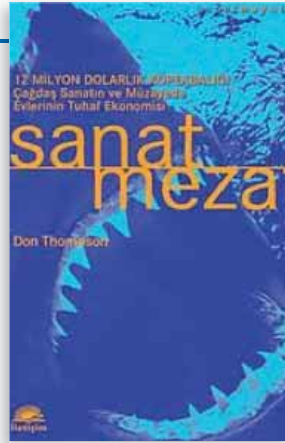
“Müzayedeci, Mark Rothko’nun ‘Beyaz Merkez’ adlı tablosu için 72,8 milyon dolara çekici indirdiğinde, salondan uzun bir alkış yükselmisti. Kutlanan neydi? Alıcının zenginliği mi? Egosunun zaferi mi? Estetik beğenisi mi? Yeni bir rekor fiyat mı? Müzayede çekici indiğinde, fiyat değere eşitlenmiş olur ve bu, sanat tarihine geçer. Fiyat, sanat tarihinin artık bir çek defteriyle ne kadar kolay yeniden yazıldığını göstermektedir.”

Dan Thompson

Çağdaş sanat piyasası aslında bir iktisatçının çok da ilgisini çekmemeli. Bütün dünyada satışların tahmini değeri 18 milyar dolar dolayında olan bir piyasa söz konusu. Yani dünyadaki toplam üretimin yüz binde üçünü bulmayan büyüklükte bir piyasa altı üstü.

Öte yandan dünyanın en zenginleri bir tabloya ya da bir heykele milyonlarca dolar vermek için açık artırmaya giriyor, pürüzsüz, düz maviye boyanmış bir tuvalin fiyatı 2 milyon dolara yaklaşıyor, formaldehit tankında doldurulmuş bir köpekbalığının fiyatı 12 milyon doları buluyor, fiyatlar “maliyetin” bin katıyla milyon katı arasında oynuyorsa, bu piyasanın iktisatçıların, işletmecilerin dikkatini çekmesinden doğal bir şey de olamaz.

Don Thompson Türkçede Sanat Mezat başlığıyla yayınlanan kitabı *The Twelve Million Dollar Stuffed Shark: The Curious Economics of Contemporary Art and Auction Houses* kitabında bir işletmeci olarak çağdaş sanat dünyasında dolaşıyor. Sotheby ve Christie’s müzayede evlerinin yazılı olan ve olmayan kurallarını inceliyor, müzayedelerin gizli dünyasını açığa çıkarıyor. Damien

Don Thompson, Sanat Mezat
12 Milyon dolarlık köpekbalığı:
Çağdaş Sanatın ve Müzayede Evlerinin
Tuhaf Ekonomisi, çeviren: Renan Akman,
İletişim Yayınları, 2011

Hirst, Andy Warhol, Jeff Koons, Tracey Emin gibi çağdaş sanatın süper starlarıyla düşüp kalkıyor. Markalaşmış sanat tacirleriyle sohbet ediyor. Başta Saatchi olmak üzere piyasa yapıcı koleksiyonerleri anlamaya çalışıyor. Tacirlerle müzayede evleri arasındaki çekışmeli ortak yaşamı sergiliyor. Sanat fuarlarını geziyor. Müzelerin piyasadaki konumunu ortaya koyuyor. “Yatırım olarak” çağdaş sanatı açıklamaya uğraşıyor.

Sanat Mezat, Don Thompson’un bu gezintisinin dökümü. Kitabı değerli kılan üç ögenin başında, okumayı son derece keyifli kılan sayısız anekdot, öykücük bulunuyor. İkinci öge ise özellikle

müzayede konusunda pek çok ayrıntıyı da içeren bilgi yığını. Bu kitap aracılığıyla, çarkların nasıl döndüğü, mekanizmaların nasıl çalıştığına ilişkin oldukça doyurucu bir fikir sahibi olmak mümkün. Üçüncü olarak da, çağdaş sanat piyasasında oyuncuların konumlanışına, karşılıklı ilişkilerine dair, yazarın birikimini yansıtan nitelikte yorumlar ve gözlemler var. Bütün bunlar, *Sanat Mezat*’ı, sanat piyasasının ister içinde, ister kıyısında ister dışında olsun herkes için; sanatçılar, sanata yatırım yapanlar ya da sanatla uzaktan ilgili olanlar için ilginç bir kitap yapmaya yetiyor.

ah kalbim

dememek için siz de kalbinizi yakın takibe alın. Yaşınız kaç olursa olsun düzenli kontrollerle, kalp hastalıkları riskini azaltmak elinizde. Acıbadem Kalp Sağlığı Merkezleri tedavi, koruyucu hekimlik ve erken tanı konularında, yıllardır hizmetinizde.

Kalpte
yakın takip
hayat
kurtarır.

Kalp sağlığı ile ilgili her şey...

www.ahkalbim.com

Dünyada benzer özelliklere sahip
22 taş daha varken

Kaşıkcı Elması nasıl meşhur oldu?

Rivayete göre, 1699 yılında bir berduş bu taşı İstanbul'da bir çöplükte bulur. Sonra da bir kaşıkcıya satar. Elmasın ismi de buradan gelir. Elden ele dolaşan taşın ünü sultanın kulağına kadar gider. Sultan 4. Mehmet'in emriyle taş saraya getirilir ve saraydaki kuyumcubaşının işlemesiyle Kaşıkcı Elması bugünkü halini alır. Dünyada benzer özelliklere sahip 22 taş daha olmasına rağmen, saraydaki kuyumcubaşının ustalığı Kaşıkcı Elması'nın haklı ününe kavuşmasını sağlar.

Şimdi bunun Yapı Kredi Private Banking'le ne ilgisi olduğunu sorabilirsiniz. Söyleyelim.

*P*ivate Banking hizmeti veren birçok banka olduğunu ve bu bankaların sunduğu ürünlerin neredeyse birbirinin aynı olduğunu biliyorsunuz. Aynı diğer 22 taş gibi... Türkiye'de özel bankacılık hizmetinden yararlanmak isteyen müşterilerin en çok tercih ettikleri banka olmamızın sırrı da, aynı o kuyumcubaşının ustalığı gibi, sunduğumuz hizmet kalitesinin *birinci sınıf* olmasında saklı.

